

શ્રી શિવાજી શિક્ષણ સંસ્થા, અમરાવતી દ્વારા સંચાલિત
શ્રી શિવાજી કલા વ વાણિજ્ય મહાવિદ્યાલય,
અમરાવતી

શિવવાણી

૨૦૧૮ - ૨૦૧૯

॥ शिववाणी ॥

२०१८-२०१९

महाविद्यालयाची बटुमान

डॉ. स्मिता देशमुख
MHRD Proposed UGC Member of
Draft Guideline Committee for the schemes
operated under 'Grants to College'

प्रमुख मार्गदर्शक

डॉ. वर्षा विश्वले

महाविद्यालयाची उपलब्धी

प्रवीण जाधव

सिनिअर वर्ल्ड आर्चरी चॅम्पियनशिप,
नेदरलॅन्ड, ७० मी. रिकव्हरीमध्ये २००५ नंतर
पहिल्यांदाच भारताला राज्य पदक मिळविण्यात यश आणि
महाराष्ट्र शासनाचा 'शिवछत्रपती पुरस्कार' प्राप्त

मार्गदर्शक

डॉ. वसुधा देशमुख

डॉ. सुवर्णा गाडगे

डॉ. मनोज जोशी

विद्यार्थी संपादक मंडळ

डॉ. अनुराग परवीन
(इंग्रजी विभाग)

अभिषेक जोशी
(मराठी विभाग)

डॉ. वर्षा इंगोले
(हिंदी विभाग)

श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती

कार्यकारिणी : २०१७-२०२२

मा. श्री. हर्षवर्धन देशमुख
अध्यक्ष

श्री. नरेशचंद्र ठाकरे
उपाध्यक्ष

डॉ. रामचंद्र शेळके
उपाध्यक्ष

अॅड. गजानन पुंडकर
उपाध्यक्ष

श्री. दिलीप इंगोले
कोषाध्यक्ष

श्री. हेमंत काळमेघ
सदस्य

प्राचार्य केशवराव गावंडे
सदस्य

श्री. केशवराव मेतकर
सदस्य

अॅड. अशोकराव दुसे
सदस्य

श्री. शेषराव खाडे
सचिव

डॉ. वि. गो. ठाकरे
स्वीकृत सदस्य

सौ. मिनाक्षी गावंडे
स्वीकृत सदस्य

डॉ. पी. एस. वायाळ
स्वीकृत सदस्य

श्री. प्रमोद देश
स्वीकृत सदस्य

अनुप गुप्ता
बी.जे.एम.सी.
विद्यापीठातून द्वितीय

कु. रीना गडेराल
पहिली मेरिट
(सुवर्ण पदक)

कु. अरबीना परवीन अ. रहिन
तिल्ली मेरिट
(एम.ए. इंडोली)

कु. रेणुका गणेश
दहावी मेरिट
एम.ए. (इंग्रजी)

— एन.सी.सी. (सैन्य दलात निवड)

कु. अर्चना लांडगे
नववी मेरिट
राज्यशास्त्र

आकाश चौधरी

Copy Right Title of the work Theory of
(Sun Moon Earth) tri coupled gravity and the
process of farming and plantation,
horticultural development across the globe.

स्थायी समिती सदस्य
सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठ

सामाजिक पायावर वैचारिक मांडणी करता चावार्क, बुद्ध, आंबेडकर, फुले यांनी वैज्ञानिक विचार जोपासत समाजाला धान दिले. गाडगेबाबा, तुकडोजी महाराजांनी विचारांना प्रवाहित केले. डॉ. पंजाबराव देशमुखांच्या कृतिशीलतेने बहुजन, कष्टकऱ्यांच्या पायाला बळ दिले. या महामानवांचा संपन्न वारसा जपणाऱ्या श्री शिवाजी कला वाणिज्य महाविद्यालयाचे आपण पाईक आहोत. या महाविद्यालयाने अनेक राजकीय नेते, वक्ते, कलावंत, साहित्यिक समाजाला दिले आहे. आजही शैक्षणिक, सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक, क्रीडा इ. क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी करीत आहेत. अशा या गौरवशाली परंपरा असलेल्या महाविद्यालयात शिकणारा विद्यार्थी सृजनशील असावा, नवनिर्माणाचा शोध घेणारा असावा यासाठी आपण 'शिववाणी' हा वार्षिकांक संपादित करीत असतो.

विद्यार्थ्यांच्या लेखनीला वास्तवाचं भान असावं, जागतिक समस्यांना भिडण्याची हिंमत असावी, भविष्याचा वेध घेण्याची दृष्टी असावी म्हणूनच यावर्षीच्या वार्षिकांकाची मध्यवर्ती कल्पना महात्मा गांधीजींच्या १२५ व्या जयंतीचे औचित्य साधून घेतलेली आहे. त्याचे भान राखून विद्यार्थ्यांनी प्रतिसाद दिला त्यांचे कौतुक करते यापुढेही अशीच लेखनी प्रवाहित ठेवावी यासाठी शुभेच्छा !

डॉ. स्मिता देशमुख
प्राचार्य

मा. डकी प्रवीण धवने, मा. लोककवी अरुण म्हाडे

डॉ. दिनेश निमित्त

कवि कल्प सुदाम डी - डॉ. डी. डी. हुता

संस्था सचिव मा. शेपरवजी खाडे

उपपदाधीनी - श्रीमती महाजन

मा. किरणताई महडें

भारत दिन - डॉ. स्मिता देशमुख

मराठी भाषा दिन - डॉ. वर्षा विखले

मा. प्रो. डॉ. रवींद्र पवरीनाथ, आय.आय.टी., मुंबई

मा. नरहर्षद्वी डाकरे, उपाध्यक्ष, श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती

किट स्पर्धा

भादगीत स्पर्धा

नाट्याभिनय

नृत्याविकार

महाविद्यालयातील उपलब्धी

डॉ. बाबासाहेब आर्सेडकर राज्यस्तरीय अभियांजन प्रश्नोत्तरी परीक्षा-२०१८
द्वितीय क्रमांकाचा मानकरी, श्री. अभिषेक जोशी, बी.ए.-३

प्राचार्य डॉ. स्मिता देशमुख स्वराट संध्यादान

उद्यानप्रसंगी मा. प्राचार्य केशवराव गाडगे, सत्या सदस्य

पुनः माहिती देण प्रसंगी सत्यस

राष्ट्रीय सेवा योजना 'बंदी बचाओ, बंदी चढाओ'

राष्ट्रीय सेवा योजना 'वृक्षारोपण'

शिवात फेरी दराक ग्राम पिंपळबुदा (अर्नाळ)

पथनाट्य- शेतकरी आत्महत्या

राष्ट्रीय सेवा योजना 'भय रस्त्यान शिबिर'

राष्ट्रीय सेवा योजना 'भ्रमदान'

संपादकीय

विद्यार्थी मित्रांनो,

महाविद्यालयीन जीवन म्हणजे सर्वांगीण विकासाचं. तुमचं हे वय खऱ्या अर्थानं फुलण्याचं, बहरण्याचं, झोपाळयावाचून झुलण्याचं. हे करीत असतानाच करिअरकडे लक्ष देणंही महत्वाचं असतं.

महाविद्यालयात अध्ययन करीत असताना अनेक उपक्रम राबविले जातात. आपला उपक्रमांमधील सहभाग निश्चितच अभिनंदनीय असतो. सोबतच आपल्या कलेला, सुम गुणांना वाव मिळावा म्हणून विविध कार्यक्रमांची आखणी केली जाते. त्यापैकी एक उपक्रम म्हणजे 'शिववाणी'. हा वार्षिकांक दरवर्षी प्रकाशित करताना आम्हाला आनंद वाटतो.

विद्यार्थ्यांच्या लेखणीला प्रवाहित करण्यासाठी 'शिववाणी' सदैव प्रेरीत करीत असते. या माध्यमाचे महत्त्व लक्षात घेऊन विद्यार्थी लेखन करतात. याचे कौतुक आहे.

या सत्रात महात्मा गांधीजींच्या १२५ व्या जयंती वर्षाचे औचित्य साधून त्यांचे जीवन व कार्य अशी मध्यवर्ती कल्पना ठेवून विद्यार्थ्यांकडून साहित्य मागविण्यात आले. विद्यार्थ्यांनी भरमरून प्रतिसाद दिला. गांधीजींचे राजकीय योगदान राष्ट्रपिता गांधी यांचे जीवन व कार्य, बापू एक वैश्विक व्यक्तित्व, महात्मा गांधी : सत्य, अहिंसक, गांधीजींचे पर्यावरण विषयक विचार इ.विषयांवर विद्यार्थ्यांनी आपली मते व्यक्त केलीत त्यात आम्ही फारसा हस्तक्षेप न करता या तरुण मनाच्या भावनांना मुक्तपणे प्रवाहित होऊ दिलं. वाचकांनी या साहित्याचं रसग्रहण करून कौतुक करावं व काही उणिवा असल्यास त्याकडे दुर्लक्ष करावं ही अपेक्षा.

संपादन कार्यात आमच्या महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. स्मिता देशमुख यांचे सदैव मार्गदर्शन आणि सहकारी प्राध्यापकांनी केलेले सहकार्य उल्लेखनीय आहे. हा वार्षिकांक कमीत कमी वेळात सुबक आणि सुंदर करण्यासाठी शिवाजी ऑफसेटचे व्यवस्थापक आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांचे आम्ही आभारी आहोत.

संपादक मंडळ

शिक्षणमहर्षी डॉ. पंजाबराव उपाख्य भाऊसाहेब देशमुख यांचे विचारधन....

भास्ताच्या सर्वच राज्यात नसेल कदाचित; परंतु जुन्या मध्यप्रदेशात तरी उच्च ध्येयाने एकत्र आलेले एवढे विशाल

कुटुंब दुसरे नाही. या कुटुंबाच्या कार्याची दखल घेतली जावी व त्याचे योग्य मूल्यमापन करून सहानुभूतीने त्याजकडे जनतेने

व जबाबदार लोकांनी बघावे, अशी मला एकासारखी उत्कंठा लागली आहे. त्याचप्रमाणे या हजारो कुटुंब घटकांनाही मी

कळकळीने संगू इच्छितो की, त्यांनी ध्येयाची एकवाच्यता, स्वयंस्फूर्त शिस्त, शौर्याची वृत्ती, धाडस, सत्याची व

प्रमाणिकपणाची चाड हे गुण आपल्या अंगी बाणून संकुचित वृत्तीचा पूर्णपणे त्याग करावा. या शब्दाची नुसती पोपटपंक्ती करून

चालणार नाही. त्याची प्रत्यक्ष आचरणात सत्यता उतरली पाहिजे. आपल्या सर्व संस्थांतील प्रत्येक अध्यापकाने, प्रत्येक

विद्यार्थ्याने आपल्या वर्तनाने, शिस्तप्रियतेने, विनयशीलतेने इतरांहून आपला निराळेपणा दाखवून दिला पाहिजे व आपण

श्री शिवाजी शिक्षण संस्थेच्या या थोर कुटुंबाचे घटक आहोत, हे तोंडाने न सांगताही इतरांना ओळखू येईल, असे आपले

आचरण ठेवले पाहिजे.

अनुक्रमणिका

मराठी विभाग (लेख व कविता)			
अ.क्र.	शीर्षक	लेखक	पृष्ठ क्र.
१	राष्ट्रपिता महात्मा गांधी	वैष्णवी सुरेश माहारे	०१
२	महात्मा	सचिन लक्ष्मणराव सरडे	०२
३	महात्मा गांधी यांचे राजकीय योगदान	आरती प्रमोदराव जैवारे	०२
४	बापसफाई	रेखा दुर्वे	०५
५	महात्मा गांधीजींचे राजकीय कार्य	चैतली रामेश्वर टेकगुड	०६
६	राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांचे जीवन व कार्य	शुभांगी किशोरराव जगताडे	०८
७	बापू : एक वैश्विक व्यक्तित्व	लोकेश नं. शिवसे	११
८	महात्मा गांधीजींचे सत्य व अहिंसा तत्त्व	पावल वि. घर्नाळे	१३
९	महात्मा गांधी व सत्य, अहिंसा तत्त्व	दिपाली शि. इंगोले	१५
१०	महात्मा गांधी यांचे राजकीय योगदान	राधिका अजय देशमुख	१९
११	पर्यावरण विषयक गांधीजींचे विचार	वंशिका रामकृष्ण डोंगे	२१
१२	मोहनदास कर्मचंद गांधी	प्रतीक्षा वि. मुरकुले	२३
१३	अहिंसेच्या बळावर	आकाश दत्तात्रय मेहरे	२३
१४	गांधीजींच्या दृष्टिकोनातून विद्यार्थी	अभिषेक जोशी	२३

हिंदी विभाग (लेख व कविता)			
अ.क्र.	शीर्षक	लेखक	पृष्ठ क्र.
१५	गांधीजी के कार्य	वसन्ती व. खोडे	२५
१६	सुद : खुद डक समस्या	रवि गुपाले	२५
१७	गांधीजी के जीवन में विचार एवं आचरण की साम्यता	राधिका वा. पादव	२६
१८	गौरवगीत	वैष्णवी व्ही. वाजळडे	२६
१९	स्वच्छता के दूत	कीर्ति चावरे	२७
२०	लक्ष्य हमेशा बड़े रखो	रवि गुपाले	२७
२१	गांधीजी का आत्मचरित्र....	कांचन सोवारे, शेखर नागडिरे, राधापाटील	२८
२२	गांधीजी के जीवन के प्रेरक प्रसंग...	अर्चना मनोहर	२८
२३	राष्ट्रपिता महात्मा गांधी	शिवाजी पी. महल्लोद	२९
२४	बापू	प्रतीक्षा माधुरकर	३०
२५	प्रजातंत्र के रखवाले	पूजा साठव	३०
२६	गांधीजी की विचारधारा	आरती बिर्मल, कक्षा खापरकर	३१
२७	गांधीगिरी....	सचिन ल. सरडे	३१
२८	गांधीजी की महानता	विक्रिता ताववाडे	३२
२९	भारत की पहचान	मोहित सोनावणे	३२
३०	गांधीजी - एक आदर्श व्यक्तित्व	प्रगती पांडे अविश्वजी घोटे	३३
३१	मनतंत्रदिन	भूषण काळबांडे	३३
३२	गांधीजी का अमूल्य योगदान	रितु रमेश सूर्यवंशी	३४

मराठी विभाग

लाभले आम्हास भाग्य बोलतो मराठी
जाहलो खरेच धन्य ऐकतो मराठी
धर्म, पंथ, जात एक जाणतो मराठी
एवढ्या जगात माय मानतो मराठी

सुरेश भट

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी

वैष्णवी सुरेश माहोरे

बी.ए.भाग-२

भारतीय स्वातंत्र्याचे शिल्पकार असे महात्मा गांधी यांना म्हणता येईल. म्हणून त्यांना राष्ट्रपिता असा दर्जा देण्यात आला. गांधीजी यांचा जन्म २ ऑक्टोबर १८६९ साली गुजरात मधील पोरबंदर येथे झाला. त्यांनी आपल्या अहिंसात्मक आंदोलनाच्या माध्यमातून या देशाला स्वातंत्र्य मिळवून दिले.

महात्मा गांधीजी हे १८८८ मध्ये कावयाचे शिक्षण घेण्यासाठी इंग्लंडला गेले. तेथे बॅरीस्टर ही पदवी मिळविली. १८९१ मध्ये भारतात परतल्यानंतर त्यांनी वकिलीला सुरुवात केली. पण आयुष्यात एक वळण अचानक असे आले की ते दक्षिण आफ्रिकेत गेले. तेथे जाऊन वकिली करू लागले. तेथेही ते चांगायोनाचे तेथील भारतीय अधिकाऱ्यांच्या आंदोलनात ओढले गेले. पुढे या आंदोलनाचे नेतृत्व करून त्यांनी अहिंसात्मक आंदोलन करून आपले हक्क मिळविण्याचा अभिनव प्रयोग यशस्वी करून दाखवला. सत्याग्रहाचा प्रयोगही त्यांनी तेथेच केला. तेथेच त्यांनी १९०३ मध्ये इंडियन ओपीनियन नावाचे वृत्तपत्र काढले. सत्याग्रह शिबिराची स्थापनाही त्यांनी तेथे केली. १९१४ मध्ये ते भारतात परतले.

१९१५ पासून ते महात्मा म्हणून विख्यात झाले. १९१७ मध्ये त्यांनी चंपारण येथील शेतकऱ्यांच्या हक्कांसाठी आंदोलन केले. पुढे १९२०-२२ मध्ये अहिंसक असहकार आंदोलन, १९३०-३२ दरम्यान दांडी येथील मीठाचा सत्याग्रह आणि सविनय कायदेभंग, १९४०-४२ दरम्यान व्यक्तिगत सत्याग्रह आणि १९४२ चे भारत छोडो आंदोलन या साऱ्या महात्माजींचे नेतृत्व झाल्याचे उठले. ९ ऑगस्ट १९४२ ला त्यांनी मुंबईत कस किंवा मस असे आवाहन जनतेला केले. त्यानंतर त्यांना अटक झाली. त्यांना पुण्यात आगारात पॅलेस येथे ठेवण्यात आले तेथे ६ मे १९४४ ला त्यांना सोडण्यात आले. त्यांनी अनेकदा उपोषणाचा मार्ग अवलंबून ब्रिटिश सरकारला जेरीला आणले. त्यांच्या प्रयत्नांना यश मिळाले अखेर १५ ऑगस्ट १९४७ ला स्वातंत्र्य मिळाले. पण त्या वेळी हा महात्मा ती आस्त्रालीत सुरू असलेली जातीय दंगल विझवण्यासाठी काम करीत होता. लोकांसाठी आयुष्याचा होम करणाऱ्या महात्मा गांधींना एका असेतुहाने ३० जानेवारी १९४८ मध्ये गोळी घातली. त्यातच त्यांचे निधन झाले. महात्मा गांधी केवळ अद्भुत राजकारणीच नव्हते, तर

त्यांचा उत्कृष्ट जनसंपर्क होता. ज्यावेळी मुद्रण माध्यम इंग्रजांच्या आधिपत्याखाली होते, अशा वेळी गांधीजींनी आपल्या विचारांची लाट गावागावात आणि शहराशहरात पोहचवली. त्यांच्या सरळ, साध्या व सोप्या भाषेचा प्रभाव लाखो लोकांवर पडत असे.

महात्मा गांधीजी हिंदुस्थानात परत आले. परीक्षा पास केली. १८९१ साली जूनच्या १० तारखेला त्यांना बॅरिस्टरचा किताब मिळाला. ११ तारखेला इंग्लंडच्या हायकोर्टात त्यांचे नाव नोंदविले. १२ जूनला हिंदुस्थानला परत घेण्यासाठी निघाले.

त्यांनी कायदे वाचले, त्यात हिंदुस्थानच्या कायद्याचे जावही नाही. वकिली कशी करावची ते समजून घेतले नाही. हिंदू शास्त्र, मुसलमानांनी काय जे कोणत्या स्वरूपाची आहेत ते कळत नव्हते. दावा कसा मांडावा. अर्ज कसा तयार करावा वगैरे माहिती नव्हते. ते खूप फिकिरीत पडले. पण वकिली करून पीट भरण्याची शक्ती तरी येईल की नाही या बद्दल त्यांना मोठी शंका वाटू लागली.

महात्मा गांधी दक्षिण आफ्रिकेत पोहचले. हरबन हे नाताळचे बंदर म्हणता येईल. त्याला नाताळ बंदर असेही म्हणतात. 'मला न्यायला अब्दुल्ला शेट आले होते. शेट शकण्याची आली आणि नाताळचे लोक आपापल्या मित्रांना आणायला बोटीवर आले. तेवढ्यातच माझ्या ध्यानात आले की, इकडे हिंदी लोकांना फारसा मान नाही. अब्दुल्ला शेटला ओळखणारे त्यांच्याची ज्या तऱ्हेने वागत होते. त्यात एक प्रकारची तुच्छता दिसून येत होती. ती मला बीचल्याशिवाय सहिली नाही. ही तुच्छता अब्दुल्ला शेटच्या अंगवळणी पडली होती. माझ्याकडे ज्यांची नजर आई, ते माझ्याकडे कुतूहलाने पाहत. माझ्या पोशाखामुळे मी इतर हिंदी लोकांहून निसर्कासा दिसत होती. मी त्यावेळी फ्रॉक कोट वगैरे पोशाख केला होता, आणि होक्याला बंगाली पाटाची पगडी घातली होती.

मानसांची अनेक वेळा फसगत होती. परंतु आजच्या अर्थशास्त्राच्या नियमांनी माणसांची जी दिशाभूल चालविली आहे. तितकी मोठी फसगत दुसरी कोणतीही नसिल. समाजात परस्परविषयी जी प्रेमभावना असते. तिचा प्रभाव लक्षात न घेता माणसे म्हणजे जणू वेगळे असे गृहीत धरून हे अर्थशास्त्रचे नियम पडविले जातात हा एक मोठा धम आहे आणि त्याने माणसाला कमीपणा येतो.

इतर लोकप्रभात वस्त्र पाहता जसे सत्य असल्यासारखे भासते तसेच अर्थशास्त्राच्या बाबतीतही भासते. अर्थशास्त्रज्ञ म्हणतो की, परस्परविषयीची प्रेमभावना ही एक आंगतुक बाब नसली पाहिजे. कारण मनुष्यामध्ये असलेला लोभ आणि

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी

वैष्णवी सुरेश माहोरे

बी.ए.भाग-२

भारतीय स्वातंत्र्याचे शिल्पकार असे महात्मा गांधी यांना म्हणता येईल. म्हणून त्यांना राष्ट्रपिता असा दर्जा देण्यात आला. गांधीजी यांचा जन्म २ ऑक्टोबर १८६९ साली गुजरात मणील पोरबंदर येथे झाला. त्यांनी आपल्या अहिंसात्मक आंदोलनाच्या माध्यमातून या देशाला स्वातंत्र्य मिळवून दिले.

महात्मा गांधीजी हे १८८८ मध्ये कायद्याचे शिक्षण घेण्यासाठी इंग्लंडला गेले. तेथे बॅरीस्टर ही पदवी मिळविली. १८९१ मध्ये भारतात परतल्यानंतर त्यांनी वकिलीला सुरुवात केली. पण आयुष्यात एक वळण अचानक असे आले की ते दक्षिण आफ्रिकेत गेले. तेथे जाऊन वकिली करू लागले. तेथेही ते योगायोगानेच तेथील भारतीय अधिकाऱ्यांच्या आंदोलनात ओढले गेले. पुढे या आंदोलनाचे नेतृत्व करून त्यांनी अहिंसात्मक आंदोलन करून आपले हक्क मिळविण्याचा अभिनव प्रयोग यशस्वी करून दाखवला. सत्याग्रहाचा प्रयोगही त्यांनी तेथेच केला. तेथेच त्यांनी १९०३ मध्ये इंडियन ओपीनिय नावाचे वृत्तपत्र काढले. सत्याग्रह शिबिराची स्थापनाही त्यांनी तेथे केली. १९१४ मध्ये ते भारतात परतले.

१९१५ पासून ते महात्मा म्हणून विख्यात झाले. १९१७ मध्ये त्यांनी चंपारण येथील शेतकऱ्यांच्या हक्कांसाठी आंदोलन केले. पुढे १९२०-२२ मध्ये अहिंसक असहकार आंदोलन, १९३०-३२ दरम्यान दांडी येथील मीठाचा सत्याग्रह आणि सविनय कायदेभंग, १९४०-४२ दरम्यान व्यक्तिगत सत्याग्रह आणि १९४२ चे भारत छोडो आंदोलन या सान्या महात्मार्जींचे नेतृत्व झाले. ९ ऑगस्ट १९४२ ला त्यांनी मुंबईत करा किंवा मरा असे आवाहन जनतेला केले. त्यानंतर त्यांना अटक झाली. त्यांना पुण्यात आगाखान पॅलेस येथे ठेवण्यात आले तेथे ६ मे १९४४ ला त्यांना सोडण्यात आले. त्यांनी अनेकदा उपोषणाचा मार्ग अवलंबून ब्रिटिश सरकारला जेरीला आणले. त्यांच्या प्रयत्नांना यश येऊन अखेर १५ ऑगस्ट १९४७ ला स्वातंत्र्य मिळाले. पण त्या वेळी हा महात्मा तो आखालीत सुरू असलेली जातीय दंगल विझवण्यासाठी काम करीत होता. लोकांसाठी आयुष्याचा होम करणाऱ्या महात्मा गांधींना एका असंतुष्टाने ३० जानेवारी १९४८ मध्ये गोळी घातली. त्यातच त्यांचे निधन झाले.

महात्मा गांधी केवळ अष्टल राजकारणीच नव्हते, तर जीवनाच्या विविध पैलूवर त्यांचा चांगलाच प्रभाव होता. ते चांगले समाज सुधारक, कुशल अर्थतज्ज्ञ होतेच या बरोबर

त्यांचा उत्कृष्ट जनसंपर्क होता. ज्यावेळी मुद्रण माध्यम इंग्रजांच्या आधिपत्याखाली होते, अशा वेळी गांधीजींनी आपल्या विचारांची लाट गावागावात आणि शहराशहरात पोहचवली. त्यांच्या सरळ, साध्या व सोप्या भाषेचा प्रभाव लाखो लोकांवर पडत असे.

महात्मा गांधीजी हिंदुस्थानात परत आले. परीक्षा पास केली. १८९१ साली जूनच्या १० तारखेला त्यांना बॅरिस्टरचा किताब मिळाला. ११ तारखेला इंग्लंडच्या हायकोर्टात त्यांचे नाव नोंदविले. १२ जूनला हिंदुस्थानला परत येण्यासाठी निघाले.

त्यांनी कायदे वाचले, त्यात हिंदुस्थानच्या कायद्याचे नावही नाही. वकिली कशी करावीची ते समजून घेतले नाही. हिंदू शास्त्र, मुसलमानी कानून ही कोणत्या स्वरूपाची आहेत ते कळत नव्हते. दावा कसा मांडावा. अर्ज कसा तयार करावा वगैरे माहिती नव्हते. ते खूप फिकिरीत पडले. पण वकिली करून पोट भरण्याची शक्ती तरी येईल की नाही या बद्दल त्यांना मोठी शंका वाटू लागली.

महात्मा गांधी दक्षिण आफ्रिकेत पोहचले. डरबन हे नाताळचे बंदर म्हणता येईल. त्याला नाताळ बंदर असेही म्हणतात. 'मला न्यायला अब्दुल्ला शेठ आले होते. बोट धक्क्याशी आली आणि नाताळचे लोक आपापल्या मित्रांना आणायला बोटीवर आले. तेवढ्यातच माझ्या ध्यानात आले की, इकडे हिंदी लोकांना फारसा मान नाही. अब्दुल्ला शेठला ओळखणारे त्यांच्याशी ज्या तऱ्हेने वागत होते. त्यात एक प्रकारची तुच्छता दिसून येत होती. ती मला बोचल्याशिवाय राहिली नाही. ही तुच्छता अब्दुल्ला शेठच्या अंगवळणी पडली होती. माझ्याकडे ज्यांची नजर जाई, ते माझ्याकडे कुतुहलाने पाहत. माझ्या पोशाखामुळे मी इतर हिंदी लोकांहून निराळासा दिसत होतो. मी त्यावेळी फ्रॉक कोट वगैरे पोशाख केला होता, आणि डोक्याला बंगाली घाटाची पगडी घातली होती.

माणसांची अनेक वेळा फसगत होते. परंतु आजच्या अर्थशास्त्राच्या नियमांनी माणसांची जी दिशाभूल चालविली आहे. तितकी मोठी फसगत दुसरी कोणतीही नसेल. समाजात परस्पराविषयी जी प्रेमभावना असते. तिचा प्रभाव लक्षात न घेता माणसे म्हणजे जणू यंत्रे असे गृहीत धरून हे अर्थशास्त्राचे नियम घडविले जातात हा एक मोठा भ्रम आहे आणि त्याने माणसाला कमीपणा येतो.

इतर लोकभ्रमात वरवर पाहता जसे सत्य असल्यासारखे भासते तसेच अर्थशास्त्राच्या बाबतीतही भासते. अर्थशास्त्रज्ञ म्हणतो की, परस्पराविषयीची प्रेमभावना ही एक आंगतुक बाब समजली पाहिजे. कारण मनुष्यामध्ये असलेला लोभ आणि

प्रतिष्ठेची इच्छा वाच दिव्याच्या गोष्टी आहेत म्हणून जे आंगवुक्त आहे ते विचारता व घेता मनुष्य म्हणजे अर्वाजल करण्याचे वरं असे समजून मजुरीचे आणि खरेदी विक्रीचे नियम कसे ठेवले असता माणसापाशी आस्तीत आस्त संपली असा होऊ शकेल त्याचाच फक्त विचार करावा असा विचाराच्या पावावर एवढे नियम निश्चित केले म्हणजे मन विचारात बांध उपलब्ध करण्याचे हे भावनेचे तत्व किंवात उदयोनात आणावयाचे ते ज्याचे ज्याचे ठरवावे.

महात्मा...

अहिंसा तत्त्व स्वीकारून ज्यांनी हिंसा घुडक्याली ज्यावाला युवाकरून व्यापारी पताका फडकवली उपदेशाचे फळ त्यांनी कित्येकदा घाबरेले हे भारताचे स्वातंत्र्य त्यांनी अबाधित राखले

उपोषणाच्या शस्त्रांनी त्यांनी इंग्रजांना धुडकविले जुलूमशाही बेदरशाही यांना गुडघ्यावर टोकविले वा देशासमोर आली अनेकदा मंदी वा मंदिरही संधी शोधली नाव ठावाचे गांधी

अनेक संकटातून भारताला त्यांनी इंग्रजमुक्त केले अजून झाले काय तर छातीवरती पार नाक्या घेऊनी मंले पण त्यांच्या स्वतःचा दंडा-वैरातून एक झाले सर्व तिरंगी म्हणूनच लोक त्यांना म्हणत असे आपले महात्मा गांधी

सचिन लक्ष्मणराव सरडे
बी.ए. भाग-३

'शिक्षण हे काही साध्य नव्हते, ते एक साधन आहे. ज्या शिक्षणाने आपण चारित्र्याचा बनु तेच खरे शिक्षण.'

महात्मा गांधी

महात्मा गांधी यांचे राजकीय योगदान

आरती प्रमोदराव नेवारे

बी.ए. भाग-२

गांधी पर्व :- भारतीय राष्ट्रीय संघेच्या दुसऱ्या कालखंडातील चळवळीचे नेतृत्व लोकमान्य टिळक, लाला लजपतदास बिर्षाचंद पाल यांनी केले. या कालखंडावर लो. टिळकांच्या विचारांचा जबरदस्त पगडा होता. त्यामुळे या कालखंडास 'टिळक युग' असे संबोधले जाते.

लो. टिळकांनी ब्रिटीश सत्तेचे खरे रूप भारतीय जनतेसमोर आपले, ज्यामुळे भारतीय जनतेच्या मनात इंग्रज सत्तेविरुद्ध संताप उफाळून आला. त्यामुळे सर हर्बर्ट टॉडरॉन चिरोत यांनी लो. टिळकांना 'हिंदी असंतोषाचे जनक' असे संबोधले होते.

स्वराज्याचे हक्क हे महात्मावादी विचारसरणीने मिळणार नाहीत. ते ब्रिटीश राजवटीबरोबर संपूर्ण, प्रतिकार करूनच मिळवले पाहिजेत ही भूमिका लो. टिळकांनी आपल्या जहलमतवादी विचारांनी जनमानसात रुजविली. स्वराज्याची बांधणी करण्याचे स्वल्प उपाशी राखणारे व त्याद्वारे व्यापक राष्ट्रीय आंदोलनाची आवश्कता आहे. याची भारतीय जनतेला व्यापक जाणीव करून देणारे लोकमान्य टिळक यांचे १ ऑगस्ट १९२० मध्ये मुंबईत निधन झाले आणि 'टिळक युग'चा अंत झाला.

१९२० मध्ये लोकमान्य टिळकांचे निधन झाले आणि स्वतंत्र चळवळीची सूत्रे महात्मा गांधीकडे आली. २ ऑक्टोबर १८९१ रोजी पोर्बंदर गुजरात येथे जन्म झालेल्या महात्मा गांधीचे पूर्ण नाव मोहनदास करमचंद गांधी होते. पेशाने बॅरिस्टर असलेल्या गांधीजींच्या हातात स्वातंत्र्यलढ्याची सूत्रे आल्यावर एक अजरामर इतिहास पडविणाऱ्या राष्ट्रपिता महात्मा गांधीचे जवळीक पर्यंत सुरू झाले.

बॅरिस्टर झाल्यावर गांधी भारतात परतले व राजकोट येथे वकीली करू लागले. पुढे त्यांनी मुंबईला आपला व्यवसाय सुरू केला. एका मुस्लिम कर्मचाऱ्याच्या कामाविषिय गांधीजींना दक्षिण आफ्रिकेत जावे लागले. ही पटना गांधीजींचे जीवनचक्र बदलविण्यास कारणीभूत ठरली. तेव्हा गांधीजींच्या राजकीय जीवनाचा शुभारंभ झाला.

दक्षिण आफ्रिकेत त्यावेळी तीव्र स्वरूपाचा वर्णद्वेष होता. तेथील ब्रिटीश सत्ता काळ्यांचा पर्वावाने भारतीयांचा द्वेष करून त्यांच्यावर सतत अत्याचार, अत्याचार करीत असे.

दक्षिण आफ्रिकेमधे गांधीजींना समाजाच्या विकासांसाठी आळख झाली. भारतीय धर्म आणि संस्कृती यांमधे असलेल्या गुंतागुंतीच्या समस्यांपासून आपण दूर आहोत याची त्यांना जाणीव झाली.

दक्षिण आफ्रिकेत गांधींनी तेथील भारतीयांना दिली जाणारी असमान वागणूक अनुभवली. बहिस्ता वर्गाचे तिकिट असताना सुद्धा अशांना पीटरमारित्झ वर्माथे येथे अधिकार्यांनी तृतीय वर्गाच्या ख्यात बसण्यास सांगितले. गांधीजींनी नकार देताच त्यांचा अपमान करून आनगाडीमधून हकलून देण्यात आले. ती संपूर्ण रात्र गांधींनी फ्लाटावरील गेस्टरूममध्ये काढली. (७ जुल १८९३) गांधीजींनी ठरवले असते तर उद्याम वर्तन करणाऱ्या त्या रेल्वे अधिकार्याला उदल घडवू शकले असते. पण सुडभावेने कोणाला शिक्षा करविणे हे त्यांचा हेतू नव्हता तर अत्याचकारक व्यवस्था बदलवणे हा त्यांचा हेतू होता.

पुढे एका प्रवाशांना वाट करून न दिल्यामुळे वाहन चालकाचे त्यांना भारते. पूर्ण प्रवाशात त्यांना अनेक वातना सहन कराव्या लागल्या. अनेक हॉटेलमधून त्यांना हाकलून देण्यात आले. अशा अनेक घटनांपैकी अजून एक घटना म्हणजे डर्बनमध्ये व्यापारीशासने त्यांना त्यांची टोपी काढून ठेवण्याचा हुकूम दिला. गांधींनी तेव्हाही नकार दिला. या घटना म्हणजे त्यांच्या आधुनिकता कलाटणी देणाऱ्या ठरल्या. हे सर्व अनुभव घेतल्यावर गांधींनी स्वतःचे समाजातील स्थान आणि ब्रिटीश राज्यातील आपल्या लोकांची किंमत याबद्दल प्रश्न उपस्थित करण्यास सुरुवात केली. अशाप्रकारे भारतीयांबद्दल वंशभेद, असमानता यांना सामोरे गेल्यावर गांधींनी या अत्याचारविरुद्ध आवाज उठवण्यास व समाजात आपले स्थान निर्माण करण्यास सुरुवात केली.

या सर्व अत्याचारा गांधीजींनी प्रखर विरोध केला. तेथील भारतीयांचा मतदानाचा हक्क काढून घेणारा कायदा लागू करण्यात येणार होता. या कायद्याला विरोध करणाऱ्या भारतीयांना मदत करण्यासाठी गांधींनी आपले दक्षिण आफ्रिकेतील वास्तव्य काही काळासाठी वाढविले. हा कायदा रद्द करण्यात अती ते उपवेशी ठरले तरी यामुळे भारतीयांवरील अत्याचाराकडे लक्ष वेधण्यात त्यांची चळवळ व्हायची झाली. त्यांनी इ.स. १८९४ मध्ये माताळ भारतीय काँग्रेसची स्थापना केली. व त्याद्वारे दक्षिण आफ्रिकेतील विखुरलेल्या भारतीयांना त्यांनी एका राजकीय पक्षात पारविले केली. इ.स. १८९७ मध्ये काही काळाच्या भारतातील वास्तव्यानंतर दरबानमध्ये उतरत असताना काही गोऱ्या लोकांच्या जमावाने त्यांच्यावर हल्ला केला व त्यांना जिवे मारण्याचा प्रयत्न केला. आणि केवळ पोलिस अधिकाऱ्या पत्नीच्या सहकार्याने त्यांची सुटका

झाली. या घटनेत त्यांच्या तोंडाला इजा झाली आणि दोन दात तुटले. पण त्यांनी व्यावसायिक तक्रार करण्यास नकार दिला. वैयक्तिक प्रसादबद्ध व्यावालात जाणे त्यांच्या तत्वांमध्ये नव्हते.

इ.स. १९०६ मध्ये ट्रान्सवाल सरकारने एका नवीन कायद्याची घोषणा केली. या कायद्यानुसार तेथील प्रत्येक भारतीयाला स्वतःची नोंदणी करणे बंधनकारक झाले होते. त्यांनी भारतीय बांधवांना अहिंसक पद्धतीने या कायद्यास विरोध करण्यास सांगितले व असे करताना झालेले अत्याचार सहन करण्यास सांगितले. व तेथील समुदायाचे या आवाहनाला साद दिली आणि जागामी सात वर्षात हजारो भारतीयांना हताळ केल्यामुळे नोंदणी करण्यास नकार दिल्यामुळे, नोंदणी पत्रक जाळून टाकणे आणि अहिंसात्मक कार्यात सामील झाल्यामुळे लोकांनी पुढेगवास भोगला, चाबकाचे फटके खातले आणि बंदुकीच्या नाक्याही खातल्या. सरकारने भारतीय आंदोलनाचा हा विरोध दबावित्या मोडून काढला तरी पण या अहिंसक चळवळीची व लोकक्षोभाची नोंद घेण्यास आणि गांधींची वाटाघाटी करण्यास स्वतः तत्त्वज्ञ असलेल्या दक्षिण आफ्रिकेतील नेता जॉन क्रिस्तिआन स्मट्स यातला भाग पडते. शांततामय मार्गाने विदर्शने करणाऱ्या निदर्शकांवरील दक्षिण आफ्रिकेच्या सरकारने केलेल्या कठोर कारवायांमुळे लोकक्षोभ निर्माण झाला होता. गांधीजींच्या कल्पनांनी आकार घेतला आणि सत्याग्रहाची संकल्पना या संपूर्णदरम्यान परिपक्व झाली.

स्वातंत्र्यसंग्राम :

इ.स. १९१५ मध्ये गांधीजी कायमचे भारतात परत आले. एक प्रमुख भारतीय राष्ट्रवादी, धिओरिस्ट आणि संघटक अशी त्यांची आंतरराष्ट्रीय ख्याती होती. ते भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या अनेक संपेलनातून बोलते.

१९१५ मध्ये गांधीजी भारतात परतले. संपूर्ण भारत देशाचा दौरा केल्यानंतर शेतकरी व कामगार वर्ग यांचे असंख्य प्रश्न दिसून आले. हे प्रश्न सोडविण्यासाठी त्यांनी सत्याग्रहाचा मार्ग अवलंबिला. अहिंसक मार्गाने अत्याचारा प्रतिकार करणे, शोषण करणाऱ्या व्यक्तीस सत्य व न्याय यांची जाणीव करून देणे व त्यांचे मतपरिवर्तन करणे हे सत्याग्रहाचे उद्दिष्ट होते.

चंपारण सत्याग्रह : १९१७ मध्ये बिहारमधील चंपारण येथे ब्रिटीश मळे मालकांनी शेतकऱ्यांवर नीळ पिकविण्याची सक्ती केली. या विरोधात महात्मा गांधींनी सत्याग्रह करून आर्थिक नुकसान सोसणाऱ्या शेतकऱ्यांना न्याय मिळवून दिला.

खेडा सत्याग्रह : १९१८ मध्ये गुजरात वेदील खेडा जिल्ह्यात पडलेल्या दुष्काळी परिस्थितीतही ब्रिटीश सरकारकडून शेतसारा वसूल केला जात होता. या विरोधात गांधीजींच्या नेतृत्वाखाली स्वायत्तिक शेतकऱ्यांनी 'साराबंदी चळवळ' सुरू केली. या चळवळीमुळे जमते घेत, सरकारने अत्यावधीत शेतसारा रद्द केल्याचे जाहीर केले.

अहमदाबाद गिरणी कामगार लढा :

पहिल्या महायुद्धाच्या काळात भारतात महामार्ग प्रबंध प्रमाणात वाढली. 'रोलेट कायदा' मंजूर करण्यात आला होता. या कायद्यानुसार कोणत्याही भारतीयवास विनाचौकशी अटक करण्याचा अधिकार सरकारला देण्यात आला. तसेच, या कायद्याने सुनावलेल्या शिक्षेविषय निर्णय करण्यासाठी बंदी घालण्यात आली. त्यामुळे या अत्यावकारी कायद्याच्या विरोधात महात्मा गांधींनी सत्याग्रह केला. ६ एप्रिल १९१९ रोजी हस्ताळ पाडण्याचे आह्वाण गांधीजींनी भारतवासियांना केले.

रोलेट कायदा सत्याग्रह :

भारतीय जनतेचा सरकार विरुद्धचा वाढता असंतोष रोखण्यासाठी 'रोलेट कायदा' मंजूर करण्यात आला होता. या कायद्यानुसार कोणत्याही भारतीयवास विनाचौकशी अटक करण्याचा अधिकार सरकारला देण्यात आला. तसेच, या कायद्याने सुनावलेल्या शिक्षेविषय निर्णय करण्यासाठी बंदी घालण्यात आली. त्यामुळे या अत्यावकारी कायद्याच्या विरोधात महात्मा गांधींनी सत्याग्रह केला. ६ एप्रिल १९१९ रोजी हस्ताळ पाडण्याचे आह्वाण गांधीजींनी भारतवासियांना केले.

जालिवनवाला बाग हत्याकांड :

रोलेट कायदा सत्याग्रहाला मिळालेल्या जनतेच्या पाठिंब्याने ब्रिटीश सरकार अस्वस्थ झाले व त्यांनी दडपशाहीचा मार्ग अवलंबिला. याचाच एक भाग म्हणून गांधीजींना पंजाबमध्ये प्रवेश करण्यास मनाई केली गेली. तसेच जमल डायनेल अमृतसमये सभाबंदी लागू केली. १९१९ मध्ये गांधीजींनी रोलेट कायद्याच्या विरोधात सत्याग्रह सभा सुरू केली. बैसाळी सणाच्या निमित्ताने १३ एप्रिल १९१९ रोजी अमृतसर वेदील जालिवनवाला बाग येथे ही सभा आयोजित करण्यात आली. या दिवशी जमल डायनेल क्रोव्हाची परीसीमा गाठली. सभेतील निःशस्त्र लोकांवर अंदाधुंद गोळीबार केला. ज्यात सुमारे चारशे सैन्यी-पुरुषांचा मृत्यू झाला.

खिलाफत चळवळ :- खिलाफत चळवळीच्या माध्यमातून हिंदू-मुसलमान एकत्र झाले तर सरकारच्या विरोधात राष्ट्रीय चळवळ अधिक भक्कम करता येईल. असा विश्वास गांधीजींच्या वाटला. त्यामुळे १९२० मध्ये खिलाफत कमिटीसोबत सरकारशी

असहकार आंदोलन छेडण्याचा प्रस्ताव गांधीजींनी ठेवला व कमिटीने तो मान्य केला.

असहकाराचे आंदोलन :- मोतीलाल नेहरू, चित्तरंजन दास इ. प्रसिद्ध वकिलांनी सरकारी न्यायालयांवर बहिष्कार टाकला. असहकाराचे हे आंदोलन राष्ट्रवा्याची होऊ लागले. असहकाराचे हे आंदोलन घोषविण्यासाठी सरकारने उत्तर प्रदेशातील गोरखपूर वेदील, चौरौचीया वेदील शांततापूर्ण निरव्युत्कीर गोळीबार केला. त्यामुळे संतप्त जमावाने पोलीस अधिकारी व २२ पोलीस मृत्युमुखी पडले. या घटनेला लागलेल्या हिंसक वक्तव्याने गांधीजी दुःखी झाले व त्यांनी १९२२ मध्ये असहकार चळवळ स्थगित केली.

सरकारने त्यांच्यावर राजद्रोहाचा आरोप करत सहा वर्षांचा कारावास ठावाला. १९२४ मध्ये प्रकृती अस्वास्थ्यामुळे गांधीजींची सुटका करण्यात आली. कारावासातून सुटका झाल्यानंतर असहकार चळवळीसोबतच अनेक विधायक कार्यक्रम महात्मा गांधींनी हाती घेतले. स्वदेशी प्रसार, हिंदू-मुस्लिम ऐक्य, मददगार बंदी, अस्पृश्यता निवारण खादीचा प्रसार, राष्ट्रीय शिक्षण, या समाजीकपयोगी कार्यामुळे ग्रामीण भागात राष्ट्रीय चळवळ अधिक तीव्र होऊ लागली.

वानंतर महाराष्ट्रातील असहकार आंदोलन, स्वराज्य पक्ष, १९१९ चा कायदा, सायमन कमिशन, सविजन कायदेमंडळ चळवळ असे अनेक सत्याग्रह करण्यात आले.

मिठाचा सत्याग्रह (दांडी यात्रा) :

मिठाचा कायदा मांडण्यासाठी गांधीजींनी गुजरातमधील दांडी गाव निवडले. १२ मार्च १९३० रोजी आपल्या ७८ अनुयायांसह साबरमती आश्रमातून ते मिठाच्या सत्याग्रहासाठी निघाले. साबरमती ते दांडी हे ३८५ कि.मी. अंतर पायी चालून जातांना, महात्मा गांधीजींनी वाटेत अनेक ठिकाणी छोटा-मोठा सभांमध्ये केलेल्या भाषणांमुळे सर्वत्र जागृती झाली. या वाटचालीत त्यांना असंख्य कार्यकर्ते येवून मिळाले. ५ एप्रिल १९३० रोजी दांडी येथे पोहोचल्यावर दांडीयांचा समाज झाला.

६ एप्रिल १९३० रोजी महात्मा गांधीजींनी दांडीच्या समुद्रकिनार्यावरील गीत उचलून मिठाचा कायदा मोडला आणि देशभर सविजन कायदेभंगाची चळवळ व्यापक बनली.

सोलापूरचा लष्करी कायदा :

महात्मा गांधींना अटक होऊन त्यांची स्वातंत्र्यी येवडा तुरुंगात करण्यात आली. या घातकीने संपूर्ण देशात संतापाची

लाट उसळली. त्याचे पडसाद सोलापूरतही उमटले. ६ मे १९३० रोजी वेदील गिरणी कामगारांनी हस्ताळ पाडला. पोलीस चौक्या, न्यायालये, रेल्वे स्थानके, दारूचे अड्डे इत्यादींवर हल्ले करण्यात आले. त्यामुळे सरकारने १५ मे १९३० रोजी लष्करी कायद्याचा बटहकूम काढला.

सत्याग्रहात भाग घेतलेल्या व पोलिसांच्या मृत्युस जबाबदार असलेल्या मलयाळ पनशेरी, कुर्बान हुसेन, जगन्नाथ शिंदे, श्रीकिशन सारडा यांची धापकड करण्यात आली व त्यांना १२ मे १९३१ रोजी येवडाच्या तुरुंगात फाजी देण्यात आली. हा दिवस सोलापूरमध्ये 'हुतात्मा दिन' म्हणून पाळला जातो.

सत्याग्रहातील सत्री नेतृत्व :

दांडी यात्रेच्या मिठाच्या सत्याग्रहात सत्रीजनी नायडू, मिटुबेन वेटिट सहभागी होत्या. सत्याग्रहाच्या आंदोलनात स्त्रियांनी मोठ्या प्रमाणावर सहभाग घेतला. परदेशी मात्तांच्या दारूच्या दुकानांमधील विदर्शन करणे, पोलिसांचे लाठीमार सोसणे, कारावास भोगणे इ. मध्ये स्त्रियाही आपाडीवर होत्या. कस्तुरबा गांधी, कमलादेवी चटोपाध्याय लीलावती मुखर्जी, हर्साबेन मेहता, महाराष्ट्रात अवंतीकाबाई गोखले अशा अनेक स्त्रियांनी सत्याग्रहाच्या लढ्यात स्वतः झोकून दिले.

अहिंसात्मक असहकार आंदोलनांनी गांधींनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. अहिंसात्मक मार्गाने स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी त्यांनी संपूर्ण देशाला पेरित केले. रविद्रनाथ टागोर यांनी सर्वप्रथम त्यांना 'महात्मा' ही उपाधी दिली. याचा अर्थ महान आत्मा असा होतो. भारतातील लोक त्यांना प्रेमाने बापू म्हणत. इ.स. १९४४ मध्ये पहिल्यांदा त्यांना 'राष्ट्रपिता' असे सुभाषचंद्र बोस यांनी संबोधले असे म्हणतात.

३० जानेवारी १९४८ ला दिल्लीच्या बिरला भवनच्या बागेतून लोकांबरोबर फिर्त असतांना गांधीजींची गोळी मारून हत्या करण्यात आली. त्यांचा मारेकरी नयुराम गोडसे हा एक पुरोगामी हिंदू होता व त्यांचे संबंध जहालमतवादी हिंदू महासभेशी होते. नयुराम गोडसेने महात्मा गांधी यांची हत्या करण्यासाठी बरेदा मांडलेचे पिसुल वापरले होते. त्याच्या मते पाकिस्तानला पैसे देऊन भारताला दुबळे पाडण्यासाठी गांधीजी जबाबदार होते. गोडसे आणि त्याचा सहकारी नारायण आमटे यांचाच खटला दाखल करून त्यांना दोषी ठरवण्यात आले. महात्मा गांधी यांचा ३० जाने. १९४८ मृत्यू झाला. गांधीजींच्या मृत्यूनंतर पंडित जवाहरलाल नेहरूंनी रेडिओवरून देशाला संबोधित केले होते.

'माझ्या मित्र आणि सहकाऱ्यांनी, आपल्या आयुष्यातून प्रकाश मिळवून घेतला आहे, आणि सर्वत्र अंधाराचे साम्राज्य फसलले आहे आणि मला कळत नाही आहे तुम्हाला काय आणि कसे सांगायचे, आपले आवडते जेते - राष्ट्रपिता, ज्यांना इतके वर्षे बघत आलो आहोत, ज्यांना आपण प्रेमाने, 'बापू' म्हणत असू, जाता आपल्यामध्ये ते नाही संकटमायी त्यांचा सल्ला घ्यायला आपण आता धावे येवू शकणार नाही हा एक प्रबंध धक्का आहे. केवळ माझ्यासाठीच नव्हे, तर या देशातील कोट्यावधी लोकांसाठी सुद्धा.' असे उद्गमण त्यांनी महात्मा गांधीजींच्या मृत्यूनंतर देशवासीयांना सांगितले.

अशाप्रकारे महात्मा गांधीजींचा राजकारणातील म्हणजेच राजकीय क्षेत्रातील मोठाच योगदान आहे.

ग्रामसफाई

महात्मा गांधी

बुद्धि आणि धर्म यांचा विच्छेद झाल्यावराने आपल्या खेड्यांकडे आपले अक्षय्य दुर्लक्ष झालेले आहे. आपण त्यामुळे देशभर ठिकाणिकी जी सुंदर खेडी फसलेली असावयाची त्या ऐवजी आपल्याला उम्कडे दृष्टीस पडतात. पुष्कट खेड्यांच्या जवळ जाऊन पोहोचतांना जो अनुभव येतो त्याने मन काही प्रफुल्लित होत नाही. त्यांच्या पोवाताली अशी काही पाण व प्रासदायक दुर्गंधी असते की माणसाला पुष्कटदा डोळे मिटून नाक दाबून धरावेसे वाटते. तर कांबेसरायापैकी बहुसंख्य लोक आपल्या खेड्यांतील असतील-तसे ते असले तर पाहिलेच, -तर त्यांना आपल्या खेड्यांना सर्व प्रकारच्या स्वच्छतेचे आदर्श नमुने बनविता आले पाहिजे, संतु खेड्यातील लोकांच्या रोजच्या जीवनाशी आपण समस होणे हे आपले कर्तव्य आहे असे त्यांनी कधी मागिलेले नाही. राष्ट्रीय किंवा सामाजिक स्वच्छतेची जाणीव असणे, हा आमच्यात आवश्कच सट्टण मानलेला नाही. आपण कशा तरी प्रकारचे स्नान करतो खरे, परंतु ज्या विहिरीत, तलावात किंवा नदीत किंवा ज्यांच्या काठी आपण स्नानादि धार्मिक विधि करतो ती पाण झाली तर आपल्याला त्याची पर्वा नसते. या दोषाला मी एक मोठा दुर्बुध मानतो; आणि आमच्या खेड्यांची व पवित्र नद्यांच्या काठांची जी लाजिरवाणी स्थिति आहे, तिला आणि अस्वच्छतेमुळे जे नाना प्रकारचे रोग उद्भवतात त्यांना हा आपला दुर्बुधच कारणीभूत आहे.

संकलन -

कु. रेखा बुर्वे, बी.ए.भाग-३

महात्मा गांधीजींचे राजकीय कार्य

बैतली रामेश्वर देगमुख
बी.ए.भाग-१

महात्मा गांधी यांचा जीवन प्रवास हा त्याच्या
सामाजिक कार्यावृत्तीचा चालू झालेला आहे.

(२ ऑक्टोबर १८६९- ३० जानेवारी इ.स. १९४८)

हे भारताच्या स्वातंत्र्य संग्रामातील प्रमुख नेते आणि
तत्त्वज्ञ होते. महात्मा गांधी या नावाने ते ओळखले जातात.

अहिंसात्मक असहकार आंदोलनांनी गांधीजींनी
भारताला स्वतंत्र मिळवून दिले. अहिंसात्मक मार्गांनी स्वातंत्र्य
मिळवण्यासाठी त्यांनी संपूर्ण जगाला प्रेरित केले.

रविंद्रनाथ टागोर यांनी सर्वप्रथम महात्मा (महान
आत्मा) ही उपाधी दिली. भारतातील लोक त्यांना प्रेमाने बापू
म्हणत भारताचे राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजी हे खरोखर स्वतंत्र
सेनानी होते.

सुभाषचंद्र बोस यांनी इ.स. १९४४ मध्ये त्यांना
राष्ट्रपिता असे संबोधले असे म्हणतात. गांधी सविनय
सत्याग्रहाच्या कल्पनेचे जनक होते.

त्यांचा जन्म दिवस भारतात गांधी जयंती म्हणून
साजरी करतात. तसेच जगात आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन
म्हणून साजरा केला जातो या दिवशी सर्वजण त्यांना अभिवादन
करतात.

असहकार आणि अहिंसेच्या तत्वावर आधारीत
सत्याग्रहाचा उपयोग गांधींनी प्रथम दक्षिण आफ्रिकेमध्ये तेथील
भारतीयांना त्यांचे नागरी हक्क मिळवून देण्यासाठी केला.
इ.स. १९२५ मध्ये भारतात परत आल्यावर त्यांनी चंपारनमधील
शेतकऱ्यांना जुलमी कर व जमीनदार यांच्याविरुद्ध लढण्यासाठी
एकर केले. इ.स. १९२१ मध्ये भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसची सुत्रे
सांभाळल्यानंतर गरीबी निर्मुलने अर्थिक, स्वावलंबन सिद्धांचे
समाज हक्क सर्व धर्म समभाव, अर्थ-धर्म-धर्म समभाव.

अस्पृश्यता निवारण आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे
स्वराज्य यासाठी देशभरात चळवळ चालू केली. गांधी आजीवन
साम्प्रदायिकतावादचे (सांप्रदायावर राजकारण करणे) विरोधक
होते. आणि ते मोठ्या प्रमाणात सर्व धर्म आणि पंच यांच्या पर्वत
पोहचले.

तासकत जाणाऱ्या खिलाफत चळवळीला त्यांनी
आधार दिला आणि ते मुस्लिमांचे नेते बनले. इ.स. १९३०
मध्ये इंग्रजांनी लादलेल्या मिठावरील कराविरोधात भारत

छोडो आंदोलन चालू केले. या आणि वासावरच्या
करणांसाठी त्यांना भारतात तसेच दक्षिण आफ्रिकेमध्ये अनेकदा
तुरुंगात टाकण्यात आले.

गांधीजींनी आपुनच सत्य आणि अहिंसा या तत्वावर
पुरस्कार केला. स्वःतःही वाच तत्वांनुसार जगले आणि
इतरांनाही तसे करावे असे सुचवले. त्यांनी खेड्यांना खरे
भारताचे मूळ म्हणून पाहिले आणि स्वयंपूर्वतेचा पुरस्कार केला.

ब्रिटनमधील विमन्स चर्चिल यांनी १९३० साला
त्यांची अर्जन्सन फंडर म्हणून निर्भरता केली. स्वतः
यातलेल्या सुताचे धोतर आणि शाल अशी त्यांची साधी राहणी
होती. त्यांनी शाकाहाराचा अवलंब केला आणि अनेकदा
आत्मबुद्धी करण्यासाठी आणि राजकीय चळवळीसाठी साधन
म्हणून दीर्घ उपवास केले. त्यांच्या शेवटच्या वर्षामध्ये भारत
पाकिस्तान फाळणीमुळे व्यथित झालेला गांधीजी हिंदू मुस्लिम
दोने बांधविण्यासाठी प्रयत्न केले.

गांधीजींनी असहकार, अहिंसा, आणि शांततापर
विरोध यांना शस्त्र म्हणून इंग्रजांविरुद्ध वापरले. पंजाबमध्ये
जालीवजवाला बाग हत्याकांडानंतर लोकांचा क्रोधाचा उद्रेक
झाला आणि अनेक ठिकाणी हिंसक विरोध झाला. गांधीजींनी
जालीवजवाला बाग हत्याकांड तसेच त्यानंतरचे हिंसक विरोध
दोन्हीचा निषेध केला. त्यांनी दंग्यात बळी पडलेल्या ब्रिटिष
नागरिकांबद्दल सहानुभुती दर्शविणारा आणि दंग्याचा निषेध
करणारा एक ठराव मांडला. या ठरावाला काँग्रेसमध्ये सुरुवातीला
विरोध झाला. पण गांधीजींच्या तत्वांनुसार कोणत्याही प्रकारची
हिंसा ही पाप होती आणि त्याचे समाधान करणे शक्य नव्हते
हे तत्त्व मांडणाऱ्या त्यांच्या भावनाप्रधान भाषणानंतर काँग्रेसने
त्यांचा ठराव मान्य केला. पण या हत्याकांडाच्या आणि त्यानंतर
हिंसेच्या पश्चात गांधीजींनी आपले सर्व लक्ष पूर्ण स्वराज्याची
केंद्रित केले.

त्यांचा पूर्ण स्वराज्याच्या कल्पनेत पूर्ण वैयक्तिक,
धार्मिक आणि राजकीय स्वतंत्र्य समाविष्ट होते. डिसेंबर इ.स.
१९२१ मध्ये भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसने पूर्ण अधिकार गांधीजींना
देण्यात आले. त्यांच्या नेतृत्वाखाली काँग्रेसची पुर्नबांधणी
नवीन संविधानानुसार करण्यात आली.

ज्याचा मुख्य उद्देश होता स्वराज्य पक्षाचे सभासदत्व.
घोडवाशा फिच्या मोबदल्यात सर्वांना खुले करण्यात आले.
पक्षातील शिस्त वाढविण्यासाठी श्रेणीनुसार समित्या बनवल्या
गेल्या. यामुळे फक्त उच्चभूमासाठीच समजणाऱ्या जाणाऱ्या
पक्षाचे स्वरूप बदलले आणि काँग्रेस जनसामान्यांचे
प्रतिनिधित्व करणारा पक्ष बनला. गांधीजींनी अहिंसेच्या
तत्वाला स्वदेशीची जोड दिली. त्यांनी सर्वांना परदेशी वेशभूषा

ब्रिटिश-वस्तुचा बहिष्कार करण्याचे आवाहन केले. या तत्वांनुसार
ब्रिटिश वस्तुचा बहिष्कारामुळे ब्रिटिश शोधनिष्क संस्थांचा बहिष्कार
सरकारी नोकरीचा बहिष्कार आणि ब्रिटिशांनी दिलेल्या मान
आणि पदव्यांचा त्याग करण्याचे आवाहन गांधीजींनी केले.

असहकार चळवळीला समाजातील सर्व श्रेण्यामधून
उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला पण असहकार चळवळ जोमात
असतानाच अकस्मात वाढवण्यात आली. याला कारण ठरले
उत्तर प्रदेशातील घोरि घोरा चळवळीला मिळालेले हिंसक
वळन. ४ फेब्रुवारी १९२२ रोजी पोलिसांनी जमवारील
गांधीबारात तीन जण मरण पावले तर पोलिस ठाण्यात २३
पोलीस जख्ख मरण पावले पुढे अजून जास्त हिंसक घटना
घडतील या भीतीने गांधीजींनी चळवळ स्थगित केली.

१० मार्च १९२२ मध्ये गांधीजींनी राजगढाच्या
आरोपाखाली अटक करण्यात आली व सहा वर्षांचा तुरुंगवास
ठोठाण्यात आला. १९२४ मध्ये दोन वर्षांचा तुरुंगवासानंतर
अपेक्षिकसंस्था ऑपरेशनच्या कारणावरून त्यांची सुटका करण्यात
आली. गांधीजी तुरुंगात असताना त्यांच्या नेतृत्वाअभावी
काँग्रेसमध्ये फूट पडू लागली. शेवटी काँग्रेसने दोन गटात
विभाजन झाले. एका गटाचे नेतृत्व चित्तरंजन दाम व
मोतीलाल नेहरू यांच्याकडे होते. या गटाचा कल संसदीय
कार्य करणीत भाग घेण्याकडे होता. चक्रवर्ती राजगोपालचारी
आणि सरदार पटेल यांच्या नेतृत्वाखाली दुसऱ्या गटाचा बाला
विरोध होता.

हिंदू मुस्लिमामधला चळवळी दाम्भ्यान वादोस
लागलेला एकोपासुद्धा हळूहळू कमी होत होता. गांधीजींनी हे
मतभेद दूर करण्याचे अनेक प्रयत्न केले. इ.स. १९२४ मध्ये
त्यांनी यासाठी तीन आठवड्यांचा उपवास केला. पण या
प्रयत्नाला म्हणजेच तितके यश मिळाले नाही. १९२० च्या
दशकाचा मोठा काळ गांधीजींनी प्रत्यक्ष राजकारणापासून दूर
राहिले. आणि त्यांनी आपले लक्ष स्वराज्य पक्ष आणि भारतीय
राष्ट्रीय काँग्रेसमधील मतभेद दूर करण्यावर केंद्रित केले. या
काळात त्यांनी समाजातील अस्पृश्यता, दारु समस्या आणि
गरीबी कमी करण्याचे आपले प्रयत्न चालू ठेवले. राजकारणाच्या
पटावर ते इ.स. १९२८ मध्ये परत आले एक वर्ष आधी ब्रिटिश
सरकारने संविधानात सुधारणा करण्यासाठी सर जॉन सायमन
यांच्या अध्यक्ष खाली एक समिती स्थापन केली होती. या
समितीमध्ये एकूण भारतीय सदस्य नव्हता.

या कारणाने भारतीय पक्षांनी या समितीवर बहिष्कार
टाकला. गांधीजींनी १९२८ च्या कलकत्ता वेवील काँग्रेसच्या
अधिवेशनात एक ठराव पास केला. त्याद्वारे ब्रिटिश सरकारकडे
भारताला सार्वभौम दर्जा देण्याची मागणी करण्यात आली. व

ही मागणी मंजूर न केल्यास परत पूर्ण स्वराज्यासाठी असहकार
चळवळ सुरू करण्यात येईल असे बजावण्यात आले. पक्षातील
सुभाषचंद्र बोस जवाहरलाल नेहरू वासावरच्या तरुण नेत्यांनी
मागणी तत्काळ स्वराज्याची होती. पण गांधीजींनी ब्रिटिश
सरकारला उत्तरासाठी एका वर्षाचा अवधी दिला.

पण ब्रिटिश सरकारने काही उत्तर दिले नाही. आणि
३१ डिसेंबर इ.स. १९२९ मध्ये लाहोर अधिवेशनात भारताचा
ध्वज फडकण्यात आला. हा दिवस काँग्रेसने स्वराज्य
म्हणून साजरा केला.

गांधीजींनी मार्च इ.स. १९३० मध्ये मिठावरील कराचा
विरोधात सत्याग्रहाची घोषणा केली आणि त्याची परिणती
प्रसिद्ध दांडी यात्रेत झाली. १२ मार्चला अहमदाबादहून
निघालेली यात्रा ६ एप्रिलला ४०० कि.मी.चा (२५० मैल)
प्रवास करून दांडीला पोहचली. हजारोच्या संख्येने भारतीय
या यात्रेत सहभागी झाले होते. ही यात्रा इंग्रजांची भारतातील
पाळेमुळे उखडण्याच्या प्रवृत्तामधील सर्वात दशस्यी ठरली.
ब्रिटिशांनी उत्तरादाखल ५०,००० रून अधिक लोकांना तुरुंगात
डांबले.

शेवटी लॉर्ड राडक्ल आयर्विन यांच्या नेतृत्वाखाली
ब्रिटिश सरकारने गांधीजींशी वाटापाटी करण्याचे ठरविले.
मार्च इ.स. १९३१ मध्ये गांधी आयर्विन करारावर स्वाक्षरी
करण्यात आली. या करारानुसार ब्रिटिश सरकारने सर्व भारतीय
केवांना मुक्त करण्याचे मान्य केले आणि त्याबद्दल कायदेभंगाची
चळवळ बंद करण्याची मागणी घातली.

वाबरोबरच गांधीजींना भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसचा अक्रेय
प्रतीनिधी म्हणून लंडनमध्ये होणाऱ्या गोल मेड परिषदेचे आमंत्रण
दिले. ही परिषद गांधीजींनी आणि पक्षासाठी निराशादायकच
ठरली कारण त्यामध्ये सत्तांतरणावर भर देण्याऐवजी भारतातील
राजे राजवाडे आणि अल्पसंख्याक यांचाच आस्त्र भर देण्यात
आला होता. वातच भर म्हणजे आयर्विनवर आलेले लॉर्ड
विलीडन यांनी राष्ट्रवाद्यांचे चळवळ नरम पाडण्याचे प्रयत्न
केले.

गांधीजींना अटक करण्यात आली. इ.स. १९३४
च्या उन्हाळ्यात गांधीजींवर तीन अवशस्यी प्राणघातक हल्ले
झाले.

‘माणसाची श्रद्धा जितकी उत्कट असेल
तितकी त्याच्या बुद्धीला धार चढते’.

महात्मा गांधी

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांचे जीवन व कार्य

मुभांभी कितोरारव नरपडे
बी. कोंप. भाग-२

महात्मा गांधी म्हणजेच मोहनदास करमचंद गांधी त्यांचा जन्म पोरबंदर येथे २ ऑक्टोबर १८६९ रोजी झाला. त्यांचा आईचे नाव पुतळाबाई होते. ते १० जून १८९१ रोजी बॅरिस्टर होऊन भारतात परत आले. आणि येथील स्वातंत्र्य चळवळीची जबाबदारी सांभाळून ते संपूर्ण देशाचे 'बापू' झाले.

त्यांनी सत्य, अहिंसा, शांती, असहकार व सत्याग्रह इत्यादी मार्गांनी बलाघ्न इंग्रज साम्राज्याशी मोठ्या नेताना झुंज दिली. स्वराज्य मिळवण्यासाठी त्यांना अनेकवेळा कुठंबवास भोगावा लागला. उपोषण व सत्याग्रह करावे लागले.

महात्मा गांधी लहान असताना सामान्य मुलासारखेच होते. परंतु एकदिवस त्यांनी हशिंगचाचे वाटक पाहिले व त्यांच्यात देशासाठी काहीतरी करण्याची प्रेरणा निर्माण झाली, त्यांना वाटले की ही हशिंगचंद्रसारखा सत्यवादी का नाही बवू शकत? येवढ्या त्यांच्या जीवनात परिवर्तन घडून आले.

एकदा ते व्यवसायिक कामासाठी दक्षिण आफ्रिकेला गेले, असताना इंग्रजांनी त्यांना प्रथम श्रेणीच्या डब्यातून उतरून जाण्यास सांगितले. तेव्हा तेवून् जिणून गेली, पण गांधीजींच्या मनात स्वातंत्र्य संग्रामाचे 'बीज' रोपण करून गेली. या प्रसंगांनंतर गांधीजींनी दक्षिण आफ्रिकेतील भारतीयोंवर होणाऱ्या अन्यायाविरुद्ध संघाम सुरू केला. त्या काळात अनेक हिंदी लोकांना मजूर म्हणून आफ्रिकेत पाठविले जाई. तेथे त्यांना अपमानास्पद वागणूक दिली जाई. गोऱ्या वस्तीत हिंदी लोकांना राहण्याचा अधिकार नव्हता. वर्णभेदावर आधारित असलेले कोणतेही नियम मोडले तर तेथील पोलिस हिंदी लोकांना मारणार कीत. त्यांना घुटांनी दुडवित अनेकदा महात्मा गांधीजींनाही वर्ण द्वेषाचे चटके आफ्रिकेत बसले. त्यामुळे महात्मा गांधीजींनी चळवळ सुरू करून, हिंदी लोकांवरील बंधन दूर करणारे कायदे केले. दरम्यान येथे 'फिनिक्स' नावाचा आश्रम स्थापन केला होता. नंतर जोहान्सबर्ग येथेही त्यांनी 'टॉलस्टॉय फार्म' स्थापन केला होता. आफ्रिकेतून ते इंडियन ओपिनियन नावाचे साप्ताहिक प्रकाशित कीत होते.

गांधीजी भारत प्रपण करत होते व तेथील घडामोडींचा अभ्यास करत असताना एक स्त्री त्यांना दिसली तिच्या अंगावर

भडक कपडे होते. त्यांनी तिला विचारले तर ती म्हणाली, माझ्या कडे एकच ड्रेस आहे. वावरून महात्मा गांधीजींच्या लक्षात आले की, शेकडो लोकांकडे घालावला कपडे नाहीत. लोक नाग्न आहेत. तेव्हासमूह त्यांनी एका पंचावर राहण्याचा निर्णय घेतला ते स्वतःचे काम स्वतःच करत होते. स्वतःचे कपडे स्वतःच धुवून घ्यावे लागत. Simple living and high thinking असे ते होते.

त्यांच्यातील आपघी एक महत्त्वाचा गुण म्हणजे पारदर्शकता ते जसे बोलत तसेच आपण करत. गांधीजी स्वतःची चूक निर्घपण, सरळपणे कबूल करणे महत्त्वाचे समजतात.

'सत्यासमोर असत्य कधीच टिकत नाही.' यावर त्यांचा विश्वास होता.

साबरमती सत्याग्रहाश्रमाची स्थापना :-

हिंदुस्थानात स्थित असताना त्यांनी हरिद्वार येथील कांझी गुरुकुलासाठी भेट दिली. या गुरुकुलाचे प्रमुख आचार्य श्रद्धानंद यांनी प्रथम गांधीजींचा उत्प्रेर 'महात्मा' या पदवीने केला. त्यानंतर महात्मा गांधीजी शांतीनिकेतन येथे गेले. तेथे त्यांनी सुप्रसिद्ध कवी रविंद्रनाथ टागोर यांची भेट घेतली. २५ मे १९१५ रोजी त्यांनी साबरमती येथे सत्याग्रहाश्रम स्थापन केला.

हिंदू विश्वविद्यालयाची स्थापना :-

काशी येथे ४ फेब्रुवारी १९१६ मध्ये हिंदू विश्वविद्यालयाची स्थापना केली. यावेळी या समारंभास हार्डसरांव लॉर्ड हार्डिंग, जॅनी बेझंट व अनेक संस्थाधिक हजर होते. त्यावेळी महात्मा गांधीजी म्हणाले की, येथे आलेल्या या राजे महाराजे लोकांच्या अंगवारील अलंकारांनी या देशाची गरिबी दूर होण्यास नक्कीच मदत होईल. तेव्हा सरकारने या राजे महाराजे यांचे अलंकार काढून घ्यावेत. महात्मा गांधीजी बोलत असताना जॅनी बेझंट यांनी त्यांना थांबविण्याचा प्रयत्न केला. तेव्हा महात्मा गांधी बोलत राहिले हे पाहून श्रीमती जॅनी बेझंट संतापल्या व त्यांनी ती सभाच बखास्त करून टाकली.

चंपारण्य सत्याग्रह :-

महात्मा गांधीजींना चंपारण्य भागात युरोपियन मळेतले तेथील मजदूर अत्याच करतात असे समजले तेव्हा त्यांनी याबाबत पूर्ण माहिती मिळवून विहारमधील चंपारण्य येथे सत्याग्रह करण्याचे ठरविले. कारण युरोपियन मळेतले निळ्या शेतात काम करणाऱ्या मजूराना अतिशय अल्प,

मजुरी देत होते. हा अत्याच दूर करण्यासाठी महात्मा गांधीजी चंपारण्यतील मोतीशहरी या गावी एप्रिल १९१७ मध्ये गेले. व त्यांच्या आगमनामुळे तेथील भागात अशांतता निर्माण होईल असे कारण सांगून तेथील मॅजिस्ट्रेटने तेवून् विषून जाण्यास सांगितले. महात्मा गांधीजींनी मॅजिस्ट्रेटच्या आज्ञेकडे दुर्लक्ष केल्याने सरकारने त्यांना अटक केली व कोर्टात हजर केले. कोर्टात महात्मा गांधीजींनी सांगितले, "मी शासनाचा हुकूम मोडला नसून अंतर्गतत्वाचा हुकूम पाळला आहे. हा जर आपल्या दृष्टीने गुन्हा ठरत असेल तर आपण दिलेली शिक्षा मी भोगण्यास तयार आहे." त्यांची ही भूमिका हिंदुस्थानातील बहुतेक वृत्तपत्रांनी उपलब्ध परल्याने महात्मा गांधीजींची सुटका झाली.

तेव्हा सरकारने अंग्रेजियन जॅक मंजूर करून तेथील मजदूरवार होणारा अत्याच दूर केला. हा सत्याग्रह हिंदुस्थानातील एक महत्त्वाचा सत्याग्रहाचा प्रयोग मानला जातो. तो यशस्वी झाल्याने सत्या हिंदुस्थानचे डोळे महात्मा गांधीकडे लागले व त्यातून हिंदुस्थानचा चळवळीला एक नवी दिशा प्राप्त झाली.

खेडा सत्याग्रह :-

गुजरात येथील खेडा जिल्ह्यात मोठा दुष्काळ पडला होता. या दुष्काळात शेकडो शेतकरी मरू लागले. दुष्काळामुळे त्यांचे उत्पन्न झुडाले. पण शेतकऱ्यांवरील कर मात्र सरकार माफ करायला तयार नव्हते. मुलकी अधिकारी कर वसुलीबाबत शेतकऱ्यांवर जुलूम करीत होते. शेतकऱ्यांनी सरकारकडे अर्ज करून शेतसारा माफ करण्याची विनंती केली. परंतु ती विनंती सरकारने घुडकावून लावली. तेव्हा अनेक शेतकरी गांधीजींकडे आले तेव्हा महात्मा गांधीजींनी शेतकऱ्यांना सत्याग्रहाचा मार्ग सांगितला. शेतकऱ्यांनी मिरवणूका काढल्या व सरकारचा निषेध केला आणि त्यावेळी सर्व गुजरात पेटला होता. महात्मा गांधीजींच्या नेतृत्वाखाली सत्याग्रहाची मोहीम चालू होती. शेवटी जनतेतून सरकारला नमावे लागले व शेतकऱ्यांची मागणी मान्य करावी लागली.

महात्मा गांधीजींचे तत्वज्ञान :-

महात्मा गांधीजींचे जीवन म्हणजे एक आदर्श तत्वज्ञान होते. जीवनाकडे पाहण्याची त्यांची स्वतंत्र दृष्टी होती. जेथे त्यांना चांगल्या गोष्टी दिसल्या त्यांचा त्यांनी आंगिकार केला. हिंदू धर्मातील अध्यात्मवाद, जैन धर्मातील अहिंसा, ख्रिश्चन धर्मातील मानवतावाद इत्यादींचा त्यांनी स्वीकार केला.

सविनय कायदेभंग :-

शासकांनी जर जुलमी कायदे केले तर ते मोडण्याचा अधिकार जनतेला आहे. १९३० मध्ये महात्मा गांधीजींनी

मीठाचा सत्याग्रह करून कायदेभंगाची चळवळ हिंदुस्थानात सुरू करून सर्व जनतेला एकत्रित केले. ही अतिशय व्यापक चळवळ होती. या चळवळीमुळे सारा हिंदुस्थान दवळून निघाला. ब्रिटीशही या चळवळीमुळे हादरून गेले. एवढी सविनय कायदेभंगाची चळवळ प्रभावी होती.

असहकार आंदोलन :-

महात्मा गांधीजींची इच्छा होती की, असहकार आंदोलन हे हिंदू व मुसलमान या टोपांनी मिळवून चालवावे म्हणून त्यांनी छिलाफत समितीस या आंदोलनात सहभागी होण्याची विनंती केली. तेव्हा काँग्रेसने या संबंदीचा निर्णय घेण्यासाठी कलकत्ता येथे खास अधिवेशन बोलाविले. या अधिवेशनात काँग्रेसमधील बहुतेक सर्व नेते उपस्थित होते. या अधिवेशनाचे अध्यक्षपद पंजाबमधील प्रसिद्ध नेता "लाला लजपतराय" यांनी भुषविले. महात्मा गांधीजींनी या अधिवेशनात असहकाराचा कार्यक्रम सांगितला आणि शेवटी पं. मोतीलाल नेहरूचा सहाय्याने असहकार आंदोलनाचा ठराव मंजूर करून घ्यावा लागला.

नागपुरचे अधिवेशन :-

इ.स. १९२० मध्ये नागपूर या ठिकाणी झालेल्या काँग्रेसच्या अधिवेशनात पुन्हा असहकार चळवळीला पाठिंबा देण्यात आला. नागपूरला अधिवेशनातही देशभर पुर चित्तरंजनदास यांनी या कार्यक्रमात प्रचंड विरोध केला. परंतु महात्मा गांधीजी यांनी अत्यंत कुशलतेने देशभर पुर चित्तरंजनदास यांना आपल्याकडे वळविले. या संबंदी मावळ ब्रैवर लिहितात, महात्मा गांधीजींची तर्कशक्ती इतकी प्रबळ होती की, त्यांनी देशभर पुर चित्तरंजनदास सारख्या अत्यंत प्रभावशाली नेत्यालाही आपल्या बाजूला वळवून घेतले की जे या कार्यक्रमात विरोध करण्यासाठी खास कलकत्त्याहून आले होते. इतकेच नव्हे तर आपल्याबरोबर शेकडो समर्थकांनाही बरोबर घेऊन आले होते. अशा प्रतिभावंत व्यक्ती बरोबर संपूर्ण राष्ट्रभर महात्मा गांधीजींनी चर्चा करून त्यांचा पाठिंबा मिळविला.

असहकार चळवळीचा मार्ग :-

असहकार चळवळ कशा पद्धतीने चालवायची या संबंदी काँग्रेसने खालील कार्यक्रम जाहीर केला होता.

- १) सरकारी पदव्या, मानव्या जगा यांचा त्याग करावा.
- २) सरकारी शिक्षण संस्थांवर बहिष्कार टाकावा. इंग्रजी शाळा तया महाविद्यालयात शिक्षण घेण्यासाठी कोणीही जाऊ नये. तसेच आपल्या मुलांनाही पाठवू नये.
- ३) सरकारी दबावर, उत्सव आणि स्वागत समारंभात भाग घेऊ

जवे. सरकारी न्यायालयात खटले दाखल करू जवे. तसेच न्यायालयात वकीली करू जवे. न्यायालयातील नोकरीचा त्याग करावा.

४) परदेशी मालावर बहिष्कार टाकावा, त्याऐवजी स्वदेशी माल वापरावा.

५) कोणीही लष्करामध्ये भरती होऊ जवे आणि इंग्रजांच्या बाजूने 'नेसोपोटामिया' मध्ये लढण्यास नकार द्यावा.

(६) ज्या जागीसोबत स्वातंत्र्य स्वराज्य संस्थेत ब्रिटीशांनी निवडून केले असते त्या सभासदांनी स्वातंत्र्य स्वराज्य संस्थेच्या सभासदत्वाचा राजीनामा द्यावा.

७) १९१९ च्या मॉटेग्यू-चेम्सफोर्ड कायदाप्रमाणे भारतात लवकरच निवडणूका होणार आहेत. त्या निवडणुकीवर सर्वांनी बहिष्कार टाकावा. कोणीही निवडणुकीस उभे राहू नवे.

वर सांगितलेल्या कार्यक्रमांवर लोकांनी अंमलात आणला तर नी हिंदुस्थानला एका वर्षात स्वराज्य मिळवून देईन अशी घोषणा महात्मा गांधीजींनी केली. त्याचबरोबर राष्ट्रीय संवेदनाती स्वतंत्रतेसाठी संघटना स्थापन करण्याचेही ठरले. जागृकता अधिवेशनात अखिल भारतीय 'लोकमान्य टिळक स्मारक फंड' उभारण्याचे ठरले. हा फंड १ कोटी रूपांच्या उसावा असे ठरविण्यात आले.

स्वराज्य पक्षाची स्थापना :-

डिसेंबर १९२२ मध्ये गया येथे काँग्रेसचे अधिवेशन सुरू झाले. या अधिवेशनाचे अध्यक्ष देशबंधू चित्तरंजन दास होते. त्यांनी या अधिवेशनात सांगितले की, काँग्रेसने निवडणुकीवर बहिष्कार टाकू नवे. उलट मॉटेग्यू चेम्सफोर्ड कायद्याने होणाऱ्या निवडणुकीत भाग घेतला पाहिजे. यामुळे काँग्रेसला अनेक प्रकारचा फायदा होईल. सर्वप्रथम म्हणजे जनतेत निर्माण झालेली निराशा ही दूर होवून लोकांच्यात उत्साह निर्माण होईल. जर काँग्रेसने या निवडणुका लढवित्याच नाहीत तर कायदे मंडळात सरकार धाडिले लोक जातील व त्यामुळे देशाला कमलाच फायदा होणार नाही. काँग्रेसचे प्रतिनिधी निवडून कायदेमंडळात जर गेले नाही तर, सरकार कायदेमंडळात पाहिजे वशी विषयके मंजूर करून होईल.

सरकारवर निवडणूक ठेवण्यासाठी काँग्रेसने निवडणूका लढवून कायदेमंडळात जाणे आवश्यक आहे. त्याचबरोबर निवडून गेलेले सभासद कायदेमंडळात सरकारवर टीका करू शकतील. या विचारांना गांधीवादी विचारसरणी च्या लोकांनी विरोध केला त्यांच्या मते गांधीजींनी जाहीर केलेल्या कार्यक्रमात कमलाही बदल करू नवे. सरकारने कायदे मंडळात मांडलेले अंदाजपत्रक जागृजून करावयाचे तसेच सरकारची विषयके फेटाळून

सरकारी अडवणूक करावयाची असे स्वराज्य पक्षाने ठरविले होते.

गांधी-आर्विल कराराचे महत्त्व :-

गांधी आर्विल कराराबाबत मित्र स्वतःच्या प्रतिक्रिया त्या काळात व्यक्त करण्यात आल्या. काँग्रेस मधील काही नेतेच गांधी-आर्विल या कराराने असमाधानी होते. सुभाषचंद्र बोस आणि पंडित नेहरु यांनाच हा करार मान्य नव्हता. भारतातील तरुण वर्ग या कराराने अतिशय असह्य झाला. कारण याच काळात भगतसिंग, सुखदेव, राजगुरू इत्यादींना ब्रिटीश सरकारने फाशी दिली होती. ही फाशीची शिक्षा २३ मार्च १९३१ रोजी ब्रिटीश सरकारने अंमलात आणली. साऱ्या देशातून या देशभक्तांच्या सुटकेची मागणी करण्यात येत होती. परंतु महात्मा गांधीजींनी त्यांच्या सुटकेसाठी काही प्रयत्न केले नाही. त्यामुळे तरुण वर्ग हा असंतुष्ट झाला.

बंगालमधील तरुणांनी तर आपला असंतोष गांधी-आर्विल कराराच्या प्रती जाळून व्यक्त केला. गांधीजींच्या सत्यानाश होवो. अशाही घोषणा या काळात देण्यात येत होत्या. त्यावेळी महात्मा गांधीजींनी ब्रिटीशांकडून कसलेही आश्वासन पत्रात पाडून जेता करार केला. गांधी-आर्विल कराराने दुसऱ्या गोलमेज परिषदेत महात्मा गांधीजींना भाग घेण्याचे मान्य केले म्हणून टाईम सारख्या दैनिकांनी गांधी आर्विल करार म्हणजे सरकार पक्षाचा विजय होय अशी प्रतिक्रिया व्यक्त केली. असे जरी असले तरी दुसऱ्या बाजूला काँग्रेसच्या शक्तीत जरूर वाढ झाली असे दिसून येते.

अशा प्रकारे महात्मा गांधी यांचे जीवन व कार्य होते समाजातील एका वर्गाने दुसऱ्या वर्गाला समजणे हे त्यांना कधीच मान्य नव्हते.

बापू : एक वैश्विक व्यक्तिमत्त्व

लोकेश मं. हिवसे
बी.ए.भाग-३

शिक्षण, आरोग्य, तत्त्वज्ञान, साहित्य, वाङ्मय, अर्थकारण, राजकारण, समाजकारण अशा अनेक गुणांचे एकाच ठिकाणी संघर्ष होऊन बहीलेले व्यक्तिमत्त्व म्हणजे महात्मा गांधी उर्फ बापू !

सत्य व अहिंसा यांचा मेळ साधत, जगाला सर्वप्रथम 'सत्याग्रह' या मोर्चेवान शस्त्राची ओळख करून दिली. मुळात हे असाधारण शस्त्र मायदेशात नव्हते, तर दक्षिण आफ्रिकेतील जनतेला त्यांचे हक्क मिळवून देण्यासाठी प्रथम वापरले गेले. नंतर नेल्सन मंडेलांनी याच पयावर चालत वंशविद्रोह व रंगभेद थापसून द. आफ्रिकेला मुक्त केले. म्हणून त्यांना 'द. आफ्रिकेचे गांधी' असे संबोधले जाते.

सत्याचा आग्रह करून जर, पाश्चिमात्य राष्ट्रांनी आपसातील मतभेद सोडवले असते तर जीवित व वित्त हानी करणारी जागतिक महायुद्धे झालीच नसती. पण इतिहास 'जर-तर' यांच्या पलीकडे असतो. जर्मनीच्या ताणाशहा हिलरला म. गांधींनी पत्र लिहून अमानुषतेचे प्रयोग बंद करण्याचा सल्ला दिला, मात्र त्यावर कानाडोळा करत त्याने आपले कृत्य थांबवले नाही. याचा दूषभोग्य म्हणून जर्मनीला पराभव व हिलरच्या निषेधी आली आल्याल्या.

'ओळखाला डोळा दाखवला तर एकदिवस संपूर्ण जगच डांबले होऊन जाईल.' अशा शब्दात गांधीजींनी वादग्रस्त परिस्थितीमध्ये स्वतःवर संयम ठेवण्याचा सल्ला दिला. गांधीजींचे हे विचार जगातील इतर विचारवंतांपेक्षा वेगळे होते. कारण यामध्ये चोफेर विचार करून व प्रथम स्वतः स्विकारूनच गांधीजी कुठलाही सल्ला देत असत. कदाचित या सल्लांना मानून 'भारत-पाकिस्तान' वाद सोडवणे भारतासाठी शक्य ठरले असते. सामाजिक विकासाबद्दल बोलताना अनेक जण पाहिले, परंतु 'सामाजिक पाप' याबद्दल सर्वप्रथम गांधीजींनीच विचार मांडले.

- १) श्रमाविना संपत्ती पाप आहे
- २) आल्याशिवाय सुख पाप आहे
- ३) चरित्राविना ज्ञान म्हणजे पाप होय
- ४) नैतिकतेविना व्यवहार म्हणजे पाप होय.
- ५) मानवतेविना विज्ञान दुष्टित आहे.
- ६) त्यागाविना धर्म योग्य नाही

७) तत्वाविना राजकारण पाप आहे

यामध्ये गांधीजींचा आधुनिक, वैज्ञानिक दृष्टीकोन आदळून येतो. सत्याचा जगाला स्वीकृत होतील व समाजातील अग्री तत्वे दिली आहेत. आधुन्य जगताताना, ध्येय सिद्धीसाठी हे नियम सर्वत्र लागू शकतात. अशा नियमांना युनिव्हर्सल (सार्वत्रिक) म्हणता येईल. गांधीजी म्हणतात "असे जगा की जणू उडत्या आण मरणा, आणि शिका असे की जणू ते तुमशांना आधुन्यम पूर्णार..... समाजात आज अशा गौरींना कमी प्राधान्य दिल जाते ही शोकांतिका आहे.

गांधीजी बंगालमध्ये असताना त्यांच्याकडे एकाने संदेश मागितला. गांधीजींनी बंगाली भाषेत उत्स्फूर्तपणे सांगितले. "आमर जीवन इ. आमर वाणी"..... मराठीत - "माझ जीवन हाच माझा संदेश" वा शब्दामध्ये गांधीजींना सुचवावे होते की आपल्या कामातून. जावण्यातून जीवनसंदेश प्रकट व्हायला हवा. आणि ते जगले त ते संवे.

"क्षमा हे बलवानाच लक्षण आहे, दुर्बल कधी माफ करू शकत नाही." या विचारांना भारताच्या फाळणीनंतर गरज होती व आजही वैश्विक तसेच जागतिक स्तरावर या विचारांची गरज आहे. भारताने पाकिस्तानला त्याच्या कृपाबाबद्दल माफ करावे असा उदार विचार गांधीजीच देऊ शकतात.

मृत्यामयून विचार जगाला येतात. विचारांमयून शब्द तयार होतात. त्यातून तुमच्या कृती पडतात. कृतीमयून माणसाची व्यक्तिमत्ते पडतात आणि मृत्ये तयार होतात. अखेर मृत्येच आपले प्राक्तन लिहितात. समाज, राजकारण सार्यामध्ये ती लागू होतात. या विचारांकरून गांधीजी नितीशास्त्राचे सुद्धा ज्ञानी होते हे सिद्ध होते. "पराक्रमी, वीर पुरुष व हुतात्मा यांच्या मुशीत पडलेले व्यक्तिमत्त्व म्हणजे मोहाव्यास गांधी."

गांधीजींचे राजकीय गुरू गो. कृ. गोखले त्यांचे वरील शब्दात वर्णन करतात. गांधी नावाची हाडामांसाची व्यक्ती अस्तित्वात होती. ज्या व्यक्तीने एकटे घालत अनेक कठीण परिस्थितीवर मात केली. वावर विरवास ठेवणे नवीन पिढीला शक्य होणार नाही.

अमेरिकेसारख्या बलाढ्य राष्ट्राचे माजी राष्ट्रमुख बराक ओबामा हे गांधीजींना आपले आदर्श मानतात. याच देशाचा सुप्रसिद्ध वैज्ञानिक अल्बर्ट आइन्सस्टाईनने गांधीजींचे व्यक्तिमत्त्व एका वैज्ञानिकाच्या दृष्टिकोनातून स्पष्ट केले होते. संयुक्त राष्ट्रांच्या या पर्ववार विषयक व मानव अधिकार यांचा संबंध आल्यास महात्मा गांधीजींना आठवले जाते. संयुक्त राष्ट्रांमध्ये निश्चित केलेले संरंतेबल डेव्हलपमेंट (शाश्वत विकास धोरण) याचा आधार गांधी विचारातच दडलेला आहे.

आर्थिक प्रगतीसाठी पूर्वावरण संस्थापन व मावळी मूल्यांची जोपासना याकडे आज जगाला दळवण्याचे प्रयत्न मांडी विचारांनी भरत्याचे दिसते.

‘पुढी आपल्या प्रत्येकाची मरज भाग्य शकते, पण कोणाची खरा नाही’ असे मांडीजी म्हणत असे. यात भौगोलिक व आर्थिक दोन्ही दृष्टिकोन दितात. त्यापेक्षा त्यांचे पूर्वावरणाविषयी प्रेम व काळजी ही भावविक मूल्ये प्रत्यक्षने उमटतात.

मावळी मरजा इतक्या वादल्या की, वस्मस्ती आणि जंगली प्राण्यांची संख्या कमी-कमी होत जात आहे. पुढच्या पिढीला वायू बायकास मिळेल किंवा नाही असा प्रश्न येऊनसोवतो. हल्लीच्या दातांपासून, वाघाचा बाबकाला, माईचा मांसाला, पक्षांचा देहाला इजा करून आर्थिक विकास साधला जात असेल, तर तो विकास कसून उद्योगातीकडे जाण्याचा मार्ग आहे, असाग्रहतेचा प्रकार आहे. हे दाबवण्यासाठी मांडीजीचा पूर्वावरणवादी दृष्टिकोन आज जगाचे लक्ष केंद्रित करतो.

छात्र तर मांडीजींनी औद्योगिकराला विरोध केला होता. व सामाजिक, हातमाग उद्योग, स्वावलंबन या मांडीचा स्वीकार केला होता. देशाचा विकास खेड्यांच्या विकासावर अवलंबून आहे. हा देश खेड्यांचा देश आहे असे मांडीजी म्हणत. शेती हा देशाचा कणा व आर्थिक विकासाचा मुख्य स्रोत बघू शकतो, असा त्यांचा विचार होता. मात्र या विचारांना युगारून जडपट्टावत, तंत्रज्ञान व माहिती यांना सर्वाधिक स्थान देऊन शेतकऱ्यांना आत्महत्या करणाकारिता भाग घाडले गेले. ५०% पेक्षा जास्त आजही शेतीवर अवलंबून जगता दिसते. खेड्यांमधील ८०% लोक हे शेती व शेतीशी निगडित व्यवसाय करतात. ७० वर्षांतून देश त्याच मरगार का आहे, याचे कारण खेड्यांकडून झालेले दुर्लक्ष होत आहे. आम्ही India निर्माण केला मात्र ‘भारत’ अजूनही मागासल ! आम्ही स्मार्ट सिटीज निर्माण केला. परंतु स्मार्ट थिरेनसिटी नाही.

उद्योगाच्या शहरात जगातील प्रगत देशांमध्ये लोकसंख्या अधिकतर शहरात स्वाधिक झालेली दिसते. इंग्लंडमधील लंडन, फ्रान्स मधील पॅरीस किंवा अमेरिकेतील न्यूयॉर्क या शहरात देशांमधील लोकसंख्या केंद्रित झाल्याचे दिसते. मात्र भारतात आजही ८८% लोकसंख्या खेड्यात व ३२% लोकसंख्या शहरात राहते. वेवे उपयुक्तता वाढावा सिद्धांत लावल्यास खेड्यांना प्रथम स्थान देणे गरजेचे ठरते. हे मांडीजींना स्वातंत्र्यपूर्व काळात माहीत होते, वावरून त्यांची दुर्दुर्घी दिसून येते.

प्रत्यक्ष लोकशाहीचे उदाहरण म्हणून ‘ग्रामसभा’ निर्माण करून, सल्लेचे विकेंद्रीकरण, पंचायतराज या मांडी

मांडी विचारांचा भारतीय ब्रॉड आहे. घटनेच्या कलम ३६ ते ५१ मध्ये मार्गदर्शकतत्वे दिली आहेत. ज्यामध्ये मांडीजींचा सामाजिक विकासाचा दृष्टिकोन दिसून येतो. संविधानसभेत भाग न घेता, मांडीजीचे विचार त्यामध्ये उमटल्याने दिसून येतो. स्वातंत्र्य, समाजता, बहुलभाव, मुलभूत अधिकार, पिढीत दोता (मागास) मुख्य प्राधान्य इत्यादी. ‘स्वतःला शोधण्याचा सर्वात उत्तम मार्ग आहे, तुम्ही स्वतःला इतरांच्या सेवेत हरवून टाका.’ ‘मी. मांडी. हा विचार समजाला सोपा असला तरी उमजाला वेळ लागतो. जलजती सेवा करण्यात जे पुण्य आहे, ते पैजीच्या मरगड्या वस्तू पैजून मिरवण्यात नाही. ९ जानेवारी १९५५ ला जेका मांडीजी आधिकेसलून भारतात परत आले. तेव्हा त्यांनी भारतीय जनतेची परिस्थिती त्यांच्यात राहून जाणली व स्वतःला त्यांच्या स्वाधीन केले.

बॅरिस्टर व्हाली छादीचे धीरत जालाटला लागला. दुमजली इमारतीमध्ये राहणे सोडून सामान्य जनतेप्रमाणे झोपडेत राहू लागला. त्यांच्या प्रमाणे आचार घेणे अशी दिवदर्श्या शिष्टा जिहा ज्वाकडे असेल तीच व्यवृती ‘महात्मा’ हे नाम किा जलजती पदवी साधून शकते.

‘‘जगात काही ठिकाणी इतके गरीब लोक आहे, की त्यांना ईश्वर केवळ उज्जाला स्वरूपातच मिळू शकतो.’’ अर्जात भारतात ही वापेक्षा वेगळी परिस्थिती नाही. म्हणून मांडीजींनी श्रीमंतांना आपल्या जवळचे बोडे तरी इतरांना द्यावे असे सांगितले. व ज्यांना उज्जालासाठी आज भांडावे लागत आहे ते उद्या वासादी कुणाचा खूनही करतील अशी चेतावणी सुद्धा दिली. पण मानवता, सहनशीलता, अहिंसा, शरीरभ्रम, स्वदेही, सर्वधर्म समभाव या तत्वांवर जगावया मांडीजी शिकवतात. भारतात स्वातंत्र्य घडवळीत सामान्य जनतेला जाणण्याचे व घडवळीला राष्ट्राय्याी बनविण्याचे श्रैव मांडीजींना जाते. त्यातही हिंदू-मुस्लीम ऐक्य, महिलांचा सहभाग, दलिततांना, मजुरांना, कामगारांना, कम्युनिस्ट, समाजवादी, डावे-उजवे सर्व एकाच ठिकाणी आले. म्हणून मांडीजींना एकांकित घडवळ Water Shed of India's Freedom Struggle असे संबोधले गेले.

सामान्य जनतेला बंदुका घेऊन किंवा बाँब घेऊन लढवायला लावल्याने ते तयार नसतील. पण त्यांना ‘स्व’ च्या लढाई सादी केवळ शांततेच्या व अहिंसेच्या मार्गाने ब्रिटीश सल्लेचा विरोध करायला स्फूर्ती दिली, ती मांडीजींनी याचा परिणाम इतका झाला की शाळकरी मुले सुद्धा स्वातंत्र्याच्या लढाईत सहभागी होण्यासाठी तयार झाले. ‘‘आपण काम करणे बंद केल्यास, या ब्रिटीश सल्लेच्या रयाला पुढे जाताच वेगार नाही.’’ म्हणून सरकार सोबत सहकार करणेच बंद

का, आपणुळे तुमचे महत्त्व त्यांना दिसले.

कुठलेही आंदोलन जास्त काळ चालू राहिल्यास जनतेतील स्फूर्ती कमी होऊ शकते, त्यांना आर्थिक कुकामाजीची भीती असते, अशा उजेक लहान-सहान मांडीचा विचार करून आंदोलनासाठी योग्य बंद करण्याची शैली मांडीजींमध्ये होती. ‘मीठ’ या औद्योगिकवरण वस्तूवर अधिभार लावल्याने व मीठ हे आवश्यक घटक असल्याने तेही आंदोलनाचे केंद्र बनवले गेले. मीठाला गरीब-श्रीमंत दोन्ही खातात. म्हणून दोघांमाही लडा देणे भाग्य होते. मांडीजींचा समाजकाडे बघण्याचा दृष्टिकोन यातून स्पष्ट होतो. समाज-राजकरण-धर्मशिक्षणता-स्वतंत्र भारत अशी साखळी निर्माण करून देशाला उजाळत नसलेपासून मुक्त करायला काय ‘देशाचा बाप’ (Father of Nation) म्हणून मांडीजींनी केले.

‘‘Sanitation is more important than Political independence’’ या शब्दात मांडीजींनी स्वच्छतेचे महत्त्व विशद केले. देश जर स्वच्छ राहिला तर लोकांचे स्वास्थ्य चांगले राहील व मावळी भांडवल, मानव हाथ देशाच्या प्रगतीचे साधन बघू शकेल, असे त्यांना वाटते. आज ‘स्वच्छ भारत अभियान’ राबवून देशाला मांडीजींच्या दृष्टीकोनातील भारत बनवण्याचे स्वयं प्रत्येक भारतीय जागरित बघत आहे. त्यांच्या १५० व्या जयंती निमित्त देशाकडून वापेक्षा मोठी भेट उमूच शकत नाही.

वैष्णव जल तो तेलें काडिये
जे पीड पराई जाण्ये रे ॥
पर दुःखे उपकार कर तो वह,
मन अभिमान न जाण्ये रे.....

सर्वांगीण ग्रामीण विकास

माझ्या कल्पनेतील प्राथमिक ग्राम हे जगदी बलिष्ठमध्ये बलिष्ठ असे असेल. माझ्या कात्यायिक ग्रामाची लोकसंख्या १००० असेल. स्वयंपूर्णतेच्या पावावर जर ते चांगले संघटित केले गे तर अशा ग्रामाला जगुनेदार कामगिरी करून दाखविता येईल.

महात्मा गांधी
(पंचायत राज म्हणून साधार)

महात्मा गांधीजींचे सत्य व अहिंसा तत्त्व

पायल वि. घमर्षि
एच.पू.भाभ-३

मोक्षदास करमचंद गांधी (ऑक्टोबर २ इ.स. १८६९ जानेवारी ३०, इ.स. १९४८) हे भारताचा स्वातंत्र्य संग्रामातील प्रमुख नेते आणि तत्त्वज्ञ होते. यांना महात्मा गांधी या नावाने ओळखल्या जाते. अहिंसात्मक असतकड आंदोलनाची मांडीची भावताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. अहिंसात्मक मार्गांनी स्वातंत्र्य मिळवण्यासाठी त्यांनी संपूर्ण जगाला प्रेरित केले. विविधनाय दामोर यांनी सर्वप्रथम त्यांना ‘महात्मा’ (अर्थ: महाबल आत्मा) ही उपाधी दिली. भारतातील लोक त्यांना प्रेमाळे बापू म्हणत आणि त्यांना भारताचे राष्ट्रपिता म्हटले जाते. सुभाषचंद्र बोस यांनी इ.स. १९४४ मध्ये पहिल्यांदा त्यांना ‘राष्ट्रपिता’ असे संबोधले, असे म्हणतात. जॉनी सेलियन सत्याग्रहाच्या कल्पनेचे जळक होते. त्यांचा जन्म दिास २ ऑक्टोबर हा भारतात मांडी जयंती म्हणून तर जगभरात आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन म्हणून साजरा केला जातो.

असहकार आणि अहिंसेच्या तत्त्वांचा आधारित सत्याग्रहाचा उपयोग मांडीजी राष्ट्रीय आधिकेमध्ये, तेव्हा भारतीयोंना त्यांचे जागरी हक्क मिळवून देण्यासाठी केला. इ.स. १९१५ मध्ये भारतात परत आल्यावर त्यांनी पंचपरमणवील शेतकऱ्यांच्या जुलुमी कर व जमीनदार यांच्या विरुद्ध लढण्यासाठी एकरा केले. इ.स. १९२१ मध्ये भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसची सुप्रे सांभाळल्या कंतर गांधींनी निर्मुलून, आर्थिक स्वावलंबन, निवांचे समाज हक्क, सर्व धर्म-समभाव, उम्सृष्टता निवाणर आणि सर्वात महत्वाचे म्हणजे स्वायत्त वासादी म्हणजे स्वायत्त वासादी देशभरात घडवळ चालू केली. गांधी आजीवन साम्प्रदायिकता वाढाचे म्हणजेच (साम्प्रदायांवर) राजकारण करणे, विरोधक होते आणि ते मोठ्या प्रमाणात सर्व धर्म आणि पंथ बांधापर्यंत पोहोचले. दासकत आणाय्या खिलाफत घडवळीला त्यांनी आपाव दिला आणि ते मुस्लिमांचे नेते बनले. इ.स. १९३० मध्ये इंग्रजांनी लादलेल्या मिठावरील कराविरोधात त्यांनी हजारो भारतीयांचे ४०० कि.मी. (२५० मैल) लांब दांडी यात्रेमध्ये प्रतिनिधित्व केले. इ.स. १९४२ मध्ये त्यांनी इंग्रजांविरुद्ध भारत छोडो आंदोलन चालू केले. या आणि वासाग्रह इतर कारणांसाठी त्यांना भारतात तसेच दक्षिण आधिकेमध्ये अनेकदा तुरुंगात टाकण्यात आले.

पहिल्या महायुद्धातील भूमिका :-

एप्रिल १९१८ ला पहिल्या महायुद्धाच्या नंतरच्या काळात, ह्याईड्सोव्हा गांधीजींना दिल्लीत एका बुद्ध परिषदेसाठी बोलावले. कदाचित गांधीजी त्यांचा इंग्रज साम्राज्यास असलेला पाठिंबा दर्शवता आणि भारताच्या स्वातंत्र्याच्या मागणीसाठी मठात मिळवताही हा त्यामागचा हेतू होता. गांधीजी भारतीयांना सक्रियपणे बुद्धात उत्तरवण्याची तयारी दर्शविली. १९०६ मधील हिंदू बुद्ध आणि १९२४ मधील प्रथम आगाहिक बुद्धामध्ये भारतीयांविषयी एक वेळी जेव्हा त्यांनी स्वतंत्रताका दलासाठी स्वयंसेवक भरती केले. तेव्हा दोघे भरती करण्याचा प्रयत्न केला. जून १९१८ ला प्रसिद्ध केलेल्या एका फौजेत भारती होण्याचे आवाहन" मध्ये गांधी म्हणतात - "ही गोष्ट (स्वातंत्र्य) प्रत्यक्षात आजच्यासाठी आपल्यामध्ये स्वतःचे रक्षण करण्याची क्षमता असली पाहिजे, म्हणजेच शस्त्र बाळगण्याची आणि वापरण्याची क्षमता. आपल्याला जर शस्त्र सर्वाधिक कोणत्याने वापरण्याची कला अवगत करावी असेल तर फौजेत भरती होणे हे आपले कर्तव्य आहे." असे तर फौजेत भरती होणे ब्रह्म बुद्धा आहे. असे जरी असेल तरी ह्याईड्सोव्हाच्या खाजगी सचिवास लिहिलेल्या पत्रात ते म्हणतात " वैयक्तिकारित्या कोणालाही, मित्र व शत्रुस मारणारा नाही असेवा अखणी करणारा नाही." गांधीजींच्या बुद्धभरतीने त्यांना अहिंसेबाबत एकजिगीसपणावर प्रसन्नचिह्न निर्माण केले. त्यांचा मित्र चार्ली आर्किडस मरुट कनो की - वैयक्तिकारित्या मला कधीही त्यांच्या ह्या वर्तुणुकीचा त्यांच्या स्वतःच्या इतर वर्तकांनी मेळ पाडला आला नाही. ज्यावर मी वेदनादायक असूहमत झालो. हाच त्या मुषांपैकी एक आहे.

तत्वे :-

गांधीजींनी एकादश व्रतांचा स्वीकार केला होता. तो पुढील प्रमाणे. अहिंसा, अस्तेय, ब्रह्मचर्य, अपरिग्रह, शरीरश्रम, आस्वाद, सर्वत्र भववर्जन, सर्वधर्म सामान्यताय (सर्वधर्म समभाव), स्वदेशी, स्वर्णभावाचा निर्णवता या तत्वाला गांधीजी आधारभूत मानत. त्यांच्यामते सर्वधर्मामुळेच इतर तत्वांचे पालन करता येऊ शकते.

सत्य :-

गांधीजींनी आपले आयुष्य सत्याच्या शोधासाठी अर्पण केले होते. त्यांचे आयत्तचरित्र "माझे सत्याचे प्रयोग" या नावाने प्रसिद्ध आहे. गांधीजींनी म्हटले आहे की, सर्वात महत्त्वाची लढाई ही स्वतःच्या वाईट प्रवृत्ती, भय आणि असुरक्षितता यांचावर मठा करणे ही होय. "परमेश्वर सत्य आहे" असे

त्यांचे मत होते. पुढे त्यांनी ते, सत्य (हेच) परमेश्वर आहे." असे बदलले.

अहिंसा :-

अहिंसेचे तत्त्व म. गांधीजींनी स्वतः मांडले असले तरी इतरांचा मोठ्या राजकीय स्तरावर अहिंसेचा अत्यंतच कथारे ते पहिले व्यक्ती होते. हिंदू, बौद्ध, जैन, ज्यू पर्यंत अनेक ठिकाणी अहिंसेचा तत्वाचा उल्लेख आहे. "माझे सत्याचे प्रयोग" मध्ये गांधीजींनी त्यांचे अहिंसेचे तत्त्वज्ञान मांडले आहे. ते म्हणतात की, जेव्हा मी विरासत होतो, तेव्हा मी स्मरण करतो की, इतिहासात प्रत्येक वेळी सत्य आणि प्रमाणाचा विजय होत आला आहे. इतिहासात अनेक कुतूहल होऊन नेले आणि काही काळासाठी ते अजिंक्य पण वाटले, पण जेव्हा शेवटी त्यांचा पराभव झाला आहे- विचार कर, नेहमीच. " "विजय हा सर्वकर्ता वादाच्या नावाखाली केला गेला की, स्वातंत्र्य आणि लोकशाहीच्या नावाखाली मृत्वांसाठी, अजानांसाठी आणि गृहलेशासाठी काय फायदा असणार?" " "होळ्यासाठी होला खण जगाला आंघोळे करून सोडले." " "जरी अनेक ध्येय आहेत ज्यासाठी मी जीव ध्यावला तयार आहे पण असे एकही ध्येय नाही ज्यासाठी मी कुणाचा जीव देईल."

स्वातंत्र्य आणि भारताची फाळणी :-

इ.स. १९४६ मधील ब्रिटिश कॅबिनेट मिशनच्या शिफारशी जांभजूर करण्याची सूचना गांधीजींनी कॅबिनेटला दिली. या शिफारशीमधील मुस्लिम बहुसंख्य राज्यांच्या एकत्रीकरणबद्दल गांधीजी सार्थक होते. त्यांच्या मते ही फाळणीची मांडी होती. पण जरी पक्ष गांधीजींचा सल्ला अखिंच मानत असे, तरी यावेळी मात्र त्यांनी हा सल्ला मानला नाही. कारण पॅकिट नेहम आणि पटेलना माहीत होते की जर ब्रिटिशांच्या शिफारशी मान्य नाही केल्या तर राज्य कायभारताचे विच्छेदक मुस्लिम लीगकडे जाईल इ.स. १९४६ आणि इ.स. १९४६ च्या दरम्यान ५००० हून जास्त व्यक्ती दंगलीमध्ये मारले गेले गांधीजींनी अशा प्रत्येक घोजनेला जोरदार विरोध केला जी भारताची फाळणी दोन राष्ट्रांत करेल. भारतातील बहुसंख्य मुस्लिम, जे हिंदू आणि शिखांच्या सोबत राहत होते. ते फाळणीला अनुकूल होते. मुस्लिम लीगचे नेते, मोहम्मद अली जिन्ना यांना, पश्चिम पंजाब, सिंध, उत्तर-पश्चिम फ्रंटियर प्रांत आणि पूर्व बंगालमध्ये बराच पाठिंबा होता. हिंदू मुस्लिमांमधील अंतर्गत बुद्ध टाकण्याचा एकमेव मार्ग म्हणून कॅबिनेटने फाळणीच्या आराखड्याला मान्यता दिली. कॅबिनेटने नेत्यांना माहीत होते

की गांधीजी फाळणीला तीव्र विरोध करतील आणि गांधीजींच्या पक्षातील आणि देशातील पाठिंब्यामुळे त्यांच्या अनुभूतीनिवाय पुढे जाता येणार नाही. गांधीजींच्या निकटच्या सहकाऱ्यांनी फाळणीचा सर्वोत्तम पर्याय म्हणून स्वीकार केला होता. सरदार पटेलना गांधीजींच्या पटवून देण्याचा प्रयत्न केला की, फाळणी हा अंतर्गत बुद्ध टाकण्यासाठी एकमेव पर्याय आहे. शेवटी उद्भवस्त गांधीजींनी आपली अनुभूती दिली.

लेखन :-

महात्मा गांधीजी विपुल लेखन केले आहे. अनेक दशके त्यांनी बऱ्याच वर्तमानपत्रांचे संपादन केले. वामध्वे गुजराती, हिंदी आणि इंग्रजीमधील "हरिजन", दक्षिण आफ्रिकेमध्ये असतांना "इंडियन ओपोजिशन" आणि भारतात परत आल्यावर इंग्रजीमधील "यंग इंडिया, गुजराती मासिक "नवजीवन" यांचा समावेश आहे. नंतर नवजीवन हिंदीमधून प्रकाशित केले गेले. या बरोबरच ते जवळपास प्रत्येक दिवशी अनेक वर्तमानपत्रांना आणि व्यक्तींना पत्रे लिहित असत.

गांधीजींनी काही पुस्तके सुद्धा लिहिली आहेत. त्यांचे आयत्तचरित्र माझे सत्याचे प्रयोग या नावाने प्रकाशित झाले आहे. त्यांच्या दक्षिण आफ्रिकेतील संघर्षावर त्यांनी Satyagraha in South Africa हे पुस्तक लिहिले आहे. तसेच त्यांनी "हिंद स्वराज्य" किंवा "Indian Home" ही राजकीय पुस्तिका लिहिली. जॉन रस्किनच्या Unto this Last हे गुजराती भाषांतर केले आहे. हा शेवटचा लेख त्यांच्या अर्धशतमानावरील विचारसरणीचे वर्णन करतो.

महात्मा गांधी व सत्य, अहिंसा तत्त्व

दिपाली शि. इंगोले
बी.ए.भाग-३

महात्मा गांधी यांनी आपले संपूर्ण आयुष्य भारताच्या स्वातंत्र्य चळवळीसाठी खर्च केले. महात्मा गांधीचे पूर्ण नाव मोहनदास करमचंद गांधी होते. २ ऑक्टोबर १८६९ रोजी गुजरातच्या पोरबंदरमधील हिंदू कुटुंबात त्यांचा जन्म झाला. त्यांचे बहील करमचंद गांधी हे पोरबंदर राज्यात दिवाण म्हणून काम करत असत. त्याच्या आईचे नाव पुतळीबाई होते. त्यांना वाचनाची आवड होती.

त्यांना मोठी वाचावला जाऊन असे आणि त्या मोठी त्यांच्या मनावर कोलून परंपरा ही करत असत त्यांचे प्रथम शिक्षण राजकोट मध्ये पूर्ण झाले. ववाच्या चौदाव्या वर्षी वडील गांधी म्हणून ओळखले जाऊ लागले. महात्मा गांधीच्या पत्नी कस्तुरबा गांधीही त्यांचा विविध चळवळीमध्ये साव दिली. गांधीजी जेलमध्ये असताना त्यांनी चळवळीचे अध्यक्षपद सुद्धा सांभाळले. कस्तुरबांनी महात्मा गांधीजींना शिवटपचत साव दिली. वोगावोगांनेच गांधीजी तेव्हा भारतीयांच्या अधिकाराच्या आंदोलनात जोडले गेले. पुढे या आंदोलनाचे नेतृत्व करून त्यांनी अहिंसात्मक आंदोलनाद्वारे आपले हक्क मिळवण्याचा अखिंच प्रयत्न वगैरे यशस्वी करून दाखवला. सत्याग्रहाचा प्रयोग ही त्यांनी तेव्हा केला. महात्मा गांधींनी जगाला केवळ राजकीय तत्त्वज्ञान दिले नाही. तर जगण्याचा मार्ग दाखवला. स्वातंत्र्यलढ्यात सारा देश भारून टाकण्याची क्षमता असलेले गांधीजीचे विचार सार दशकांनंतर आजच्या तरुण पिढीला कितपत कालसुसंगत वाटतात?

सत्य बोलण्यापेक्षा मठा, एकमेकांच्या सत्यामयत्ना वेगळीपणा मंजूर करणं आणि त्याला मार्ग देणं जास्त महत्त्वाचं वाटतं! म्हणजे इथे सत्याला अहिंसा जोडली जायला हवी.

महात्मा गांधी २ ऑक्टोबर इ.स. १८६९ जानेवारी ३० इ.स. १९४८ हे भारताचा स्वातंत्र्य संग्रामातील प्रमुख नेते आणि तत्त्वज्ञ होते. महात्मा गांधी या नावाने ते ओळखले जातात.

अहिंसात्मक मार्गांनी स्वातंत्र्य मिळवण्यासाठी त्यांनी संपूर्ण जगाला प्रेरित केले. सर्वप्रथम दामोदर यांनी सार्व प्रथम त्यांना 'महात्मा' अर्ज महान आत्मा ही उपाधी दिली.

भारतातील लोक त्यांना प्रेमाने बापू म्हणत. सुभाषचंद्र

बोस त्यांनी इ.स. १९४४ मध्ये पहिल्यांदा त्यांना 'राष्ट्रपिता' असे संबोधले असे म्हणतात.

महात्मा गांधी सजिव सत्याग्रहाच्या कल्पनेचे जनक होते. त्यांच्या जन्मदिवस २ ऑक्टोबर हा भारतात गांधी जयंती म्हणून तर जगभरात आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन म्हणून साजरा केला जातो.

अहिंसा हे बलवानांचे शस्त्र आहे :-

असहकार आणि अहिंसेच्या तत्वावर आधारित सत्याग्रहाचा उपयोग गांधीजी प्रथम दक्षिण आफ्रिकेमध्ये, तेथील भारतीयांना त्यांचे जागरी हक्क मिळवून देण्यासाठी केला.

इ.स. १९१५ मध्ये भारतात परत आल्यावर त्यांनी चंपारणमणी शेतकऱ्यांना जुलूम करत असलेल्या यांच्याविरोध लढण्यासाठी एकत्र केले. इ.स. १९२१ मध्ये भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसी सुत्रे सांभाळल्यानंतर गांधीजी हिंदूत्व आर्थिक स्वावलंबन, शिवाचे समाज हक्क, सर्वधर्म समभाव, अस्पर्शता निवारण आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे स्वराज यासाठी देशभरात चळवळ चालू केली. गांधीजींनी आजीवन साम्प्रदायिकता वाढाचे संघर्षावर राजकारण करणे विरोधक होते आणि ते मोठ्या प्रमाणात सर्व धर्म आणि पंथ यांच्यापैकी पोहोचले. दसकत जागत्या विलासित चळवळीला त्यांनी आधार दिला आणि ते मुस्लिमांचे नेते बनले. इ.स. १९३६ मध्ये इंग्रजांनी लादलेल्या मिठावरील कराविरोधात त्यांनी हजारो भारतीयांचे ४०० कि.मी. (२५० मैल) लांब दांडीयाप्रस्थेचे प्रतिनिधित्व केले. इ.स. १९४२ मध्ये त्यांनी इंग्रजांविरुद्ध भारत छोडो आंदोलन चालू केले आणि बासारख्या इतर कारणासाठी त्यांनी भारतात तसेच दक्षिण आफ्रिकेमध्ये जमकटा दुर्गनात टाकण्यात आले. महात्मा गांधीजी आयुष्यभर सत्य आणि अहिंसा या तत्वांचा पुरस्कार केला.

नवतः ही याच तत्त्वानुसार जमले आणि इतरांनीही तसे करावे असे सूचवले त्यांनी खेड्यांना छत्रा भारताचे मूळ म्हणून पाहिले आणि स्वयंपूर्णतेचा पुरस्कार केला.

महात्मा गांधीजींनी अहिंसेची प्रेरणा कस्तुरबा गांधीकडून घेतलेली होती. गांधीजींनी एखादी गोष्ट कस्तुरबांना पटत नसली तर त्या गांधीजींनी दिलेल्या प्रसाला सहज करत पण विरोधही करत. यातून गांधीजींचे मन बदलते, आणि बाबकोबर हुकूम चालवायची त्याची विचार सरणी कधी चुक होती हे त्यांना कळून चुकले. पुढे विविध प्रकारच्या परिस्थितीमधील नेत्यांनंतर गांधीजींनी अहिंसा हाच एकमेव मार्ग आहे.

महात्मा गांधीजींचा मते अहिंसा हा मनुष्याचा स्वाधीभाव

आहे. जे देश आणि समाज अहिंसेच्या मार्गाचा अवलंब करतात, त्यांनी आपल्यामध्ये सोडून बाकी सगळ्यांच्या त्याग करावयाला शिकावयाला हवे.

अहिंसा हे कुठल्या भिन्ना मानसाचे नाही तर उलट वाडसी मानसाचे लक्षण आहे असे गांधीजी म्हणतात. शिवाय गांधीजींनी अहिंसेची शिकवणूक सर्वांनाच पाळणे शक्य असते. त्यासाठी शरीरपरी, हत्यारे, साधन सामग्री यांची कशाचीच आवश्यकता नसते. त्यामुळे गांधीजींनी ही अहिंसात्मक चळवळ भारतातील सामान्य जनतेत प्रवेश लावण्यासाठी. त्याचबरोबर गांधीजींनी सत्याला पण खूप महत्त्व दिले ते म्हणतात. -

'वीर म्हणजे स्वतःचीच परीक्षा पाहणे' -

अहिंसा हे वैयक्तिक मानसाचे लक्षण आहे. भिन्ना मानसाचे नाही. भिन्नप्रापेक्षा हिंसा बरी. पण कुठल्याही इतर ठिकाणी हिंसा त्यांना मान्य नाही. गांधीजींचा विरोध करतांना त्यांची हिंसा हिटलर, स्टॅलिन यांच्यासारख्या चालणारा नाही असे म्हणतात पण गांधीजी म्हणतात की त्याही ठिकाणी अहिंसा हाच मार्ग आहे. गांधीजींनी ज्या लोकांचा नाझी कसेसर करत होती जेव्हा सांगितले होते की ज्यूंनी पण अहिंसात्मक मार्गाचेच प्रतिकार करावा.

गांधीजी आपल्या अहिंसेच्या तत्वाबद्दल प्रामाणिक होते. हल्ली गांधीजींचे नाव घेऊन चालणारी मानसे त्यांच्या विचारामुळे प्रामाणिक होते. त्यासाठी इतर ऐतिहासिक नायकांच्या तत्वांना विरोध करणे गांधीजींनी टाकले नाही.

गांधीजींच्या मते अहिंसा हा मनुष्याचा स्वाधीभाव असल्याने त्याने प्रश्न सुटतात तर हिंसेने प्रश्न अधिक बिघडत होत राहतात. त्याबरोबर अहिंसेने मनुष्यात बदल होतो. मनुष्याचा आजार बरा होतो व तो उजवाळ करणे सोडतो. अहिंसा मनुष्या मनुष्यामधले परस्पर प्रेमाचे नाते पक्के करते.

कुणालाही जिंकण्याचे असले तर प्रेमाने जिंक -

ब्रिटीशविरुद्ध लढता येत नाही. गांधीजींचे ब्रिटीश जनतेवर तितकेच प्रेम होते. जितके भारतीय जनतेवर होते, या दृष्टीने विचार केल्यास गांधीजींची सत्य अहिंसेची विचारसरणी संपूर्ण जगासाठी आदर्श ठरते.

महात्मा गांधीजींचा अहिंसात्मकसिद्ध सत्याग्रह करण्याचा मार्ग त्या काळातील परिस्थितीनुसार भारतीय जनतेस रुपांतरा होता. त्यामुळे गांधीजींनी स्वातंत्र्याची चळवळ सामान्य जनतेपर्यंत नेली त्या चळवळीला उदंड प्रतिसाद मिळवून दिला.

स्वातंत्र्यावर सावरकर असेही म्हणतात 'सापेक्ष अहिंसा

हा सद्गुण आहे. तर पूर्णपणे अहिंसा हा गुहा आहे. सावकाशचे मत स्पष्ट होते तुम्ही जोपर्यंत हिंसा करत आहात तोपर्यंत आम्ही त्यांचा प्रतिकार हिंसेनेच करणार असं ते म्हणतात.

सर्व धर्मांच्या प्रेषितांनी मानवासाठी जी आचार संहिता घालून दिली तीच सत्यधर्म, हिंदू, जैन, बौद्ध, शीख, मुस्लिम, ख्रिश्चन, पारसी सर्वच धर्मपदेशकांनी अहिंसा, सत्य, ब्रह्मचर्य, अस्तेय, अपरिग्रह ही मुलभूत तत्वे योग्य प्रकारेच सांगितली.

छांदोग्य उपनिषदात सर्व प्रथम अहिंसेचा उपदेश आढळतो. या उपनिषदात अहिंसा ही मनुष्याच्या सदाचाराने प्रमुख अंग मानले जाते. कारण हिंसेखेरीज मांस विक्रयार नाही मग हिंसा म्हणजे हत्या करणे एवढाच समित अर्थ होतो का?

अहिंसेचा अर्थ नीट समजून घेण्यासाठी हिंसेची व्याख्या आधी लक्षात घेणे श्रेयस्कर ठरेल. एखाद्या प्राण्याचे वा मनुष्याचे प्राण हाण करणे ही हिंसा नक्कीच आहे.

पण हिंसेची ही व्याख्या अपुरी आहे. सर्वच धर्मांच्या शिकवणीमध्ये हिंसा या शब्दाचा व्यापक अर्थाने वापर केलेला आहे. मानवाचे कार्य प्रामुख्याने कावा, वावा, मने अशा तीन मार्गांनी व्यक्त होते.

शारीरिक कृतीने इतर जीवांना इजा पोहोचविणे, अंजण करणे, धव करणे किंवा जिभेद्वारे वाईट बोलून इतरांचे मन दुखावणे त्याला आत्मक्लेशाचे उष्ण करणे इतकेच नव्हे तर इजा पोहोचविण्याचा विचार मनात आणणे सुद्धा व्यापक अर्थाने हिंसाच होय.

अशा सर्वसमावेशक अर्थाने हिंसा न करणे म्हणजेच अहिंसा मग ती बलवानाची असो वा बलद्विनाची. अहिंसा हा एक पूर्ण धर्म होय. तो धर्म व अर्वापेक्षा श्रेष्ठ आहे.

अहिंसा म्हटले की गांधीजींची आठवण अपरिहार्य आहे. गांधीजी म्हणत 'सत्यापेक्षा श्रेष्ठ धर्म नाही व अहिंसेपेक्षा मोठे कर्तव्य नाही.

अहिंसा महाव्रत आहे. ते तलवारीच्या धारेवर चालण्यापेक्षाही कठीण आहे. जिसेच १०० टक्के पालन असंभव आहे. हेही गांधीजी मान्य करतात.

अहिंसा हे एक शक्तीमान शस्त्र आहे. परम पुत्रार्थ आहे, वीराची शोभा आहे, आत्माचा प्रमुख दागिना आहे, पूर्ण स्थिती आहे. सत्य अस्तेय, ब्रह्मचर्य व अपरिग्रह ही अहिंसेस पोषक तत्वे आहेत.

आताच्या काळात या तत्वाचे १०० टक्के पालन केवळ अशांचेच असले तरी मनात येणारे हिंसक विचार काही प्रमाणात रोखता आले तर वाणी व कार्यद्वारे घडणाऱ्या हिंसेची तीव्रता कमी होते. हिंसक विचार जेव्हा एखाद्याच्या मनात देतो

तेव्हाच त्याचे स्वतःचे अयः पतन (स्वहिंसा) निश्चित होते. मन प्रत्यक्ष हिंसा घडो वा न घडो.

अहिंसा दोन प्रकारात विभागतात. हिंसा रोखणे म्हणजे निषेधात्मक अहिंसा तर मदत घ्या. दाज याला विवेकात्मक अहिंसा म्हटले आहे.

अहिंसा परमार्थीय मानव आणि दाजव यांच्यामध्ये 'अ' हिंसा हाच फक्त आहे. अहिंसा शांती देते. भवसागर तरुज जाण्यास मदत करते. अहिंसा परब्रह्म आहे. प्रेम अहिंसेचा अविकार आहे असे प्रेम निषेधक असते.

अहिंसा ही भेदभाव दूर करते. सहिष्णुता शिकविते ज्ञान, ध्यान, तपस्या, मन आणि इन्द्रियाचा संयम, विवृती वा अवस्था म्हणजेच अहिंसा. बहुसंख्य धर्मांची शिकवण हिंसा करू नये हीच आहे. तर काही धर्मात आहारमास नरजेची हत्या नैसर्गिक मानली जात नाही. मृत्यूड ही कावद्याने दिली जाणारी प्रति तीव्र, अमानुष, शिक्षा आहे. काहीवेळा निरपराध वाचा नाहक बळी ठरतो. या शिक्षेला परतीचा प्रवास नाही. हे दुर्दैवी, या विचाराने बऱ्याच सुसंस्कृत देशांनी ही शिक्षा कावद्याने रद्द केली आहे.

१० ऑक्टोबर हा दिवस मृत्यूडंदाचा शिक्षादिग्द-विषय मृत्यूडंदा निषेध दिन' म्हणून पाळता जातो. गुल्लेगारास नाहीसे करण्यापेक्षा त्याच्यात इष्टवर्णपरिवर्तन करावे. गुल्लेगारी वृत्तीला नष्ट करावे हेच व्यापार आहे. कालमात्राने मानसास आपल्या जादृशी तत्वांच्या आचरणात काही बदल करणे तत्वांना बोडी मुठ घालणे गरजेचे ठरते.

संन्यासी व गृहस्थाश्रमी यांना अहिंसेचे वेगळे मापदंड लावणे इष्ट होय.

दोडेखोर, जतिरेकी लोक किंवा आक्रमक देश या सर्वांमधून संरक्षणासाठी हिंसा करणे भाग पडले तर ते धर्म दुष्ट आहे. तरीही आपल्याला मिळालेल्या मानव जन्माचे सार्वक क्वाववाचे असले तर 'जना व जगू दया' हे तत्त्व सत्य तितके पाळणे घ्यायचे आहे.

एक महात्माकांडी तरुण मुलगी म्हणून मला गांधीजींच तत्त्वज्ञान पडताळून पहायचे आहे. म्हणजेच जर सत्य. अहिंसा ही तत्त्व मला आता जगताना वापरायची असतील तर मी ती कशी वापरेण?

मला माहीत आहे. गांधीजींनी अहिंसा सत्याग्रहाचा मार्ग अवलंबायला सांगितला तो स्वातंत्र्यलढ्याचा काळ होता. मोठ्याकडून पण बुका होऊ शकतात हे आपण आजुबाजुला पाहतच असतो. सत्य बोलण्यापेक्षा मला एकमेकांच्या सत्यामधला वेगळेपणा मंजूर करणे आणि त्याला मान देणे

जास्त महत्त्वाचे वाटते.

म्हणजे इवे सत्याला अहिंसा जोडली जायला हवी. अहिंसा.....हा माझा खूप लाडका विषय आहे. मला वाटते, आपल्यावरच्या उज्यावाचा राग वेगळे स्वाभाविक आहे तो राग व्यक्त करण्यातही काही चुकीचे नाही. उलट आधुनिक राग आलाच पाहिजे. त्याचा प्रतिकार करतांना चांगला उपयोग होतो.

तेव्हा हिंसा न करताच आपल्या मुद्द्यावर अडून राहणे पुरेस नाहीये. बचाव करण्यासाठी सुद्धा हत्त्या करावा लागतो.

‘संपर्काला घाबरून शांतता राखण्याऐवजी स्वतः च्या हक्कासाठी लढणेच श्रेयस्कर असते. महात्मा गांधीजींचा मी जेव्हा विचार करत तेव्हा त्यांनी मांडलेला साधनशुधितेचा विचार मला सर्वात महत्त्वाचा वाटतो. साध्य कितीही चांगले असेल पण म्हणून कोणत्याही साधनांचा उगीकार करता कामा नये.

साध्याप्रमाणेच साधनेही योग्य असायला हवे. असे आजहलजे म्हणणारे गांधीजी आज अधिक समकालीन झाले आहेत. हिंसेचा उद्योग चहूबाजूंनी होत असताना अहिंसेचा तत्त्वज्ञान सांगणारे बापूजी मला महत्त्वाचे वाटतात.

*‘An eye for an eye will
Make the whole world blind’*

हे त्यांचे सुप्रसिद्ध वाक्य आजच्या बुद्धछोरीच्या जगामध्ये अवजून सांगायला हवे. छोट्याछोट्या गोष्टीवरून मतभेद होऊन आपल्यामध्ये मोठी दरी निर्माण होते. अशावेळी गांधीचा किमान समान कार्यक्रमाचा मुद्दा अधिक महत्त्वाचा आहे.

धार्मिक आणि जातीय उन्माद वाढत असताना गांधीजींच्या आवाजात ‘वेणव जग तो तेने करिह’ ऐकू येत राहत. हे ऐकतानाच त्यांनी सांगितलेला ‘आतला आवाज’ आपण शोधू लागतो.

स्वतःला बदलले तब समज बदलू शकेल आणि म्हणूनच वी द चॅव्ज यू रीलीव इन असे गांधीजी म्हणतात त्यांच्या जवळीला हा आतला आवाज ऐकू आला तर गांधीजींच्या विचारांना आपण व्याव देऊ शकू. जिदा फाजली म्हणतात.

‘मुंह की बात मुने हर कोई दिल का दर्द जाने कौन
आवाजो के बाजारां में खामोशी पहचाने कौन’
दुःखाचा, खामोशीचा आवाज ऐकण्यासाठी आतल्या आवाजाचे ट्युनिंग नीट सेट करायला हवे.

मला गांधीजीबद्दल फारसे आकर्षण नव्हते. अहिंसा आणि सत्याग्रह या महात्मा गांधीजींच्या दोन ‘शस्त्राबद्दल कौतुकही नव्हते.

आजच्या काळात गांधीजींचे विचारच तारू शकतील, असेही वाटते. गांधीजींच्या अहिंसेची वट्टा केली जात असली, तरी स्वातंत्र्यलढ्यातील क्रांतिकारकांसाठी त्यांच्याबद्दल आदरच होता.

त्याचे मार्ग जरी वेगळे असले तरी ध्येय एकच होते. आझाद हिंद सेना स्थापन केल्यावर नेताजींनी त्यात ज्या दोन तुकड्या बनवल्या त्यांची नावे गांधी तुकडी व नेहरू तुकडी असे होते. गांधीजींना राष्ट्रपिता अशी पदवी नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांचीच दिली. तर सुभाषचंद्र बोस यांना प्रथम नेताजी म्हणणारे गांधीच होते.

भारतात गोहत्या बंदीचा कायदा होऊ शकत नाही. गोसेवेचे द्वेष मी अनेक वर्षांपासून स्वीकारले आहे. पण माझा धर्म सर्व भारतीयांचा कसा असू शकेल?

जोषयंत छद्मादा माणूस गोहत्या न करण्यास प्रवृत्त होत नाही तोवर त्याला बळजबरी कशी करू?

भारतात हिंदूच नाहीत तर मुस्लिम, पारसी, ख्रिश्चन आणि इतर धर्मांचे लोकही राहतात. भारत हा फक्त हिंदूची भूमी आहे. हे हिंदूंचे गृहितक चुकीचे आहे. अशा विचारांमुळेच गांधीजी आजही कालसुसंगत ठरतात.

जाती-धर्मांचे कृपण तोडावे रईस खाज शिक्षण शास्त्राचा विधायी सगळीकडे बोकळलेला दृष्टांतवाद, भ्रष्टाचार हिंसाचार सामान्य माणसाची पिळवणूक हे सारे पाहिले की आजही गांधी बाबा तुम्ही हवे आहात असे म्हणावेच लागते.

वाढलेली संपत्तीची लालसा सत्तालोलुपता यामुळे गेल्या साठ वर्षात भारतीय जनता आपल्या मार्गापासून आज कोसो दूर गेली. बापू म्हणणारे ‘माणसातील माणुसकी प्रकट करणारा तो खरा धर्म. उच्च-नीच भाव निर्माण होत असेल तर त्या धर्माला मी धर्म मानणार नाही.

जोषयंत मानवजातीला ऐव्याच्या भावनेस महत्त्व दिले जात नाही. तोषयंत प्रार्थना, उपवास, जपपत्र निरर्थक आहेत. हे विचारच आम्हाला यापुढेही जगात तगून नेण्यास मदत करतील.

सगळीकडे निराशेचे ढग दाहूनही आमची लोकशाही आम्ही प्राणप्रिय मानतो. आजच्या स्थितीत जसेच्या तसे अंमलगत आणावेत. इतके महत्त्वाचे आहेत. सक्तीचे व मोफत शिक्षण ही त्यांचीच संकल्पना, मातृभाषेतून शिक्षण यावे यावरच त्यांचा भर होता. महात्मा गांधीजींची तत्त्वे ही जगासाठी नेहमीच आदर्श राहिली आहेत परंतु अज्ञातपणे बदलणाऱ्या या जगात ही तत्त्वे मागे पडली आहेत.

विकासाची गाडी उदारीकरण, खाजगीकरण तसेच

जागतिकीकरणच्या पल्यांवर धावतेच. येथे सामाजिक विकास कुठेतरी मागे पडला असून व्यक्तिगत विकासाला महत्त्व दिले जात आहे.

गांधीजींच्या मते विकासाची पावले ही माणसाच्या अंतर्भूतगुण उपलब्धी जायला हवीत. परंतु आजची विकासाची रूपरेषा, बाह्यपटकावरीही अवलंबून आहे.

जे गांधीविचार लक्षात घेत नाहीत, मनुष्याने लोभ बाजला ठेवून सामाजिक कल्याणासाठी आपले योगदान द्यावे हे त्यांचे विचार आज गैरलागू ठरले आहेत. गांधीजींनी मांडलेली अहिंसेची संकल्पना मानवतावादाच्या तत्त्वाशी साधर्म्य दर्शवते. कारण म. गांधीजींनी मांडलेल्या अहिंसेच्या संकल्पनेत. समतेचे तत्त्व हे केंद्रस्थानी आहे. आणि सहिष्णुता व सामंजस्य अजुनचिक आहे.

ब्रिटिश साम्राज्याच्या विचाराणासाठी तत्कालीन कालखंडात गांधीजींनी अहिंसा या तत्त्वाचाच अवलंब करून इतिहास पडवला. अहिंसा आणि शांतता तत्त्वाची सर्वाधिक गरज आहे. जालियनवाला बाग हत्याकांड झाले.

लोकांकडून होणारी हिंसा यांबवण्यासाठी गांधीजी आमरण उपोषणाला बसले. त्यानंतर त्यांनी आपले लक्ष स्वदेशी मोहिमेकडे वळवले.

इंग्रजांशी लढा देताना महात्मा गांधींनी अहिंसा असहकार आणि सत्याग्रहाचा वापर केला. बऱ्याच वेळा त्यांना अटक करून तुरुंगात ठेवण्यात आले.

३० जानेवारी १९४८ ला नवुराम बोडसे नावाच्या बुदकांनी त्यांची दिल्लीतील बिरा मंदिर वेचे हत्या केली. महात्मा गांधी हे एक महान व्यक्तिमत्त्व होते. त्यांनी आपले पूर्ण आधुन्य मातृभूमीसाठी अर्पण केले. त्यांनी दाखवून दिले की अहिंसा आणि सत्याग्रह या मार्गांनीही देशाला स्वतंत्र मिळवून देता येते.

त्यांची शिकवण आणि आधुन्य जगातील अनेक नेत्यांना प्रेरणादायी ठरले.

महात्मा गांधी आपल्या शिकवणी आणि मार्गदर्शनाच्या रूपाने प्रत्येक भारतीयांच्या ह्रदयात आहेत.

‘बलवानांएवढीच संधी दोन-दुबळ्यांनाही जिवे मिळू शकेल तीच माझ्या मते खरी लोकशाही.’

महात्मा गांधी

महात्मा गांधी यांचे राजकीय योगदान

राधिका अजय देशमुख
बी.ए.प्राग-२

मोहनदास करमचंद गांधी

हे भारताच्या स्वातंत्र्य संग्रामातील प्रमुख नेते आणि तत्त्वज्ञ होते. महात्मा गांधी या नावाने ते ओळखले जातात. अहिंसात्मक असहकार आंदोलनांनी गांधीजी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले, अहिंसात्मक मार्गांनी स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी त्यांनी संपूर्ण जगाला प्रेरित केले. त्यांचा जन्मदिनस २ ऑक्टोबर हा भारतात गांधी जयंती म्हणून जगभरात आंतरराष्ट्रीय अहिंसा दिन म्हणून साजरा केला जातो.

स्वातंत्र्यसंग्रामातील महात्मा गांधी यांचे नेतृत्व :-

महात्मा गांधींनी १९२० मध्ये कांबोसच्या नेतृत्वाची सुरे हातात घेतली. त्यानंतर मानग्यामध्ये सतत वाढ करत काही ठिकाणी इंग्रज आणि तडजोड केली २८ जानेवारी १९३० कांबोसने भारताचे स्वातंत्र्य जाहीर करून टाकले. अधिकाधिक वाटाघाटी होत गेल्या आणि कांबोसने १९३० मध्ये प्रांतीय सरकारमध्ये भाग घेऊ पर्यंत ब्रिटिशांना हे ओळखता आले नाही. १९३९ च्या सर्टनर मध्ये कोणाशीही सल्लामसलत न करता हार्डिसॉनने जेव्हा जर्मनीविरुद्ध युद्ध जाहीर केले तेव्हा गांधीजी आणि कांबोसने ब्रिटिशा सत्तेचा पाठिंबा काढून घेतला. गांधींनी १९४२ मध्ये तत्काळ स्वराज्याची मागणी करायची आणि सरकारने प्रतिसाद म्हणून त्यांना आणि लाखो कांबोसच्या नेत्यांना तुरुंगात डांबण्यात तयार वाढतच गेला. दम्याला मुसलीम लीगने ब्रिटन ला सहकार्य केले. आणि गांधींच्या तीव्र विरोधाला डावलून मुस्लिमांच्या संपूर्ण स्वातंत्र्य राष्ट्राची, पाकिस्तानची मागणी केली. १९४७ मध्ये ब्रिटिशांनी भूमीची फाळणी केली आणि गांधींनी अमाव्य केलेल्या शर्तीवर भारत आणि पाकिस्तानने वेगवेगळे स्वातंत्र्य मिळवले.

डिसेंबर इ.स. १९२१ मध्ये भारतीय राष्ट्रीय कांबोसचे पूर्ण अधिकार गांधीजींना देण्यात आले. त्यांच्या नेतृत्वाखाली कांबोसची पुर्णबांधणी नवीन संविधानांनुसार करण्यात आली. ज्याचा मुख्य उद्देश होता स्वराज्य. गांधीजींनी अहिंसेच्या तत्त्वाला स्वदेशीची जोड दिली. त्यांनी बहिष्कार करण्याचे आवाहन केले. या तत्त्वानुसार भारतीयांनी ब्रिटिश कपड्यांच्या ऐवजी खादीचा उपयोग करावा असे ठरले.

उत्तर प्रदेशामधील चोरी चौरागावात चवळकोला मिळालेले हिंसक वळण इ.स. १९२२ रोजी पोलीसांनी गोळीबार केला. त्यामुळे संतप्त होऊन आंदोलकांनी पोलीस ठाण्यास आग लावली. त्यामुळे अनेक भारतीय जखमी झालेत.

शिववाणी २०१८-१९

मोहनदास करमचंद गांधी

आणि जागतिक सामाजिक संस्कृतीचा परिणामातून उद्वेगनाचा परिणामास महत्त्व देते. हे खरे आहे की मातवजातीला औद्योगिकीकरणवी उपलब्धी कमी होऊ शकत नाही. औद्योगिकीकरणाने मातवी समाजाला प्रचंड भौतिक सुख आणि समृद्धी दिली आहे. परंतु त्याच वेळी, मातवजातीला देखील हे आर्थिकदृष्टीचे नुकसान झाले आहे. सर्व राष्ट्रांमध्ये औद्योगिकीकरणचा अभाव आणि मर्यादा कमी करण्याच्या दृष्टीकोनातून केवळ मातव जसे तर आपल्या जीवनावरील सर्व जिवित प्राण्यांसाठी आणि सर्व प्रकारच्या प्रजातींसाठी अस्तित्वाची गंभीर समस्या आहे. ओझोन वर कमी होण्याचे प्रमाण, बीज हाऊस परिणामस्वरूप एंझिम पावसाचे पुनरावृत्ती आणि पृथ्वीचे तापमान वाढल्याने अस्तित्वात असलेल्या समस्यांचे गंभीर संकेत आहेत. आधीच प्राणी, पक्षी आणि वनस्पतींची असंख्य प्रजाती विलुप्त झाली आहेत. वेगवान वेगाने वाढवत ठेवत होत आहे. वन्य कटाई आणि दुष्प्रमाण आणि हागीकारक वायुचे उत्सर्जन वायुमंडळ केवळ वातावरणास प्रदूषित होत नाही तर झोपझट्टी क्षेत्रातील (बहुतेक विसऱ्या जगातील देशांमध्ये) शहरीकरणाचा अपरिहार्य उपज म्हणून नुसत्या जीवजातीला भवाजक नुकसानास प्रतिकूल हवामानास प्रभावित करत आपल्या जीवजात्या विकास साधनांचा सिद्धीर धोवत जीवजातीला आवश्क असलेल्या भौतिक वातावरणास धातक आहे. औद्योगिक कचरा काढून टाकणे आणि प्लास्टिक आणि सिंथेटिक कंटेनर्स आणि वापरलेली/टाकलेली वस्तू द्यासासख्या गोष्टी आधीच विकसित पश्चिमांमध्ये जसे तर विकसित देशांमध्येही एक गंभीर समस्या बनली आहे. आरोग्याच्या आणि आरोग्याच्या जीवजातार या सर्व घटकांच्या एकत्रित प्रभावामुळे जगभरातील लोकांमध्ये चिंता निर्माण झाली आहे. प्रत्येकजण आता हे जाणतो की वैज्ञानिक आणि तांत्रिक विकास हे राजकीय संबंधांचे मूक आहे. आणि तरीही, पर्वापरणीय समस्येच्या निराकरणसाठी लोक समाज विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा अवलंब करीत आहेत. या समस्येच्या व्यवस्थापनासाठी प्रचंड प्रयत्न केले जात आहेत. पण त्याची तीव्रता आणि दुष्प्रमाण कोणत्याही योग्य आणि समाधानकारक विरोध करत आहे. कारण स्पष्ट आहे या समस्येसाठी जबाबदार घटक आहे.

‘आर्थिक समाजता हीच अहिंसात्मक स्वातंत्र्यासाठीची गुठकिल्ली आहे.’

महात्मा गांधी

ज्या देशातून तुम्ही इंग्रजांना संपवले त्याच देशात बापू तुम्हांला संपवण्याचा कट सुरू आहे. धर्माची लक्षा आज हिंदूत्वाचा झंडा धरणाऱ्यांचा आताही लढ्युराम मोडस सुरू आहे. बापू, काल वांचीच संविधान जाळले, आज तुमच्या प्रतिमेवर गोठ्या झाडल्या, बाबरी मशीत, रामजन्मभूमी आज तर उदवा काहीतरी नवीन दंगे करण्यासाठी या मोडसच्या पिलावली दंगे वाढल्या, अभिलेखीला दिवस गेल्यापासून बाळंतपण होईपर्यंत मिडीया व्यूज दाखवतो, पण बापू गोठ्याही त्यांच्याच अन् व्यूजनेलही त्यांचे म्हणून मिडियाही असे प्रकरण लपवतो, बापू, अर्धसंस्कृतावर चर्चा करतांना लोक झाले व्यस्त, बापूंच्या देशात ५००० वेतन मिळणारे वाटले सापू अन् बापूंचे झाले स्वस्त, ऐरवी जातीचा मुद्दा येऊन निषेधार्थ खूप लिखात तेंव्हा, आंदोलने, मोर्चे अज होतात जाहीर सभा, पण तुम्ही कोणत्याच जातीचे नाही तर सर्व भारतीयांचे मग तुमच्यासाठी कोण राहिल उभा?

बापू, तुम्ही अहिंसेचा संदेश दिला तुम्ही तो आताही लोक तंतोतंत पाळतात, तुमची विटंबना झाल्यावरही अहिंसा म्हणून निषेध टाकतात, आम्ही विद्यावीही व्यस्त झालो अभ्यासिकेत अधिकारी होण्याच्या नादात, गुरूजीही म्हणतात रेगुलर करा अभ्यास पणू नका वादात, बापू, रजाले नाही तुम्ही सांगितलेले ‘मूलोदयोगी शिक्षण म्हणून तुमच्या प्रतिमेची विटंबना झाल्यावरही भारत शांत आहे, मीही लिहिते अविष्यक्ती स्वातंत्र्यनुसार

पण हा काळजातला आकांत आहे घडवळी उजळत होत्या तुमच्या विचारारंभ बापू, आताही आहे घडवळी ‘गांधीवाद’ रजजिव्णवासाठी, म्हणून आतातरी टिकावी परीवर्तनाची मांढी, झाला लाडक मोठ्या तुम्ही पण संपनार कधीच नाही विचाराले ‘‘मोहनदास करमचंद गांधी’’

कु. प्रतीक्षा वि. गुरुनले
एच.ए.भाग-२ (राज्यशास्त्र)

अहिंसेच्या बळावर

अहिंसेच्या बळावर ज्यांनी पेलून धरले वाटळ सर्वजण झाले स्वातंत्र्यलढ्यात शामिल असहकार घडवळीचे पडिले पाऊल त्यांनीच तर उडवली इंग्रजांची झोप संविलन कायदेभंगाचे दुसरे पाऊल त्यांनीच तर मोडली अखिर कायद्याची खोड छोडो भारत आंदोलनाचे तिसरे पाऊल त्यांनीच तर लावली इंग्रजांना परत जाण्याची मोड स्वतंत्र भारताचे चौथे पाऊल त्यांनीच तर लावला जगाला मोह अहिंसेच्या बळावर ज्यांनी पेलून धरले वाटळ असे हे महात्मा गांधीचे विचार

आकास दत्तात्रय मेहते
बी.ए. भाग-२

‘ज्ञान संपादनाच्या कार्याला शरीरभराची जोड दिली तर त्यामधून विद्याव्याचे शरीर, मज आणि बुद्धी यांचा सर्वांगीण विकास होतो.’

महात्मा गांधी

गांधीजींच्या दृष्टिकोनातून विद्यार्थी

संक्षेप - अधिप्रेक जोशी
बी.ए.भाग-३

विद्यार्थ्यांना मी नेहमी सावध ठेवले आहे. त्यांच्याशी मी नेहमी नाट संपर्क सादीत आलो आहे. ते मला ओळखतात व मी त्यांचे वक्तव्य जणवतो. त्यांनी माझे पुढकट काम केलेले आहे. कॉलेजातून बाहेर पडलेले पुढकट विद्यार्थी आज माझे मातवीय सहकारी आहेत. अधिप्रेकाळवी आसा त्यांच्याचा आहे हे मी जाणून आहे. असहकारावेली घडवळ ऐज भारत होती त्या वेळी त्यांना जाणवी शाळा कॉलेज सोडून देण्यास सांगण्यात जाले होते. कॉलेजच्या हाकेला ओ देऊन ज्यांनी शाळा कॉलेज सोडली असे विद्यार्थी अद्यापक आणि विद्यार्थी राहकारांना विद्यार्थी राहिले आहेत आणि त्यामुळे त्यांच्या देशाला व त्यांना स्वतःला पुढकट लाभ झालेला आहे. जवळून वातावरणाच्या अभावी विद्यार्थ्यांना शाळा कॉलेज सोडण्याचा आदेश पुनः देण्यात जाला नाही. परंतु अनुभवा अंती असे दिमून जाले की, प्रवर्धित शिक्षण जरी खर्च अस्वाभाविक आहे, तरी त्याची मोडिली अशी कधी प्रवर्ध आहे की, देशातील तरुणांना तिच्या तावडीतून मुक्ता देत नाही. कॉलेजातील शिक्षणाचे त्यांना कधीच (प्रतिष्ठित औद्योगिके साधन) असल्या होते. पाठ्यपेक्षांच्या समाजात प्रवेश करण्याचा तो एक परवाला आहे. रूढ वांकांनीतून गेल्याशिवाय इतर भागाने त्यांची क्षम्य अशी झावण्यास तृप्त होऊ शकत नाही. मातुभाषेचे त्याच पटकावून बसलेल्या सर्वदा परकीय असा भाषेचे झाव प्राप्त करण्याचा पावी किती तरी प्रयत्न वर्षे पुढकट टडगडी लागतात त्यांचे त्यांना काही वाटत नाही. असे करण्यात पण आहे वाची त्यांना कधी जाणवी होत नाही. आधुनिक विचारसंपत्ती आणि आधुनिक शस्त्रे यांचा परितेव करून देण्याचा दृष्टीने देशी भाषा निरुपयोगी आहेत असे त्यांनी व त्यांच्या शिक्षकांनी आपल्या मनाशी पक्के ठरवून टाकलेले आहे. आपाजी लोकांचे कसे काव बालले असले त्यांचे माता जवळ वाटते. कारण मला असे माहीत आहे की, त्यांचे सर्व शिक्षण जापानीतूनच देण्यात देते. शिवाय चीनच्या सेनाधिपतींना इंग्रजी देत असले तरी फातर बोडे देत असले.

परंतु आपले विद्यार्थी असे असले तरी या बुवकबुवतीमधूनच राष्ट्राचे भावी पुढारी निर्माण कायवाचे आहेत दुदैवाने त्यांच्यावर नाही नाही असल्या वातावरणाचा प्रभाव पडत असतो. अहिंसेचे आकर्षण त्यांना क्वचितच वाटते. ठोस ठोस किंवा एकास ठोस ठोस हा न्याय सहज पटण्यासारखा आहे. याचा परिणाम क्षणिक असला तरी तात्काळ होतांना दिसतो. पणपुंथीतल किंवा मानवी प्राण्यांमधील बुद्ध्याचे वेळी आपल्या दृष्टि सडणारा हा पारावी शक्तीचा कधीही संपणावा

गांधीजी के कार्य

धनश्री ध. खोंडे

बी.कॉम.भाग-३

गांधीजी ने अंग्रेजों से विरोध को प्रकट करने के लिए सत्याग्रह को अपना प्रमुख अस्त्र बनाया। सत्य, अहिंसारूपी अस्त्रों के सामने अंग्रेजों की कुटील नीति तथा अमानवीय व्यवहार के विरुद्ध गांधीजी ने सत्याग्रह आंदोलन आरंभ किए। असहयोग आंदोलन एवं सविनय अवज्ञा आंदोलन का नेतृत्व किया। गांधीजी के उच्चादर्शों एवं सत्य के सम्मुख उन्हें झुकना पड़ा और वे हमारा देश छोड़ चले गए। इस प्रकार हमारा देश १५ अगस्त १९४७ को स्वतंत्र हुआ।

गांधीजी ने अछूतों का उद्धार किया। उन्हें 'हरिजन' नाम दिया। भाषा, जाति और धर्म संबंधी भेदों को समाप्त करने का आजीवन प्रयत्न किया। स्वदेश वस्तुओं के उपयोग पर जोर दिया। सूत कातने, सब धर्मों को आदर से देखने और सत्य, अहिंसा को जीवन में अपनाने की शिक्षा दी।

गांधीजी ने विश्व को शांति का संदेश दिया। गांधीजी ने प्रेम और भाईचारे की भावना से भारत की जनता के हृदय पर राज किया। वे देश में रामराज्य स्थापित करना चाहते थे। भारत की आजादी के पश्चात देश दो टुकड़ों में विभाजित हुआ। भारत-पाकिस्तान इस बात का आपको बहुत दुःख पहुंचा। हमारा दुर्भाग्य था कि इस नेता का मार्गदर्शन हम स्वतंत्रता प्राप्ति के बाद अधिक समय तक नहीं पा सके और नाथुराम गोडसे नामक व्यक्ति की गोली से ३० जनवरी १९४८ को गांधीजी की जीवनलीला समाप्त हो गई।

गांधीजी जी ने दक्षिण अफ्रिका प्रवास के दौरान १८९९ के एंग्लो बोएर युद्ध में स्वास्थकर्मों के तौर पर मदद की थी। वही अहिंसा के रास्ते पर चल पड़े थे। गांधी जी का सिविल राइट्स आंदोलन कुल ४ महाद्वीपों और १२ देशों तक पहुंचा। दुनिया में महात्मा गांधी के आदर को इस बात से समझा जा सकता है। जिस देश से भारत को आजादी दिलाने के लिए उन्होंने लड़ाई लड़ी उसी ने उनके सम्मान के डाक टिकट जारी किया।

भारत में छोटी सड़कों को छोड़ दे तो कुल ५३ बड़ी सड़कें महात्मा गांधी के नाम पर हैं, जबकि विदेश में कुल ४८ सड़कों के नाम उनके नाम पर हैं। गांधी ने साऊथ अफ्रिका के डर्बन प्रिटोरिया और जोहान्सबर्ग में कुल तीन फुटबॉल क्लब स्थापित करने में मदद की थी। महात्मा गांधी की शव यात्रा ८ किलोमीटर लंबी थी। १३ साल की उम्र में गांधीजी

की शादी उनसे एक साल बड़ी कस्तूरबा गांधी के साथ हुई। शादी से संबंधित प्रथाओं को पूरा करने में एक साल लग गया और इसी कारण से वह एक साल तक स्कूल नहीं जा पाए थे। राष्ट्रपिता महात्मा गांधी हमेशा कहते थे-

"बुरा मत देखो, बुरा मत सुनो और बुरा मत कहो।"

युद्ध : खुद इक समस्या

युद्ध तो है खुद ही मसला, वह क्या मसले सुलझावेगा उजाड़ के मांगे हजारों, नये अनार्यों की तलाश में, चुपके से सरक जावेगा।

जिनके लाल है सीमाओं पर, दिल उनका घबरावेगा जिनके सुहाग डटे सरहद पर, उनका सिंदूर कपावेगा युद्ध तो है खुद इक समस्या।

उपहार की आस में, राह तकते बच्चों को, क्या वह खुशी दे पावेगा?

उपहार में जब बाप का ताबूत, घर की दहलीज पे पुहचावेगा।

रह जावेगे पदक-तमने अकेले, पर क्या कोई तमगा, बाप की जगह ले पावेगा?

युद्ध तो है खुद इक समस्या।

सीमाएं तो हो जावेगी महफूज, जब तोपे बारूद बरसावेगी पर न जाने वह बारूद, कितने जिस्म जलावेगा? ध्वज लहरा के, जीती सरहदों पर, देश तो मुस्कराएगा पर खोवे है लाल जिन्होंने, उन्हें बहुत रुलावेगा युद्ध तो है खुद इक समस्या।

कु. रश्मि घुमाले
बी.कॉम. भाग -२

गांधीजी के जीवन में विचार एवं आचरण की साम्यता

राधिका या. यादव
बी.ए. भाग - २

राष्ट्रपिता महात्मा गांधीजीने स्वतंत्र भारत की नींव रखी। गांधीजीका साधा जीवन और उच्च विचार थे। गांधीजी के विचार सत्य अहिंसा पर आधारित थे। गांधीजी कबली और कनली में फर्क नहीं करते थे। गांधीजी जैसा करते थे। वैसा ही उनका आचरण होता था।

वह एक छोटेसे उदाहरण से स्पष्ट होता है।

इ.स. १९२२ में गांधीजीने आदीवासी क्षेत्र में अपनी सभा को संबोधित करते हुए भाषण दिया था। लेकिन उस सभा में बहुत ही कम लोग आए थे। और वहाँ पर भाषण सुनने के लिए एक भी लड़का मौजूद नहीं था। गांधीजीने वहाँ मौजूद लोगों से पूछा वहाँ सिखा तो है ही नहीं। क्या स्वतंत्रता की लड़ाई से उन्हें कोई लेना देना नहीं। लोगों ने गर्दन झुका दी। और उन्होंने शर्म से कहा महात्माजी औरतें भी आना चाहती थी। परंतु उनके पास तो पूर्ण शरीर को ढकने के लिए वस्त्र ही नहीं है। तो वो कैसे आती। गांधीजीका सर शर्म से झुक गया। और उस दिन का दिन है। सन १९२२ गांधीजीने भीष्म प्रतिष्ठा की, की जब तक मेरे पूरे भारत वासियों के तब पर पूरे वस्त्र पहनने को नहीं होने तक तब तक मैं आधी धोती पहनूँगा। और सन १९२२ से लेकर अपने आखरी सांस तक याने की ३० जनवरी १९४८ तक गांधीजी आधी धोती में ही रहे।

गांधीजीने पूरे भारत का भ्रमण रेलगाड़ी से 3rd Class के डिब्बे में किया था। 3rd Class के डिब्बे में सफर करने का गांधीजी का मुख्य उद्देश्य यही था कि उस डिब्बे में भारत की आम जनता सफर करती थी। और उनके विचारों को जानने के लिए उन्होंने 3rd Class के डिब्बे में सफर किया। ऐसे गांधीजी के आदर्श विचार थे।

सन १९१६ में बनारस हिंदू विश्व विद्यालय की स्थापना पंडित मदन मोहन मालवीय ने की थी। इस उद्घाटन समारंभ में गांधीजी को भी आमंत्रित किया गया था। इस समारंभ में सभी राजा, महाराजा और ब्रिटिश लॉर्ड Voice Roy भी थे। सभी ने अंग्रेजी में भाषण दिया था। गांधीजी ने अपने भाषण की शुरुवात हिन्दी से की। सभी ने भारतीय जनता की गरिबी के बारे में उल्लेख किया। और गरिबी दूर

होनी चाहिए ऐसा कह रहे थे। गांधीजी ने कहा यहाँ बड़े-बड़े राजा महाराजा बैठे हैं। और उनके शरीर पर जो कीमती आभूषण है। वह उनका गरिबी के लिए खर्च किया जाए तो मोड़ी-बहुत भारतीय जनता की गरिबी दूर होने में मदद हो सकती है।

गांधीजीने उस समय भारत वासियों के लिए वस्त्र बनाने के लिए खादी ग्राम उद्योग की स्थापना की। इस खादी के वस्त्र निर्माण के लिए गांधीजी स्वयं सूत कातते थे। घरका चलाते थे पूरे भारत के ८७ लाख गाँवों में उन्होंने इसका प्रचार-प्रसार किया।

इसका परिणाम यह हुआ कि जो ब्रिटिश शासन की बड़े-बड़े कंपनियों की मिलें इंग्लैंड में धी वर बंद हो गयी। और भारतीय नागरिकों को खादी के माध्यम से रोजगार प्राप्त हुआ।

गौरवगीत

राष्ट्रपिता तुम कहलाते हो,
सभी प्यार से करते बापू,
तुमने हम सबको मार्ग दिखाया,
सत्य अहिंसा का पाठ पढ़ाया
हम सब तेरी संताने है,
तुम हो हमारे प्यारे बापू
सीधा-साधा वेश तुम्हारा
नहीं कोई अभिमान
खादी की एक धोती पहने,
वाह रे बापू तेरी शान
एक लाठी के दम पर तुमने,
अंग्रेजों की जड़े हिलाई
भारत माँ को आजाद कराया,
रखी देश की शान।

वैष्णवी वी. वानखडे
बी.कॉम. भाग - २

“स्वच्छता के दूत”

कीर्ति चवारे
बी.कॉम. भाग - ३

हम सभी एक सुशिक्षित समाज में रहते हैं। और इसी लिए हमें साफ स्वच्छता का महत्व पता है। स्वच्छता कायम रखने के लिए सरकारों और आदि संस्थाओं ने अनेक मोर्चे चलाई है। और वह अब भी कार्यरत है। किंतु कभी किसीने वह विचार किया है? स्वच्छता के लिए हमने कामगार, स्वच्छक तो नियुक्त किये हैं किंतु उन कामगारों के लिए हमने समाज में कौनसा स्थान नियुक्त किया है?

हम समाज में गंदगी करते हैं और हमारे किये गंदगी को साफ करनेवाले स्वच्छक को हमारा देखने का नजरिया बहोतही निचे दर्जे का वसु होता है? हम हमारे दैनंदिन जीवन में देखते हैं और अनुभव भी कर सकते हैं के जो कामगार गटारों साफ करते हैं, उनकी और हमारा देखने का नजरिया बहुत ही तुच्छ और निम्न दर्जे का होता है। पर क्या हमने कभी वह विचार किया है? कि हम उन नाली-गटारों की ओर खुद नहीं देखते? खुद मुँह फेर लेते हैं? मुझे लगता है-क्योंकि वह कचरा (नाली-गटारों) हम जैसे सुशिक्षित समाज में रहने वाले लोगों किए असाक्षरता का प्रतिबिंब है। इस बात से हम अनुमान लगा सकते हैं कि, यदि स्वयं का ही प्रतिबिंब देखने में लज्जा आती है, तो स्वयं को श्रेष्ठ और स्वच्छक को तुच्छ समझने की भूल ना करो।

समाज में ‘स्वच्छता’ वह गंभीर मुद्दा है। ‘स्वच्छ भारत, सुंदर भारत’ (Clean India Beautiful India) यह तो सभी कहते हैं किंतु उस पर अमल करने वाला कोई नहीं होता। व जो कामगार अमल करते हैं उनपर हम असुव्यवता की मोहर लगा देते हैं। क्यों? क्या वजह है? क्योंकि वह हमारे किए गंदगी और अशिक्षितता का भुगतान कर रहे हैं। नाली-गटारों और सड़कों पर हमारी सोसायटीस का ही ज्यादा कचरा होता है। सरकारोंने गंदगी की समस्या का निवारण करने हेतु, सोसायटी में कचरापेटी की व्यवस्था की है। किंतु उस व्यवस्था का भी हमें लाभ उठाना नहीं आता। हम स्वयं को असाक्षरता का प्रमाण दे ही देते हैं। जैसे, आपने कभी अनुभव किया है? मैंने अनुभव किया है- एक दिन महानगरपालिका की गाड़ी कचरापेटी खाली करने सोसायटी में आयी। किंतु कचरापेटी में कोई कचरा नहीं था, सारा कचरा उस कचरापेटी के चारों ओर बिखरा था। तब म.ज.पा. के कामगारों ने वह बिखरा कचरा एकत्र कर कचरा पेटी में डाला और फिर म.ज.पा की गाड़ी ने

कचरा-पेटी रिक्त की। अर्थात्, स्वच्छता की भूमिका फिर स्वच्छता के दूत कामगारों ने ही निभाई। क्या हमने कभी यह विचार किया है? जो कामगार कड़ी धूप में इतनी मेहनत करते हैं, उनसे कभी हम एक ग्लास पानी के लिए भी कभी पूछा है? विचार कीजिये?

इसपर से यदि हमें कामगारों और स्वच्छकों के प्रति अपने व्यवहार का जहसास हो गया हो तो कम से कम हमें अपना स्वच्छता के दूतों के प्रति देखने का नजरिया तो बदलना ही चाहिए।

हमारा बदलता दृष्टिकोण ही समाज में बदलाव ला सकता है। और एक समाज का बदलता नजरिया संपूर्ण देश में बदलाव की क्रांति लावेगा।

लक्ष्य हमेशा बड़े रखो

गांधीजी ने कहा है - लक्ष्य हमेशा बड़े रखो, लक्ष्य पर हमेशा चले-चलो संभव है इसमें बाधाएँ भी आवें, पर बाधाओं से लड़ते चलो लक्ष्य हमेशा बड़ा रखो कोई गरीब है तो कोई उमीर पर सबकी अपनी-अपनी तकदीर हर मजिल तुमको मिल जाएगी, गर कर्तव्य पथ पर बढ़े चलो गांधीजीने कहा है - लक्ष्य हमेशा बड़े रखो दोलत के लालच में न फसना तुम, गलत राह पे न मुड़ना तुम, हुंलोने एक दिन पर्वत शिखर को भी, गर पर्वत के सीने पर चढ़े चलो लक्ष्य हमेशा बड़े रखो लक्ष्य पर हमेशा चले-चलो गांधीजीने कहा है लक्ष्य हमेशा बड़े रखो। लक्ष्य पर हमेशा चले चलो।

रश्मि धुमाले
बी.कॉम. भाग - २

बापू

प्रतीक्षा माधुरकर
बी.कॉम. भाग - 3

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी, जिन्हें प्यार से हम 'बापू' कहते हैं, महात्मा सोच वाले एक साधारण व्यक्ति थे। वे करोड़ों देशवासियों के जीवन में बदलाव लाया चाहते थे।

इसका महात्मा पैदा नहीं होता है, उसके विचार उसे महात्मा बनाते हैं। विचार और काम की शुद्धता और सरलता ही महात्मा लोगों को दूसरों से अलग करती है। लेकिन समाज में बदलाव लाया उनका मकसद है।

आज हमें जो आजादी हासिल है, उसके लिए उन्होंने बड़ी कुर्बानियां दी थीं। वे सबके साथ मिलकर चलना चाहते थे। आज हम परिवार के अंदर बंट गए हैं। खुद को कंप्यूटर तक समित कर लिया है और स्मार्टफोन को अपनी दुनिया बना ली है।

इन अंजनों से निकलने में बापू के विचार हमारे लिए मददगार साबित हो सकते हैं। गांधीजी जो कहते थे, वह करते थे। व्यक्ति अपने विचार के सिवाय कुछ नहीं है, वह जो सोचता है, वह बन जाता है। कमजोर कभी धमाधोल नहीं हो सकता है, धमाधोलता ताकतवर की निशानी है। ताकत शारीरिक शक्ति से नहीं आती है, वह अदृश्य इच्छाशक्ति से आती है। धैर्य का छोटा हिस्सा भी एक टक उपदेश से बेहतर है।

गौरव लक्ष्य पाने के लिए कोशिश करने में है, न कि लक्ष्य तक पहुंचने में। आप जो करते हैं वह नगण्य होगा, लेकिन आपके लिए वह करना बहुत अहम है। हम जो करते हैं और हम जो कर सकते हैं, उसके बीच का अंतर दुनिया की ज्यादातर समस्याओं के समाधान के लिए पर्याप्त होगा। किसी देश की महात्मा और उसकी नैतिक उन्नति का अंदाजा हम वहां जाकर के साथ होने वाले व्यवहार से लगा सकते हैं। कोई कायर प्यार नहीं कर सकता है, वह तो बहादुर की निशानी है।

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी के अमूल्य विचार :-

- * निर्मल अन्तः करण को जो प्रतीत हो, वही सत्य है।
- * भूल करने में पाप तो है ही, परंतु उसे छुपाने में उससे भी बड़ा पाप है।
- * भविष्य में क्या होगा, मैं वह नहीं सोचना चाहता। मुझे वर्तमान की चिंता है। ईश्वर ने मुझे आने वाले क्षणों पर कोई नियंत्रण नहीं दिया है।
- * मैं हिंदी के जरिए प्रांतीय भाषाओं को दबाना नहीं चाहता,

बल्कि उनके साथ हिन्दी को भी मिला देना चाहता हूँ। जो व्यक्ति अपने विचारों से निर्मित एक प्राणी है। वह जो सोचता है वही बन जाता है।

* काम की अधिकता नहीं, अतिव्यवस्था आदमी को मार डालती है।

* गुलाब को उपदेश देने की आवश्यकता नहीं होती है। वह तो केवल अपनी खुशी बिखेरता है उसकी खुशबू ही उसका संदेश है।

प्रजातंत्र के रखवाले

बापू हमारे देश में नेता है छादी के वेश में प्रजातंत्र के रखवाले है देश इनके हवाले है।

किसान आत्महत्या करता है। शिक्षक काम के बोझ से मरता है। जनता भूख से बेहला है बापू देश का यह हाल है।

न्याय बहरा गुंगा है जनसेवकों ने जनता को ठगा है जनतंत्र में भ्रष्टाचार है हर पक्ष में देश समाचार है।

देश में जातिवाद है क्षेत्रवाद एवं भाषावाद है। आतंकवाद एवं नरहत्यावाद है। परिवारवाद एवं अवसरवाद है।

देश में कई बेईमान हैं फिर भी हमारा भारत महान है सड़कों पर लगता आम है यह समस्या आम है।

नाम के लिए हर कोई मरता है। काम कोई नहीं करता है। बापू आजाद भारत की यह कहानी है यह हिंदुस्तान की जनता की जुबानी है....

पूजा सातव

बी.कॉम. भाग - 3

गांधीजी की विचारधारा

आरती निर्मल, कक्षा व्यापकर
बी.कॉम. भाग - 3

भारत में गांधी प्रसंगिकता पर पहले ही कुछ सवाल उठाए जाएं। सवाल उठाने वालों की विचारधारा कुछ भी हो लेकिन इस हकीकत से इंकार नहीं किया जा सकता की 21 वीं सदी में भी गांधीवादी वो करियरवादी दर्शन हैं। जिसके जरिये आज भी विदेशों में शांति, सद्भाव व एकात्मता को दूँदा जाता है।

गांधी विचार को जानना जरूरी होगा, क्योंकि विचार दर्शन से प्रवाह हुआ करता है और गांधी दर्शन के मूल में आपका सत्य, अहिंसा, सादगी अस्तेय, अचरित्र, श्रम और नैतिकता मिलेगी। जहाँ से स्वशासन, स्वायत्तबल, स्वदेशी दिके वकीकरण, ट्रस्टीशीप परंपरावलंबन, सहअस्तित्व, शोषणमुक्त व्यवस्था और सहयोग, सहभाव एवं समानता पर आधारित जागृति के दांचे का अग्रदूत होगा।

गांधी जी के सत्याग्रह का व्यापक अर्थ है, अत्याचार, अत्याचार, उत्पीड़न, दमन करनेवाली जबरदस्ती, भ्रष्ट और शोषण व्यवस्थाओं से असहयोग तथा समाज में शुभ चिंतन और कर्म करने वालों लोगों और संगठनों के बीच समन्वय सहकार। जहां तक आज के समय में इसकी प्रसंगिकता का सवाल है तो आज जरूरत है कि हम अपने ढंग से ईमानदारी के साथ सत्याग्रह का सम्यक प्रयोग करें। मूल बात यह करे कि हम सत्य पर अडिग हों, साधन शुद्धी पर हमारा भरोसा हो और व्यापक लोकहीत पर हमारा बराबर ध्यान लगा रहे। वास्तव में सत्याग्रह होना चाहिए। समाज को बेहतर बनाने के लिए, विरंकुश राजसत्ता पर जनता के प्रभावी अंकुश के लिए नया समाज गढ़ने के लिए जड़ीभूत मूल्यों और दांचे के ध्वंस के लिये और स्वयं अपने भीतर के कलुषों को भगाने के लिए। एक और बात साफ कर देना बेहद जरूरी है कि गांधी जी बाहर की चीजों का एकदम निषेध नहीं करते बल्कि वे इसके न्यूनातिन्यूल आवश्यकता के पक्षधर हैं, क्योंकि उनका मानना था कि बाहरी शक्तियों की सीमा से अधिक होने पर वे हम पर हावी होती जाएंगी, परिणाम स्वरूप हमारी स्वतंत्रता कम होती जाएगी। कुछ विचारकों का मानना है कि गांधी विचार का अनुसरण करके हम दुनिया से अलग-वलग पड़ जाएंगे। जबकि गिरिद्वय एकदम अलग है।

सेमुअल ने गांधी जी के बारे में कहा था। कि गांधी जी ने अपना नेतृत्व प्रदान कर भारतीय जनता को अपनी

कमर सीधी करना सिखाया और अंधविश्वास दृष्टि से पतितियों का सामना करना सिखाया।

'बस जीवन में वे वाद रखना,
सच और मेहनत का सदा साथ रखना
बापू तुम्हारे साथ हैं,
हर किसी के पास हैं,
सच्चाई जहां भी है,
वादा उनका वास है।

समुद्र महात्मा गांधी भारतीय राजनीति और राष्ट्र की महत्वपूर्ण कड़ी हैं।

गांधीगिरी....

अन्याय के खिलाफ लड़ना उनका काम था अहिंसा के साथ लड़ना वो उनका पैमाना था। ना चलाई तलवार ना चलाई गोली उपोषण को शस्त्र बनानेवाले गांधी उनका नाम था।

उज्जैन विना शस्त्र के भी हार नये फिर्ंगी गांधीजी के तत्व वे इंदरगुप्त जैसे सतर्गों। एकता के परिचय में उन्होंने जोड़ दिये तिरंगी इसलिए लोग प्यार से बोलते हैं उन्हें महात्मा गांधी।

इस स्वतंत्रता के लिए उन्होंने सबकुछ खो दिया इस खातिर उन्होंने बहुत कुछ सह लिया। चार गोलियों उनके दिल में जरूर लगी मगर उसी गोली की गुंजाईश से बापू दिल में बस गया। ऐसे महापुरुष को हम प्रणाम करते हैं उनकी इस जंग को हम झुककर नमन करते हैं। गांधी विचारधारा को हर पक्ष में पहुंचा देने ऐसी गांधी जयंती पर हम कसम लेते हैं।

सविन ल. सखे
बी.ए. भाग - 3

गांधीजी की महानता

निकिता तायबाडे
बी.कॉम.भाग - 3

“मोहनदास करमचंद गांधी” वे नाम सुनते ही एक प्रखर और लज्जापूर्ण व्यक्तिमत्त्व हमारे आँखों के सामने आता है। गांधीजी एक ऐसे व्यक्तिमत्त्व थे। जिसका कोई भी तौड़ नहीं था। “गांधीजी वक्त के बहुत ही पाबंद थे। अनुशासन ही उनका जीवन था। उनका कहना था कि गलतियाँ इस्मान से ही होती हैं। संतु उपर से सुधारणा चाहिये।

मैं आपको गांधीजी के कुछ विचार दोहरा के बताता चाहती हूँ।

गांधी विचारधारा :-

१) खुद को बदलाव बनिए जो आप दुनिया में अपने आसपास के लोगों में देखना चाहते हैं। गांधीजी स्वयं को परिपूर्ण बनाने में विश्वास रखते थे।

२) आपको मानवता में विश्वास नहीं खोना चाहिए।

३) व्यक्ति अपने विचारों से निर्मित प्राणी है, वह जो सोचता है वही बन जाता है।

४) एक विमर्श तरीके से आप दुनिया को हिंसा सकते हैं।

५) मैं किसी को भी अपने गंदे पाव के साथ मेरे मन से नहीं गुजरने दूँगा। गांधीजी का कहना था कि इन्सान में किसी को भी अपने मन के साथ खिलवाट करने का अधिकार नहीं देना चाहिए।

६) शक्ति शारीरिक क्षमता से नहीं आती है, वह अदम्य इच्छा शक्ति से आती है।

७) विश्वास को हमेशा तर्क से तोलना चाहिए। जब विश्वास अंधा हो जाता है तो मर जाता है।

८) मौन सबसे सशक्त भाषण है। धीरे-धीरे दुनिया आपको सुनेगी।

९) एक अच्छा इन्सान हर सजीव का मित्र है।

१०) कमजोर कभी माफी नहीं माँगते। क्षमा करना ताकतवर की विशेषता है।

“अपने ज्ञान पर ज़रूरत से अधिक,
वकील करना मूर्खता है, यह याद,
दिलाना ठीक होगा की सबसे
मजबूत कमजोर हो सकता है
और सबसे बुद्धिमत्ता गलती,
कर सकता है।

महात्मा गांधी दूसरों को कोई उपदेश देने से पहले उसे स्वयं पर आजमाते थे। उनके विचार तथा कहे गये? कथन प्रशंसक है तथा पूरी दुनिया को रास्ता दिखानेवाले हैं।

महात्मा गांधी के अमोल्य विचारों को अपने तक ही सिमित ना रखे। गांधीजी के अमोल्य विचार लोगों ने आत्मसात किए होते तो आज हमारे देश में जो घटनाएँ हो रही हैं। वो शायद नहीं होती।

गांधीजी के लिए कुछ पंक्तियाँ,

“सत्य अहिंसा, समता, ममता,
न्याय दया बलिदान,
रामराज की सुपरीभाषा
जल-जल का कल्याण। समा
नये सब, एक वचन में गांधी
जिसका नाम। राष्ट्र के बापू
तुम्हें प्रणाम। हमारे बापू तुम्हें
प्रणाम।

भारत की पहचान

आजादी के आप पुरोधा
भारत की पहचान हो बापू,

नाम तुम्हारा सदा अमर है
सूरज की सन्तान हो बापू।

सदा सत्य के रहे पुजारी
दुष्टियों के भरतार हो बापू,

दीनों के तो सेवक हो और
कल्याण की जलधारा हो बापू।

जन्म दिवस पर कोटि नमज
हर साँस तुम्हें अर्पण हो बापू

सदा तुम्हारी कीर्ति शेष है
हर वृक्ष का दर्पण हो बापू।

आजादी के आप पुरोधा
भारत की पहचान हो बापू,

नाम तुम्हारा सदा अमर है
सूरज की सन्तान हो बापू।

मोहित सोनावणे
बी.कॉम. भाग - 3

गांधीजी - एक आदर्श व्यक्तित्व

प्रगती पांडे, अश्विनी घोड़े
बी.कॉम.भाग - 3

महात्मा गांधी का जन्म गुजरात के पोरबंदर क्षेत्र में हुआ था। उनके पिता श्री. करमचंद गांधी पोरबंदर के दीवान थे और माता पुतलीबाई एक धार्मिक महिला थी।

गांधीजी के जीवन में उनकी माता का बहुत अधिक प्रभाव रहा। उनका विवाह १३ वर्ष की उम्र में हो गया था और उस समय कस्तुरबा १४ वर्ष की थी।

हम सभी आजादी से खुली हवा में साँस लेना बेहद अच्छा लगता है, परंतु इस खुली हवा का व हमारी आजादी का श्रेय किसे जाता है? हमारा देश प्रेमियों ने अपनी बलि चढ़ाकर उपहार में आजादी दी। उन्होंने एक अजोखे शक्ति वह है जो धोती कुर्ता पहने लाठी लेकर तथा चेहरे पर मुस्कान लिये बिना शस्त्र हमारी आजादी के लिये खिस्बाई मार्ग से लड़ता रहा।

कारावास के बाद भी गांधीजी तरह-तरह देश में हो रहे अत्याचार तथा हिंसा को रोकने में प्रयासरत रहे। उनके कारावास के दौरान दो भागों में बंटी राष्ट्रीय कांग्रेस को भी उन्होंने एक करने का हर संभव प्रयास किया।

१९२८ में बापू ने कलकत्ता के कांग्रेस अधिवेशन में भारतीय साम्राज्य को सत्ता सौंपने की माँग की। इसके बाद गांधीजी ने नमक पर लगे कर के विरुद्ध सत्याग्रह आंदोलन प्रारंभ किया।

इसके बाद देश की जनता को जागरूक होते तथा जोश में देखकर सरकारने बापू के साथ वार्तालाप किया। जिसका नतिजा गांधी-इरविन की संघी के रूप में आया। इसी संघी के अनुसार सविनय अवज्ञा आंदोलन के बदले राजनैतिक भारतीयों के केंद्रियों को आजाद किया।

इसके पश्चात गांधीजी कांग्रेस का मुख्य चेहरा बनकर गोलमेज सम्मेलन में भाग लेने पहुँचे जिसका परिणाम नकारात्मक रहा। इसके पश्चात इरविन के उत्तराधिकारी प्रतिनिधित्व में फिर भारतीय पर अत्याचार बढ़ा। परंतु उनके समर्थकों द्वारा यह आंदोलन जारी रखा तथा अंग्रेजों को असफलता का मुँह देखना पड़ा।

गणतंत्रदिन

पूष्प काकबाडे
बी.कॉम.भाग - 3

२६ जनवरी १९५० को स्वतंत्र भारत के नए संविधान का श्री गणेश हुआ। इसलिए २६ जनवरी हमारे गणतंत्र का जन्मदिन है। हर साल जाते की प्रभु मे भारत की कोटी-कोटी जनता अपने इस प्यारे राष्ट्रीय पर्व को मनाती है। इस दिन पाठशालाएँ, कॉलेज, दफ्तर, बैंक सभी सरकारी कार्यालय तथा मुख्य बाजार बंद रहते हैं। लोग बड़े उत्साह से ध्वजवंदन के कार्यक्रमों में भाग लेते हैं। राष्ट्रीयता गाते समय सबके हृदय में राष्ट्रप्रेम उमड़ पड़ता है।

गणतंत्र की पूर्व संस्था को हमारे राष्ट्रपति दूरदर्शन पर राष्ट्र के नाम अपना संदेश प्रसारित करते हैं। इस संदेश में वे देश से जुड़ी हुई समस्याओं को चर्चा करते हैं। और देशवासियों तथा विदेशों में बसे अभिजनक करते हैं। जनह-जनह ध्वजवंदन के कार्यक्रमों की धूम मच जाती है।

देश की राजधानी दिल्ली में यह समारोह बड़े पैमाने पर आयोजित किया जाता है। इसमें राष्ट्रपति की भव्य सवारी निकलती है। उस समय विमानों से फूल बरसाए जाते हैं। इस समारोह में हमारी सेना के तीनों अंगों की पेंड होती है। राष्ट्रपति पेंड की सलामी लेते हैं। इस समारोह में हमारी सेना के तीनों विमानों की कश्मिर्माई कलाबाजियों का प्रदर्शन बहुत अलग होता है। इस समारोह में देश के विभिन्न प्रदेशों के कलाकार अपने-अपने सांस्कृतिक कार्यक्रम प्रस्तुत करते हैं। विदेशी मेहमानों की उपस्थिति से इस समारोह की शोभा और भी बढ़ जाती है।

समृद्ध २६ जनवरी हमारा महत्वपूर्ण राष्ट्रीय त्योहार है। यह हमारा गणतंत्र पर्व है। यह प्रजातंत्र भारत के गौरव और स्वाभिमान का पावन दिवस है।

प्रेम सुमन

सच्चाई का लेकर शत्रु
और अहिंसा का ले अस्त्र,
तूने अपना देश बचाया,
गोरों को वा दूर भगाया,
दुश्मन से प्यार किया,
मानव पर उपकार किया
गांधी। करते तुझे नमन।
तुझे चढ़ाते प्रेम-सुमन।

काजल प्र. महल्ले
बी.कॉम. भाग - 9

युगपुरुष- महात्मा गांधी

रसिका रामटेककर
बी.कॉम.भाग - 3

रितु रमेश सूर्यवंशी
डी.कॉम्.भाग - ३

महात्मा गांधी एक महात्स स्वतंत्रता सेनानी थे। जिन्होंने जितनीभर भारत को आजादी दिलाने के लिए संघर्ष किया। महात्मा गांधी एक ऐसे महापुरूष थे जो प्राचीन काल से भारतीयों के दिल में रह रहे हैं। भारत का हर एक व्यक्ति और बच्चा-बच्चा उन्हें बापू और राष्ट्रपिता के नाम से जानता है।

महात्मा बाणी अपने अत्युत्तम योगदान के लिए उपजायत
“राष्ट्रता और जाति” के काम से जाहज आते हैं। एक ऐसे
महापुरुष के जो अहिंसा और सामाजिक एकता पर विश्वास
किये थे। उन्होंने भारत में बान्नीय भाषाओं के सामाजिक विकास
के लिए किया उठाया था, उन्होंने भारतीयों को स्वदेशी
दम्पुजों को उपजोने के लिए प्रेरित किया और बहुत
से सामाजिक दुरादों पर भी उन्होंने ब्रिटिशों के खिलाफ जाजवा
उठाया। वे भारतीय संस्कृति से अटूट और भेदभाव की परंपरा
को बह कज्जा हाकते थे। बार में भारतीय स्वतंत्रता अधिवाज
में शामिल होने सपर्य कज्जे लगे।

भारतीय इतिहास में वे एक ऐसे महापुरुष थे। जिन्होंने भारतीयों की आजादी के सपने को सच्चाई में बदला था। आज भी लोग उन्हें उनके महान और अतुल्य कार्यों के लिए वाद करते हैं। आज भी लोगों को उनके जीवन की मिसाल दी जाती है।

राजा हरिश्चंद्र के जीवन का उनपर काफी प्रभाव पड़ा। स्कूल के बाद उन्होंने अपनी लां की पढ़ाई इंग्लैंड से पूरी की और वकिली के पेशे की शुरुवात की। उन्होंने जीयन में उन्होंने काफी मुसीबतों का सामना किया। लेकिन उन्होंने काफी हार नहीं मानी वे हमेशा आगे बढ़ते रहे। उन्होंने काफी अघियावों की शुरुवात की। अ.१९२० में असहयोग आंदोलन, १९३० में नमस्ती आंदोलन अ.१९३९ और अंत में १९४२ में भारत छोड़ो आंदोलन और उनके द्वारा किये गये वे सभी आंदोलन भारत का आजादी दिलाने में कारगर साबित हुए। अंततः उनके द्वारा किये गये सभी की बदौलत भारत को ब्रिटिश राज से आजादी मिल ही गयी।

महात्मा गांधी का देश के लिए किया गया अहिंसात्मक संघर्ष कभी भुलाया नहीं जा सकता। उन्होंने पूरा जीवन देश को स्वतंत्रा दिलाने में व्यतीत किया। और देशसेवा करते करते ही ३० जनवरी १९४८ को इ.स. महात्मा की मृत्यु हो गयी और राजघाट, दिल्ली में लाखों समर्थकों की उपस्थिति हाजिरी में उनका अंतिम संस्कार किया गया।

बापू की कहानी

लीला सुभाजी चिंकार
बी.कॉम.भाग - ३

गांधी और हिन्दी

मीनल जगदीश सूर्यवंशी
बी.कॉम.भाग - ३

महात्मा गांधी का परिचय देना पूर्व को दिया दिखावा है। वे हमारे देश के महापुरूषों में एक थे। जिससे राष्ट्रीय जीवन का जवाब इतिहास तैयार हुआ है। भारत की स्वतंत्रता उनकी ही अथवा सेवाओं का शुभफल है।

महात्मा गांधी का जन्म २ अक्टूबर १८६९ ई. को गुजरात के पोर्बंदर नामक स्थान में हुआ था। उनके पिता कर्मचारी गांधी रामजीदास स्वामीय के दायरे थे। उनकी माता थे जयका लालजी-पालजी बड़े ही उज्ज्वल दंत से युक्ता थी। बाबाजी गांधी पर जिनका असली नाम मोहनदास करमचंद गांधी था। उनकी धार्मिक माता का जन्म बड़ा प्रभाव पड़ा है जहाँ चलकर गांधी के जन्म से प्रेरित हुए। उनकी शिक्षा के एक विद्यालय में शुरू हुई। सन १८८७ में उन्होंने ट्रिनिटी की परीक्षा पास की। वे पहले पत्र लिखने में बहुत तेज नहीं थे। मेरी किसी से मित्रता नहीं थी। बीड़ी पीना, चोरी करना जैसीसे पैसे चुराना मात्र जल्दी खपती दूरी आदतों के थे शिकार हो गये थे। एक-एक कर चलकर गांधीजी ने इन सभी बुराईयों को एक-एक कर छोड़ दिया। सन १८९१ ई. में बेरोस्टरी पास कर वे इंग्लैंड से भारत लौटे। नुबई में वे बेरोस्टरी पास कर, एकजिन उनकी बेरोस्टरी नहीं पड़ी।

एक-बार वे एक मुकदमे के काम से दक्षिण अफ्रीका गये। वहाँ उन्हें बड़ी-बड़ी मुसीबतों का सामना करना पड़ा। उन्होंने देखा कि वहाँ भारतीय के साथ अछा व्यवहार नहीं हो रहा है। गांधी जी को बड़ी ठेस लगी। उन्होंने वहाँ सत्याग्रह शुरू किया और उन्हें सफलता भी मिली।

मांदीजी सन १९१५ में भारत लौटे। उन्होंने देश की गरीबी और गुलामी देखी। अंगरेजों के अत्याचार देखे और उनका मनमाना शासन देखा। उनकी आंखें खुलीं और उन्होंने देशसेवा का द्रव लेखा। देश को अंगरेजों से आजाद कराने की प्रतिज्ञा की और तब गुप्त रूप से इस महायज्ञ में । सन १९१७ से वे अंगरेजों के अत्याचार का खुलकर विरोध करने लगे। चंपारण में उन्होंने अंगरेजों के विरुद्ध पहला सत्याग्रह अंदोलन छोड़ा।

जवला ते उजका स्वागत किया। सन १९४२ की महान क्रांति हुई। करो या मारो के नारे से सारा देश जाग पड़ा। गांधीजी के साथ बहुत से नेता जेलों में बंद कर दिये गये। लेकिन जवला रुकी नहीं, सूची नहीं। अंत में अंगरेजों को लाचार होकर १५ अगस्त १९४७ ई. के भारत को आजाद करना पड़ा।

मैं हिन्दी के जनित प्रांतीय भाषाओं को दबावा नहीं चाहता, किन्तु उनके साथ हिन्दी को भी मिला देना चाहता हूँ। कड़वाले गांधीजी ने हिन्दी के विकास हेतु अमूल्य योगदान दिया है। हिन्दी के संदर्भ में उनके अजमोल विचार एवं कार्य रहे हैं।

राष्ट्रभाषा के बिना राष्ट्र गूँगा है। इटल की कोई भाषा नहीं है, इटल-इटल से बातचीत करता है। और हिन्दी इटल की भाषा है।

हिंदी भाषा के लिए मेरा प्रेम सब हिन्दी प्रेमी जानते हैं। हिंदी भाषा का प्रवेश स्वतंत्रता का प्रवेश है। अखिल भारतीय के सम्मेलन व्यवहार के लिए ऐसी भाषा की आवश्यकता है जिसे जगत् का अधिकतम भाग ग्रहण से ही जानता-समझता है। जोर हिन्दी इस दृष्टि से सर्वश्रेष्ठ है। राष्ट्रीय व्यवहार में हिन्दी को काम में लाकर देश की शीघ्र उन्नति के लिए आवश्यक है।

हमारी जटिलताओं में राष्ट्रीय भाषा और प्रांतीय भाषाओं का उत्तर प्रदान होना चाहिये। “बापु” के अत्युत्पीव्र के आखरी शब्द जिनमें उनके दिल में बसी हिंदी जैसे खुद बोल उठी थी, “मेरा ब्रह्म, लेकिन दूद अभिप्राय है कि जब तक हम हिंदी को राष्ट्रीय दर्जा और अपनी अपनी प्रांतीय भाषाओं को उनके योग्य स्थान नहीं देंगे, तब तक स्वराज्य की सब बातें विपरीत हैं।”

भारत में हिंदी वह राष्ट्रीय भाषा है। इस पर गांधीजी बोलते हैं। हमारी काजूजी सभाओं में भी राष्ट्रीय भाषा द्वारा कार्य चलने चाहिए।

शिववाणी २०१८-१९

सत्य-अहिंसा

भारतमाता, अधिवारे की,
काली चादर में लिपटी थी।
पराधीनता की बेड़ी,
उनके पैरों से, चिपटी थी।

वा इत्य दण्ड, ५-५ करके,
उसमें, ज्वालाएँ उठती थी।
भारत माँ के, पवित्र तन पर,
गोरों की फौजे, पलती थी।

गुजरात राज्य का, एक शहर
है जिसका नाम पोरबंदर।
उस घर में उनका जन्म हुआ,
वा चमन हमारा घन्च हुआ।

दुबला-पतला, छोटा मोहन
पद लिखकर, वीर जवान बना।
वा सत्य, अहिंसा, देशप्रेम
उसकी रंग-रंग में, भिना-सना।

उसके एक-एक आह्वान पर,
सौ-सौ जन दौड़े आते थे।
सत्य-अहिंसा दो शब्दों के
अद्भुत अस्त्र उठाते थे।

गोरों की, काली कर्तूत,
जलियावाले बागों का गम।
रह लिए गुलाम, बहुत दिन तक,
अब नहीं गुलाम रहेंगे हम।

जुलहे, बिलहे, खेतिलहर तक,
गांधी के पीछे आए थे।
डांडी, समुद्र तट पर आकर,
सब अपना नमक बनाए थे।

भारत छोड़ो, भारत छोड़ो,
हर ओर, यही स्वर उठता था।
भारत के, कौन-कौन से,
गांधी का नाम, उलटला था।

वह मौन, 'सत्य का आवाह' था,
जिसमें हिंसा, और रक्त नहीं।
मानवता के, अधिकारों की,
धी बात, शांति से कही गई।

सच की, ताकत के आगे थी,
तोपों की हिम्मत हार रही।
सच की ताकत के आगे थी,

गोरों की सत्ता, कांप रही।
हट गया ब्रिटिश ध्वज अब फिर से
आजाद तिरंगा लहराया।
अत्याचारों का, अंत हुआ,
गांधी का भारत हर्षाया।

कांचन कुंभारे - बी.ए. भाग-२
प्रतीक्षा मेथाम - बी.ए. भाग-२

हे बापू तुमको मेरा प्रणाम

शांति अहिंसा के उदीपक, सच्चाई
की जान
हे बापू तुमको मेरा प्रणाम, हे बापू
तुमको मेरा प्रणाम।

गोरों से आझाद कराया तुमने
हिन्दुस्थान
हे बापू तुमको मेरा प्रणाम, हे बापू
तुमको मेरा प्रणाम,
शांत चित्त से अड़े रहो तुम, मिलकर
कदम बढ़ाना
कैसे हराते हैं दुश्मन को, दे दी सीख
महान।

हे बापू तुमको मेरा प्रणाम, हे बापू
तुमको मेरा प्रणाम।
गली-गली भव से कांपी थी, गाँव शहर
सहमे थे

अंग्रेजी जल्दार्दों के साँसों तक पर
पहरे थे
दो सौ वर्षों तक हमने, गोरों की करी
गुलामी

पर तुमने जब अलख जलादी, गोरी नसले कांपी
बिन हथियार लड़े हो, फिर भी हार
नया शैताल।

हे बापू तुमको मेरा प्रणाम, हे बापू
तुमको मेरा प्रणाम।
शांति अहिंसा के उदीपक, सच्चाई
की जान

हे बापू तुमको मेरा प्रणाम, हे बापू
तुमको मेरा प्रणाम !

अश्विनी शिरेकर
बी.कॉम. भाग -२

याद करे - गांधी के बलिदान को

लाी सच की लाठी उसने
तान पर भक्ति का घोला
सबक अहिंसा का सिखलाया
पाणी में अमृत उसने घोला
बापू के इस रंग में रंग कर
देश का बच्चा- बच्चा बोला
कर देंगे भारत माँ पर अर्पण
हम अपनी जान को
हम श्रद्धा से याद करेंगे
गांधी के बलिदान को

छरखे के ताने बाने से उसने
भारत का इतिहास रचा
हिन्दू, मुस्लिम, सिख, ईसाई
सब में एक विश्वास रचा
सहम गया विदेशी फ़िन्नी
लड़ने का अभ्यास रचा
मान गया अंग्रेजी शासक
बापू की पहचान को
हम श्रद्धा से याद करेंगे
गांधी के बलिदान को

जिस बापू ने सारे जग में
हिन्दुस्थान का नाम किया
उस पर ही एक यात लगाकर
अनहोनी ने काम किया
बापू ने बस राम कहा और
घिर निद्र में विश्राम किया
यह संसार नमन करता है
आजादी की शान को
हम श्रद्धा से याद करेंगे
गांधी के बलिदान को

कृतिका पांडे
बी.कॉम. भाग -२

मजबूरी का नाम गाँधी नहीं है।

कोय, लालच, ईर्ष्या, वासना, उसके कई नाम हैं
पर मेरी किसी भी मजबूरी का नाम गाँधी नहीं है।
बात इतनी सी यहाँ किसी को समझ में आती नहीं है
किसी मजबूरी का नाम कभी भी गाँधी नहीं है

गाँधी तो नाम है उस सोच का, उस संकल्प का
जिसने अपने उम्रों से पीछे हटने की कभी ठानी नहीं है
ठानी है तो अपने मन की आवाज के लिए कुछ भी कर
गुजरने की है।
वे हमारी दुर्भावना है, दुरावह है, पर मजबूरी का
नाम गाँधी नहीं है।

वहाँ किसी को उनकी कुर्बानी याद आती नहीं है ?
याद आता है तो वे मुहावरा जिसके पीछे कोई
कहानी नहीं है।
अपनी गलती छिपाने का वे भी बहाना सही है।
हमारी लाचारी है, मक्कारी है, पर मजबूरी
का नाम गाँधी नहीं है।

उस बुजुर्ग छावा के बगैर इस देश में आजादी
नहीं है।

उसकी समाधी, पर चढ़ा हर फूल कहता यही है
सत्य है अहिंसा है, पर उसकी लाठी में लाचारी नहीं है।
वे हमारी कुठा है, क्लेश है, पर मजबूरी का
नाम गाँधी नहीं है।

बटवारे का बीज उसने तो व रोपा था
इस देश का भूगोल बदलना उसका ना सपना था।

इस सबकी वजह उसको बताणा इस मिट्टी से बईमानी है
डावर है, गोडसे है, पर मजबूरी का नाम गाँधी नहीं है।

बात इतनी सी यहाँ किसी को समझ में
आती नहीं है।

किसी मजबूरी का नाम कभी भी गाँधी नहीं है।

शिवानी नरें
बी.ए. भाग - १

गांधी जी महान

२ अक्टूबर खास बहुत है, इसमें है इतिहास ठिपा,
इस दिन गांधी जी जन्मे थे, दिया उन्होंने ज्ञान कषा,

सत्य अहिंसा को अपनाया जो इससे होती सदा भलाई,
इसके रूप पर गांधी जी ने अंग्रेजों की फौज भगाई,

इस दिन लाल बहादुर जी भी इस दुनिया में आये थे,
ईमानदार और सबके प्यार कहलाते थे।

आँखों पर चश्मा हाथ में लाठी और चेहरे पर मुस्कान,
दिल में था उनके हिंदुस्तान।

अंग्रेजों पर जिनके चार-पै-चार थे।
वह गांधीजी एक महान थे।

अजय वैष्णव नेतनराव
बी.ए. भाग - २

मैं गांधी हूँ....

मैं गांधी हूँ लेकिन, सत्ता का भूखा नहीं
देश का वफादार हूँ परतंत्रता मुझे मंजूर नहीं
चाहों जो कहना है कह दो
मैंने कह कर नहीं, कन के दिखलाया है
आज जो स्वतंत्र भूमि मिली है तुम्हें
कईवाँ ने उसे जान देकर छुड़ाया है
आसान है गलती निकलना
तकलीफ़ों के लिए दोष दे जाना
मैंने अंग्रेजों की बाहर फेंका था
तुम कूड़ा तो फेंक दर दिखलाओ
हमने स्वतंत्र भारत दिया था
तुम स्वच्छ भारत तो दे जाओ
भले मत कहो इसे गांधी अवंती
इसे स्वच्छ भारत का आवरण चढ़ाओ

धनंजय वि. खेडकर
बी.कॉम. भाग - ३

जय हो जय हो हे गांधी
तेरी जय हो
तुमने हमें सिखाया, जो भी, उसकी
सदा विजय हो।

धर्म भाव भूतल में छाए
कर्मभाव जल जल में आए
निष्कामी जीवन फल पाए
ईश्वर में विश्वास अटल मन स्वस्थ
जितांत अभय हो।

सत्य सनातन नित्य प्रचारें
शुभ कृतियों के तथ्य विचारें
निज मानस के दोष सुधारें
कने सभी स्वाध्याय निरंतर, पाप सभी
के क्षय हो।

जीप के भाव बिसारे
कलुष कामना सकल निवारे
समता भाव समाज प्रसारे
सदाचार हो ध्येय हमारा, जवदुन का
अभिनव हो।

रेखा बेतेकर
बी.ए. भाग - १

भारत के सम्मान हैं गाँधी

भारत के सम्मान हैं गाँधी।
इस युग की पहचान है गाँधी।
चौराहों पर खड़े हैं गाँधी।
मैदानों के नाम हैं गाँधी।।
दीवारों पर टंगे हैं गाँधी।
पढ़ने-पढ़ाने में हैं गाँधी।।
राजनीति में भी हैं गाँधी।
मजदूरी का काम है गाँधी।।
टोपी की एक झाँट है गाँधी
वोट में गाँधी, नोट में गाँधी
अगर नहीं मिलते तो वह है,
जनमानस की सोच में गाँधी।।

रेखा तेजीलाल बेतेकर
बी.ए. भाग - १

इंग्रजी विभाग

Language is the armory of the
human mind, and at once contains
the trophies of its past and the
weapons of its future conquests.

Samuel Taylor Coleridge

Swachh Bharat of Mahatma Gandhi

Nuzhat Anjum
M.A. I

I Love India

Many voices were heard after the Prime Minister of India in his extempore speech on the 15th August 2014 on Independence Day Spoke of "Swachh Bharat". Independence Day speech of the Prime Minister of India carries a message not only for the countrymen but is also a statement to the international community too, being widely reported across the world. The message in the speech was loud and clear. On Mahatma Gandhi's birthday i.e. 2nd October 2014, the campaign was launched with much fanfare. Mahatma Gandhi whom the nation had relegated to archive, came alive on his birthday this year.

Many have appeared on the print and electronic media, holding a broom for a few minutes shown sweeping the already sanitised streets in "Swachh uniforms". These Swachh uniforms remained spotlessly Swachh after the ritual was over. 'The elite Sweepers'. These swachh uniforms remained were smilingly sweeping in the company of dozens of other men and women, when photographed. Sweeping public places is a very tedious and back breaking business; it is no smiling business since sweeping public places brings forth dust allergy, running nose, watery eyes and smelling uniforms. And why our public spirited men and women should sweep only "Symbolically"; why not as a daily routine, if they took the pledge to clean India in earnest and with conviction.

Swachh Bharat scheme is launched with Mahatma Gandhi as its inspiration. I wonder, how many people have read what Gandhi has to say on the subject? This brief write up below is but a glimpse of some of Gandhi's views on cleanliness and how he personally went about doing it with no camera in attendance.

This essay contains several thoughts and anecdotes from Gandhi's life, extracted from several books, including his Autobiography. This write up may work as a refresher on the subject topic.

The first glimpse of Gandhi's rejection of Hindu orthodoxy finds mention in his autobiography, when he questions his mother, who forbade him to touch an 'untouchable'. He was instructed to have a bath if he had touched an untouchable in his school or seek out a Muslim and touch him, for two 'untouchables' cancel each other in impurity. Once, a scavenger by name UKa, whose duty included clearing out night Soil of the household and clean the courtyard came in physical contact with him, which he asked to go through the ritual of cleansing himself. Young Mohandas remonstrated and argued and quoted passages from Scriptures stating that the sacred Scriptures did not approve of treating some human beings as untouchables. Though he would have to comply with the orders of his mother or other elders, his inner being never accepted their logic of some being treated as 'untouchables'. He would argue with his elders but he would do their bidding, reluctantly. The rebellious spirit would grow stronger with the advancing years, till it became the voice of his conscience transforming itself as the voice of the nation.

I Love My India

I Keep Clean My India

In 1915, Gandhiji had returned to India. He visited Shantiniketan of Rabindranath Tagore in February and March 1915. Below is an extract of an interview given by Rabindranath Tagore to Shri Sk Roy in 1920 explaining the impact of Gandhiji on the inmates of Shantiniketan. Rabindranath Tagore says,

"What I could not accomplish in years, he did in a few days".

"Gandhiji came and at once won the hearts of our boys. He mixed with them as one of them. Servants do the work they themselves should be doing. And he himself cleaned his own room, made his own bed, washed his own dishes and he even washed his own clothes.

In the meantime Gandhi asked the scavengers not to do any work for a few days. The high caste boys could never think of doing the work of untouchable scavengers. Life in the School became almost impossible with the odour of night Soil".

"Clean India

Green India"

At another place Gandhiji writes, "The woes of third-class passengers are undoubtedly due to the

high-handedness of railway authorities. But the rudeness, dirty habits, selfishness, and ignorance of the passengers themselves are no less to blame... the pity is that they often do not realize that they are behaving ill, dirtily or selfishly". Gandhiji suffered but did not give up travelling in third class. Once he was asked why he travels third class. He replied, "Because there is no fourth class".

*"Green City Clean
City: My dream city."*

His next visit to a Hindu holy place was to Kumbh Mela. This was in 1915. Nothing much had changed. The passengers at times were huddled in the goods or cattle carriages which had no roof and they travelled in the blazing sun on their head. Thirsty they were but would not accept water unless it was a 'Hindu Water'. Gandhiji writes, 'These very Hindus, let it be noted, do not so much as hesitate or inquire when during illness the doctor administers, them wine or prescribes beef tea or a Mussalman or Christian compounder gives them water. Here also Gandhiji with his party who had arrived from South Africa volunteered to do the scavengers job in the camp area where the tents of volunteers were pitched. The volunteers had assigned themselves such jobs as fitted their status; covering up the excreta was not one of them that was left for Gandhiji and his party.

*"Pollution - if you Don't Kill
it, it will kill you".*

In 1946 Gandhiji visited Noakhali (now in Bangladesh) to bring peace in the communal strife district. He would walk from one village to another on his mission. An incident is recorded of one of his tours by his biographer Pyarelal. In the words of Pyarelal. "The footpath was narrow so that the (Gandhiji's) party could walk on it only in single file. All of a sudden the column came to a dead stop Gandhiji was removing the excreta from the footpath with the help of some dry leaves!

Gandhiji was not only cleaning latrines in South Africa and in India, he was cleansing humanity of prejudices hatred and violence. His mission was spiritual cleansing of not only India but of the world". His was a message of peace, nonviolence, love and brotherhood. Gandhiji being chosen as an inspiration

to Swachh Bharat, we have once again reaffirmed our faith in the legacy of the father of the Nation.

Every act of Gandhiji was a rebellion against unsustainable age old practices yet his methods were gentle, persuasive and patient. His simple advices were rooted in truth-the truth that is eternal and does not change with the change in the government.

*"Swachh Home
Swachh Street
Swachh School
Swachh City
Then
Swachh
Bharat
(Making India Clean)*

Bappu

He lit the freedom's flame

Gandhi was his name

No violence and no gun.

But got the job very good.

He walked the several miles,

To awaken the people's happiness

Tolerance and the power.

He offered like a shower.

He gave the people most

Never asked for any post

He fought till the finish

And fulfilled the countrymen

He was undying inspiration.

Being the father of our nation.

Let's preserve what he gave

Be wise and the brave.

He lit the freedom's Flame.

Gandhi was his name

No violence and no gun,

But got the job very good.

Priti Chaudhari
B.A. III

Educational Work of Mahatma Gandhi

Shrushti H. Patil
B.A. I

"By education, I mean an all-round drawing of the best in child and man in body, mind and spirit."

Mahatma Gandhi believed that education is very important for development of individuals as well as of a society. Free and compulsory education should be given to all children for a period of seven years. Gandhiji also believed that one of the essential aims of education is the moral development of character. Mahatma Gandhi's concept of education was : educational system should try to develop the individual soul and mind, courage and self-reliance, cultivate the highest intellectual, Scientific, moral and ethical accomplishments.

Education not only moulds the new generation, but reflects a society's fundamental assumptions about itself and the individuals which compose it. His experience in South Africa not only changed his outlook on politics but also helped him to see the role education played in that struggle.

He was aware that he had been a beneficiary of western education for a number of years while he was in South Africa, he still tried to persuade Indians to take advantage of it. However it was not until the early years of this century, when became so opposed to English education that he could write about the rottenness of this education and that to give millions knowledge of English is to enslave them that by receiving English education, we have enslaved the nation.

He was enraged that he had to speak of Home Rule or Independence in what was clearly a foreign tongue, that he could not practice in court in his mother tongue. That all official documents were in English as were all the best news papers and that education was carried out in English for the chosen few. He did not blame the colonial powers for this. He saw that it was quite logical that they would want an elite of native

Indians to become like their rulers in both manners and values.

Gandhi blamed his fellow Indians for accepting the situation. Later in his life he was to declare that 'real freedom will come only when we free ourselves of the domination of western education, western culture and western way of living which have been ingrained in us. Emancipation from this culture would mean real freedom for us. Gandhiji had not only rejected colonial education but also put forward a radical alternative.

First of all, I need to say a word about Gandhiji's attitude to industrialization. He was in fact, absolutely opposed to modern machinery. In his collected works, he refers to machinery as having impoverished India, that it was difficult to measure the harm that Manchester had done to them by producing machine-made cloth which, in turn, ruined the internal market for locally produced handwoven goods. Typically of Gandhiji, however, he does not blame Manchester or the mill owners. "How can Manchester be blamed?" he writes.

He was shocked by the conditions of the women working in the mills of Bombay and made the point that before they were introduced these women were not starving. He maintained that if the machinery craze grows in our country it will become an unhappy land. The core of his proposal was the introduction of productive handicrafts in the school curriculum. The idea was not simply to introduce handicrafts as a compulsory school subject, but to make the learning of a craft the Centerpiece of the entire teaching programme.

He was also of the opinion that manual work should not be seen as something inferior to mental work. He felt that the work of the craftsman or labourer should be the ideal model for the 'good life'. Lastly, it was an education that aimed at educating the whole person, rather than concentrating on one aspect. It was a highly moral activity.

Bapu : A Global Personality

Sanjivan S. Diwe
B.A. II

On 2nd October 1869, a rare and precious soul was born in Porbandar who would become a father to our 1.32 billion Indians. Yes, I'm talking about the Father of our nation Mahatma Gandhi. Though his full name was Mahondas Karamchand Gandhi, he is still fondly remembered as 'Bapu' i.e. 'Father'.

Bapu was born in Asia, educated in Europe, matured in Africa but influenced by the whole world. Truth and Non-violence formed the foundations of his teachings and lifestyle. His simple living and life changing principles garnered him followers all over the globe.

Martin Luther King Jr. a great American social activist and revolutionary leader who led the civil rights movement was greatly inspired by Mahatma Gandhi. Gandhi's philosophies had a heavy influence on MLK Jr. and he inspired millions of African-Americans to fight for their rights using non-violent ways MLK Jr. used Gandhi's teachings while preparing his own strategies and many famous speeches for the civil rights movement of America. He once famously said, "Christ gave us the goals, and Mahatma Gandhi tactics".

Nelson Mandela, Noble Peace Prize winner, a revolutionary and one of the greatest leaders of Africa took inspiration and idolized our very own 'Bapu' Mahatma Gandhi had a huge impact on Mandela's thinking and mission. In his fight against slavery and colonialism, Mandela derived strength from Gandhi's words and teachings. He is often called South African Gandhi. In a recent speech, Harris Majke, South Africa's ambassador to India said.

"While Nelson Mandela is the father of South Africa, Mahatma Gandhi is our Grandfather". Not only did Gandhi inspire Mandela, but he himself fought against injustice and caste division in South Africa.

Mahatma Gandhi's followers were not just politicians and leaders. Albert Einstein, one of the greatest Physicists of all time and the 'Father of modern physics' had a huge respect for Gandhi. He once said,

"I believe that Gandhi's views were the most enlightened of all the political men of our time".

He believed in Gandhi's views of love and non-violence and exchanged many letters with him.

Even our modern day world leaders find motivation in our beloved Bapu. One of them was former President of America, Barack Obama. In the year 2009, he was asked, which person, living or dead, he would like to meet and Obama replied, "Mahatma Gandhi". In Obama's own words, he stores the impact Bapu has over his life.

"I am mindful that I might not be standing before you today, as President of the united states, had it not been for Gandhi and the message he shared with America and the world".

Such a Global Phenomenon, influencing global leaders for decades, shaping world history, what made Mahatma Gandhi into the icon that we know today? It was his strong foundational values of truth, love, non-violence, brotherhood, equality and personal liberty. He also had a strong and unshakable faith in himself and his beliefs.

We mostly know Mahatma Gandhi for being the leader of Indian freedom struggle against the British. But, Gandhi also had a role in Africa's war against colonialism. He inspired the Civil Rights movement in America. Even today he continues to influence people all over the world. This was only possible because Gandhi's thoughts were not only for India but were Universal. His message is for the whole world and not just for one country. While leading India's freedom struggle, Gandhi unknowingly lit a lamp that would become a guiding light for the whole world. Even today, the world continues to walk on his path of righteousness and is benefitting from it.

India was fortunate to have a son like Gandhi, a true tribute to the world 'Mahatma' on 30th Jan. 1948, the man who preached non-violence his whole life was violently assassinated. At that moment not just India, but the whole world lost a true saint, an ambassador of peace But even to this day, his legacy lives on and his messages continues to enlighten us.

"Thank you Bappu"

Mahatma Gandhi And Truth, Non-Violence

Nasreen Rahim
M.A. I (English)

*"Asins is my God and
Truth is my God.
When I look for Ahinsa,
Truth says 'Find it through
me' When I look for Truth,
Ahinsa says, find it out
through me."*

(Gandhi declared)

Mahatma Gandhi's real name was Mohandas Karamchand Gandhi. He was born in 2 Oct. 1869 at Porbandar in the state of Gujarat in India. His father's name was Karam Chand Gandhi and his mother's name was Putlibai. He was the youngest in the family of one sister and three brothers. His father belonged to the family of grocers but himself was a minister in the court of a local ruler. Truth and Non-violence are the twin concepts which seem fundamental to the social and political philosophy of Mahatma Gandhi.

*"The word Satya (Truth) is
derived from sat, which
means 'Being'. Nothing is
or exists in reality except
Truth. That is why sat or
Truth is perhaps the most
important name of God.
In fact its more correct
to say that Truth is
God, than to say that
God is Truth"*

Gandhi's concepts of truth and non-violence have some historical importance. We have seen that these concepts are historically rooted in the Hindu, Buddhist and Jaina traditions. The cosmic law has been identified with Truth in the Vedas as well as in the later Hindu tradition. The Brihadaranyaka Upanishad Says- that with the help of Satya which is Dharma, even the weaker could gain victory over the strongest.

"It is also said simultaneously that whatever is attended by non-violence is the Dharma and one could attain to truth through non-violence".

We have seen that Bhishma in Mahabharata declared that abstention from injury to creatures was the real Dharma. Hence Satya and Ahinsa have been traditionally identified with Dharma in Hinduism. Upanishads which also influenced Gandhi, describe God-Brahman as Truth, knowledge and infinite. The Upanishadic seers like the neoplatonic mystics of later days, the Sufis of Islam and Tolstoy conceive of God as the reality within us, which directly manifests itself in our inner knowledge of God is consciousness and life. So knowledge is nothing but God itself and knowledge of God is not different from God in us. Jesus also declares, according to St. John, "I am the way and the truth and the life" Tolstoy, for example, had a great influence on Gandhi and it is his work 'The Kingdom of God is within you' which gave a permanent form to Gandhi's idea of truth and love.

In formulating his concept of Ahinsa and in making it the main moral and spiritual weapon of his life journey, Gandhi was definitely influenced by the various sides, but still in an important sense his concept of Ahinsa was uniquely his own. The lesson of Ahinsa is present in every religion and Gandhi was well aware of it. He repeatedly pointed out that ahinsa was advocated in the Gita, The Bible, The Koran and much more particularly in the teaching of Buddhism and Jainism. But again he himself claimed that his conception of ahinsa was independent in many respects of the sanction of the scriptures. As a young man Gandhi became familiar with the principle of winning over an enemy by love by the poems of the Gujarati Poet Samalbhatta. The teaching of the New Testament on love had great effect on Gandhi's concept of Ahinsa in its positive form.

*Gandhi told that
"He when being killed bears
no anger against his murderer
and even ask God to forgive
him is truly non-violent."*

History relates this of Jesus Christ. With his dying breath on the cross, he is reported to have said :

*"Father, forgive them for they
know not what they do".*

The teaching of Ali, the son-in-law of prophet Mohamed had a very definite and great effect on Gandhi's concept of Ahinsa. Ali's suffering is an influence for Gandhi. Jaina philosophy had also a great effect on

Gandhi concept of Ahimsa. They regarded Ahimsa as the greatest virtue.

According to Gandhi 'Devotion to truth is the sole justification for our existence. All our activities should be centered in Truth. Truth should be the very breadth of our life. Once this stage in the pilgrim's progress is reached, all other rules of correct living will come without effort, and obedience to them will be instinctive. But without Truth it would be impossible to observe any, Principles or rules in life'.

Again Gandhiji himself once said, "As a Jain muni once rightly said, I was not so much a votary of Ahimsa as I was of truth, and I put it the latter in the first place and the former in the second. For, as he put it, I was capable of sacrificing non-violence for the sake of Truth. In fact, it was in the course of my pursuit of Truth that I discovered non-violence".

Gandhiji identified Satya with that basic reality which holds together or sustains the entire universe. Gandhi has tried to preserve within the concept of Satya all the metaphysical and moral implications of terms of Hindu tradition. Gandhiji was a votary of truth from his childhood. So he said, "I claim to be a votary of truth from my childhood. It was the most natural thing to me. My prayerful search gave me the revealing maxim Truth is God instead of the usual one God is truth. That maxim enables me to see God face to face as it were, I feel Him pervade every fibre of my being."

According to Gandhiji non-violence is the extreme limit of forgiveness. But forgiveness is the virtue of the strong only, because it presupposes the ability to strike. It is not the cut of defenceless, a weapon of the weak but on the contrary, it can be employed only by the strong. It presupposes a high degree of self-restraint, which alone can inspire determination in man. It implies benevolence, sympathy and largeness of heart Gandhi again said, "In its negative form it means no injury to living being whether by body or mind. I may not, therefore hurt the person of any wrong doer or bear any ill will to him and so cause him mental suffering. This statement does not cover suffering caused to the wrong doer by natural act of mine which do not proceed from an ill will. Ahimsa required deliberate self-suffering not a deliberate injury of the supposed wrong dear. In its positive form Ahimsa means the largest love, the greatest charity. If I am a follower of Ahimsa, I must

love my enemy. This active Ahimsa necessarily includes truth and fearlessness."

Gandhiji's above statement makes it clear that he used the term Ahimsa in a wide sense. First of all, Ahimsa means positive love and charity. Gandhiji believed that non-violence is the other name of truth. According to him Truth and non-violence are the governing principles of his whole thought. The struggle for good essentially is struggle against evil.

We find that Gandhi's warning of the dangers of violence has come true. Communal unrest, untouchability, harassment of minorities and women, economic inequality are the problems we face. It is once again time to turn to the Mahatma's method of Ahimsa and non-violence to be free of these. On the one hand we would have dignity of labour, creativity, sharing, appreciation of nature, love, peace, Ahimsa, forgiveness and on the other hand would be hatred, anger, jealousy, competition, intolerance, violence and terrorism. It is up to us to decide which to choose. Gandhiji found that there was injustice everywhere and in every field of life. The future of our society will remain dark if we do not follow the way of Truth and Non-violence.

Mahatma - A Divine Soul

He dared to dream of India as a free bird,
He fought the battle with thoughts and ideas, not with the sword.

He fought against racism with all his might,
He made us believe that future is still bright.

He fought with the principles of truth and non-violence,
He united the country and shook people's slept conscience.

His heart was full of love and compassion,
He was an ordinary man with extraordinary vision.

In a peaceful way, he achieved his goal,
Yes, he was "Mahatma" - a divine soul.

Vaishnavi S. Wankhade
B.A. II

Mahatma Gandhi : A Global Leader

Vaishnavi S. Wankhade
B.A. II

Mahatma Gandhi, lovingly remembered as "Bapu", was truly a global citizen though he worked for freedom struggle of India. He completely dominated the Indian scene from 1919 to 1948. This period is rightly called the Gandhian era in Indian history. An apostle of peace and non-violence, Gandhiji's message has a universal appeal and is exercising profound influence on humanity.

Gandhi returned to India in January 1915. He had come from South-Africa where he had successfully fought the racist regime with a novel method of mass-agitation, which he called "Satyagraha". The idea of Satyagraha emphasised the power of truth and the need to search for truth. Without being aggressive, a Satyagrahi could win the battle through non-violence. Mahatma Gandhi, through this drama of non-violence, united the whole country and successfully organised Satyagraha movements in various places of India.

In 1917, Gandhi mobilised the peasants of Champaran in north Bihar against the exploitation of European indigo planters. In 1919, he launched a nation wide Satyagraha against the proposed Rowlatt Act. On 13 April the infamous Jallianwala Bagh incident took place. There were strikes, clashes with the government and attacks on the government buildings. Seeing violence spread, Gandhi called off the movement. He described the British government 'Satanic' and started his policy of non-cooperation. He launched non-cooperation movement in 1920, civil disobedience in 1930 and 1940, and in August 1942, he called upon the British to 'Quit India'. He went several times to jail for revolting against the British. His contribution to Indian freedom struggle cannot be confined in pages.

A true devotee of "Truth", Gandhi maintained that God is truth and truth is God. Gandhi's love for truth was derived from Hinduism, while his belief in non-violence was derived from Buddhism, Jainism and Christianity. Thus, Gandhi believed in equality of all religions. He also worked a lot for Hindu-Muslim unity. He advocated the freedom of the whole world from

violence, freedom from cupidity and aggressiveness, freedom from passions and ambitions that have destroyed nations. In "Young India", Gandhi wrote, "The rishtis, who discovered the law of non-violence in the midst of violence were greater genius than Newton. They were themselves greater warrior than Wellington, having themselves known the use of arms, they realised their uselessness, and taught a weary world that its salvation lay not through violence but through non-violence". An essential, prerequisite of the policy of "Satyagraha", as per Gandhi is fearlessness.

Under Gandhi's leadership there was considerable expansion of the constructive activities of the congress. He sought not only political freedom for India but also material, social and moral welfare of the masses. With that in view he started the "Gram Udyog Sangh", the "Talimi Sangh" and the "Cow Protection Association". He sought encouragement of cottage industries. "Khadi" is the symbol of the economic program of Gandhi.

Gandhi also worked for social improvement of the masses. He desired abolition of all types inequalities based on birth, caste, wealth etc. He worked for the uplift of the untouchables, whom he called "Harijans".

Mahatma Gandhi was a very tolerant leader. He respected different point of views expressed by other leaders. He lead a very simple life, but achieved milestones.

Gandhi had the courage of a statesman for initiating reforms. He, however did not live long enough to see his ideas implemented as the life of this saint who advocated non-violence was cut short by the most horrendous act of violence.

Duty to Gandhi was of paramount importance. He said, 'Duties to self, to the family, to the country and to the world are not independent of one another. One cannot do good to the country by injuring the world at large.'

Tagore believed that Gandhi would fail as the other saints did. Tagore wrote that, "Perhaps he will not succeed. Perhaps he will fail as the Buddha failed, as Christ failed and as Lord Mahavira failed to wean men from their inequalities, but he will be remembered as one who made his life an example for all ages to come."

शिवबाणी २०१८-१९

शिवबाणी २०१८-१९

Gandhi's ideas, philosophies and political thoughts broke all the geographical boundaries and reached across the globe.

The Gandhian technique of mobilising people has been successfully employed by many oppressed societies around the world under the leadership of people like Martin Luther King in the United States, Nelson Mandela in South-Africa, and now Aung San Suu Kyi in Myanmar, which is an eloquent testimony to the continuing relevance of Mahatma Gandhi.

Gandhi's arrival in India, completely changed the dynamics of Indian freedom struggle. Even after so many years of his death, Gandhi continues to attract the attention of scholars, social activists, media, policy makers and dreamers not only in India but throughout the globe.

Any dominant or oppressive power can effectively silence an individual or even large number of individuals, but all the battalions of fear and all the organisations of hate, all the formidable destructive power of armies and policies cannot kill the idea in which the light of truth is burning.

Gandhi's philosophy becomes relevant in the present world due to the complexity of human behaviour. His philosophy, laying stress on the goodness of human nature, unity of mankind, service of people, the non-violent process of change, social and economic equality, economic and political decentralization, tries to resolve the various kinds of tensions that disturb domestic and international harmony. Mahatma Gandhi provides an answer and an alternative, which is above all, a ray of hope, a vision for future and a blue print for individual, state and society.

Mahatma Gandhi was a leader of mass; a politician whose success rested, not upon craft, but simply upon the moral grandeur of his soul; a fighter who pushed back the mightiest empire on earth without the use of force; and a frail man who confronted the brutality of military strength with the dignity of a simple human being.

What breath is to life, Gandhi is to humanity and civilization. As long as there is strife, hostilities, ethnic cleansing, religious unrest, people will turn to Gandhi. His relevance will not end unless conflict ceases, radical discrimination ends, women are empowered and poor live with dignity.

Mahatma Gandhi and Religion

Arbeena Parveen
M.A.I

"God has no religion" (M. Gandhi)

Mohandas Karamchand Gandhi has come to be known as the father of India and a beacon of light in the last decades of British rule, promoting non-violence, justice and harmony between people of all faiths.

Mahatma Gandhi was born on 2 October in 1869 in Porbandar on the western coast of India and raised by Hindu parents. Mahatma Gandhi found many opportunities in his youth to meet people of all faiths. He had many Christian and Muslim friends as well as being heavily influenced by Jainism in his youth. He probably took the religious principle of "Ahimsa" (doing no harm) from his Jain neighbours and from it developed his own famous principle of (Satyagraha) later on in his life.

Mahatma Gandhi was deeply interested in the comparative study of religion since the days of his youth. His interest in religious matters was due to the background of India, which was saturated with religious ideas and spirituality. The comparative study of religions has never been merely an academic concern for him, the great Hindu spiritualist and leader. Since the days of his youth he has been existentially in the search of such studies as has been evident from his famous book "My experiments with truth."

"Vaishnav Jana to tene Kahiye Je peer Parai Jaane re..."

This was the unique Bhajan of Gandhiji, by which it is distinctly proved how sovereign and welfare oriented Gandhiji's religion was!

India is a country where people are predominately religious. Religion and spirituality are firmly rooted in the minds of the Indian people. Some countries are well known for their political institutions, others for their social advancement. India is well known for her philosophy and religion. According to Max Muller, "The study of religion is incomplete unless it is studied with reference to India."

In India the word "Dharma" is used to mean "religion". But it should be noted that the word 'Dharma' we ordinarily mean by the word religion. The word 'Dharma' comes from the root "Dhr" which means to "Sustain". "Dharma is thus the greatest sustaining force or the binding force of the society. The goal of 'Dharma' is to create mental and spiritual fellowship among all men and to regulate its relation with all living entities. It thus tries to keep the world in perfect equilibrium. It is thus clear that the word 'Dharma' was not used in connection with any particular religion. Any religion, any custom, any creed could be brought under its fold. Gandhiji's concept of religion, therefore, brought under its fold people belonging to different religions.

The broad outlook of Mahatma Gandhi, the progressive interpretations of the various ideas and concepts in the domain of religion, made it possible to facilitate the study of comparative religion. He refers to 'God' as 'Truth' and this has very important bearings. The word 'Truth' has a much wider connotation than the term 'God'. There may be non-believers in God. But no one can deny 'truth' for even the atheist must accept the power of 'Truth'. His description about 'God', again, points out that it is something, which can be accepted by all men in the way he likes.

The following statement of Gandhiji regarding God would make it clear. "To me God is truth and love. God is Ethics. and Morality. God is conscience. He is even the atheism of the atheist. For in his boundlessness, God permits the atheist to live. He is the searcher of hearts. He is a personal God to those who need his personal presence. He is embodied to those who need his touch. He is the purest essence... He is all things to all men. He is in us and yet above and beyond us."

Mahatma Gandhi's mission was not only to humanise religion but also to moralise it. He would reject any religious doctrine, which was in conflict with morality.

According to Gandhiji religion and morality are inseparably bound up with each other. 'Gandhiji said that, "The is no religion higher than truth and righteousness."

Morality is prized by almost all the great religions of the world. The emphasis on morality, by

Gandhiji helped his ideas to acquire a universal outlook. Gandhiji's religion was a federation of different religious creeds, theological schools and sectarian faiths that have survived in India from ancient times. People belonging to different religions would go to him for his advice and blessings on different matters. All through his life Gandhiji devoted much time and energy for the promotion of Hindu, Muslim unity and also fasted for his cause on many occasions. In the wake of the partition of the country, hundreds and thousands of Hindu and Muslims were killed in Punjab, Bengal and Bihar. Gandhiji threw himself into a struggle to heal the breach between the two communities. Gandhiji wanted communal harmony and peace not only between the Hindus and the Muslims but also between all sections of the people who believe India to be their home, no matter to what faith they may belong. Gandhiji had the good fortune to have as his colleagues people belonging to different religions. Two important examples are those C.F. Andresen and Maulana Abul Kalam Azad.

The Ashram prayers of Gandhiji had passages from holy books like the Gita, the Bible and the Quran. This tradition still continues in India in most of the public meetings and prayers. Gandhiji also maintained that a reverential study of the different religious tradition is necessary. He felt that it is the duty of every cultured man and woman to read sympathetically the scriptures of the world. To respect other religion, a study of their scriptures, is a sacred duty according to Gandhiji. To understand the point of view of another faith requires tolerance, sympathy, broad mindedness, humility and willingness to recognize Truth wherever it is to be found. If we possess these qualities we can appreciate other's faith, traditions, customs, culture and way of life. The prophets and seers of different religions have brought to mankind the consciousness of the unity underlying the whole universe and a deep sense of brotherhood of man. Gandhiji therefore felt a need of the unity and brotherhood amongst the followers of different religions.

Mahatma Gandhi was a sanatani Hindu. Hinduism, according to him is the most tolerant and liberal religion. He was deeply impressed by the ethical and spiritual outlook of Hinduism. Gandhiji said that, "The chief value of Hinduism lies in holding the actual

belief that all life is one i.e. all life coming from one universal source, call it Allah, God Or Paramahwara."

But Gandhiji at the same time was very radical in his approach and he did not hesitate in criticizing those aspects of Hinduism which did not appeal to his reason. For example he was very much against the caste system that was prevalent in Hinduism. Hinduism according to Gandhiji, did not have one central book for reference, no particular God of worship nor one particular way of God realization. Whether he is a theist or an atheist, he is a Hindu.

Though deeply religious by nature, Gandhiji did not believe in rituals, customs, traditions, dogmas and other formalities observed for the sake of religion. Like Smami Vivekananda and Rabindranath Tagore, Gandhiji's religion was not confined to Temples, Churches, books, rituals and other outer forms. According to him God may have a thousand names as Vishnu, Rama, Krishna, Tehovah, Shiva Christ and Allah etc.

Gandhiji also advocated his views on Islam, another great world religion. Islam is a religion of peace, love, kindness and brotherhood of all men. Gandhiji had a very high esteem for this religion. Islam believes in monotheism and ethical discipline. As Gandhiji himself said in this connection, "I do regard Islam to be a religion of peace in the same sense as Christianity, Buddhism and Hinduism are".

Gandhiji was also impressed by the personal and social codes of behaviour that Islam prescribes. In the Quran there are rules and regulations for virtues like obedience to parents, avoidance of adultery, cheating and lying, refraining from theft, murder etc. The five pillars of Islam, which prescribes prayer, fasting, alms giving and hospitality are the duties of Muslims. All these aspects of Islam influenced him, a great deal.

Amongst religions, other than Hinduism, no other religion inspired, impressed and influenced Gandhiji as Christianity. In the concept of Satyagraha, he was deeply influenced by the teachings of Jesus particularly the sacrifice Jesus had to undergo during crucifixion for a noble cause. The teachings of the New Testament specially the sermon impressed him very much.

"An eye for an eye and a tooth for a tooth. But I say to you not to resist evil, but if one strikes thee on the right cheek, turn to him thy other also."

Satyagraha, in the hands of Gandhiji had been a weapon of conquering evil by good. But Gandhiji disliked the claims of Christianity as superior over all other religion of the world. He was against certain forms of missionary activities specially those relating to conversion. As he remarked that, "A rose does not need to preach. It simply spreads its fragrance. The fragrance is its own sermon. The fragrance of religion and spiritual life is much finer and much subtler than that of a rose."

Gandhiji was convinced that a mere doctrinaire approach in the field of religion does not help to create inter religious fellowship. Dogmatic religions do not help to promote creative dialogue. The religions dogmas directly or indirectly breed an attitude of dislike towards other religions. Such an attitude does not help to provide any meeting grounds for religions. Gandhiji realized that true religion vitalizes and elevates the inner life of human beings. The progress of any religion depends on how effectively one has been able to realise the inner spirituality and convictions in his day to day life. The rituals, the symbols, the churches, the temples or the mosques are aids so long as they help to nourish and fertilize the inner spiritual life of their followers. In their true aspects all religions call for peace and brotherhood amongst man. The great religions of the world should strive according to him, in promoting a life of self control, sacrifice, harmony, peace and understanding and brotherhood amongst all so, as to create a heaven on earth.

The world does not need a new religion. What it does need are the people who, discovering the eternal and universal truths in their own religion are bold enough to live in accordance with those truths. When it is done, the dry outer forms of religious which divide the entire human race into several groups, will crumble before the radiance and power of the mighty human spirit. The power of the human soul, knows no bounds, no limits and if religion is its vehicle then that vehicle will surely participate in transforming the human society on its journey towards the Divine being.

Gandhiji has been killed. Physically he is no more with us. But his spirit lives amidst us and within us, with all its glory than ever before.

Philosophy of Mahatma Gandhi [1869-1948]

Yogita Pandlik Hiralkar
M.A.I

"A man is but a product of his thoughts, What he thinks he becomes".

Mohandas Karamchand Gandhi (1869-1948) was one of the great revolutionary leaders of the 20th Century. What set him apart from other freedom fighters is that he didn't fight but rather used nonviolent methods to achieve astonishing results. Gandhi was called Mahatma (Great soul), a name that was given to him after being released from jail in 1922, and Bapu (little Father).

Mahatma Gandhi was born in Porbandar, a coastal town near Bombay, on October 2, 1869. "Gandhi" means "Grocer". Gandhi came from a family that belonged to the Vaisya cast of farmers and tradesman. His father, Kaba Gandhi, served as a dewan (Chief Minister) under a ruler in Porbandar for 28 years and was 47 and on his fifth marriage when Mohandas, his third son and fourth child, was born. Gandhi's Mother Putlibai was a frail, illiterate and deeply religious woman. She prayed and fasted dutifully and once commented on life that -

"It was a pity one could not dispense with it altogether" for "it entered the mouth fresh and fragrant, and left the body as waste."

His life story has proven that it's possible to remain gentle in spirit, yet simultaneously command a huge amount of strength and respect.

He says :

"In a gentle way, you can shake the world".

Gandhiji's philosophy was not purely based on theory; instead he lived by rules of pragmatism. He practiced what he preached every day of his life. The top six philosophies are : 1) Faith in God 2) Truth 3) Non-violence 4) Love 5) An ideal society 6) Satyagraha.

He had a profound faith in God and believed in the unity of man. He said, the ultimate reality in this universe is God. He is changeless that holds altogether,

that creates, dissolves and recreates. According to him, "God is undefinable a mysterious power that pervades everything. His presence is proved not by extraneous evidence but in the transformed conduct and character of those who have felt the real presence of God within."

He, therefore, advised to have a living faith in a living God who is the ultimate arbiter of our fate. His will is supreme. "All life in its essence is one and that men are working consciously or unconsciously towards the realization of that identity." Therefore, he believed that the goal of life is to realize God.

Truth is the highest goal, and also it is the means to realize God. He does not demarcate a line of difference between truth and God. Until 1931 he said, "God is Truth" but thence he said, "Truth is God".

He says, I have no God to serve but Truth. Truth is expressed through the inner voice. It is the call of conscience. It should pervade the whole life. He believed in the practical application of truth in our daily behaviour and in our dealings with our fellow men. Truth is the guiding principle of human conduct. This truth is the ultimate reality which must triumph over evil and hatred. "His advice was to realize that 'Truth is life'."

Non-violence means to attain the goal of Truth and Ahimsa or Non-violence. To him, "Ahimsa and Truth are so intertwined that it is practically impossible to disentangle and separate them." They are the two sides of a coin, or rather a smooth metallic disc, where it is not possible to say "Which is the obverse and which is the reverse?" Ahimsa is not a negative attitude; it is a positive attitude of tolerance, patience, perseverance, self-suffering, humility, charity, forbearance, rise above attachment and hatred.

A non-violent person must live a life of Tapasya or austere living. Non-violence is a great power which must be accepted as the law of life, must pervade the whole being and not be applied to isolated acts. It is not the weapon of the coward and weak but of the strongest to defeat the evil and malignant forces.

"A Coward is incapable of exhibiting love; it is the prerogative of the brave."

He said that it is only through love that one can attain truth. To see the universal and all prevailing spirit of truth face to face, one must be able to love the nearest

of creation as oneself. One can conquer the enemies and brutal evil forces not by becoming evil but through love. Just as God is truth, God is also love. We love and serve God when we love and serve his creatures. God, Said Gandhiji, "Instead of being in the temple, Church and Mosque, is to be found in the temple of humanity". His concept God of Ram Rajya is truly the reflection of his concept of love, Ahinsa and Truth. Those three Cardinal values are identical in nature. He dreamt a dream of ideal society which would be free from any form of exploitation, social differences, violence, hatredness and injustice. He aimed at to create a classless society characterised by universal brotherhood, truth, freedom, love, justice and equality of all. Moral force and moral sanction would be the guiding principle of such a society. Each individual must be trained to be a useful citizen, shouldering the responsibility and fulfilling his/her duties. He is quite cynical to a society where wealth is a concentrated in a few hands. He conceded the right of everyone to keep as much for himself as was "necessary for a refined, civilized and moral life".

Such society would secure the bare necessities of life and in such society women would be respected. He gave his conception of future India in the following lines:

"I shall work for an India in which the poorest shall feel that it is their country, in whose making they have an effective voice, an India in which there shall be no high class or low class of people, an India in which all communities shall live in perfect harmony ...

"Happiness is when what you think, what you say, and what you do are in harmony."

There can be no room in such an India for the cure of untouchability or the curse of untouchability or the curse of intoxicating drinks and drugs... Women will enjoy the same rights as men... This is the India of my dream." Thus, a new social order will be built upon the pillars of morality, Ahinsa, love, harmony, equality, fraternity and justice.

Satyagraha : It is the supreme principle which implies an adherence to truth in one's life. A seeker of truth can practice truth in his life in all its manifestations.

A satyagrahi is free from fear and learns to stick to truth whatever may come on his way. He is a lover of enemy and can conquer the evil forces by truth a formidable weapon in his hand. Moreover he is not a coward, rather a brave, straight-forward and courageous.

Gandhiji's economic philosophy is a composition of Sarvodaya, Non-violence, Trustee, Swadeshi, Beadlabour and Decentralization. He never looked at economic development and progress in isolation from other dimensions, notably, the moral and the spiritual dimensions of development and human progress. He viewed life as an organic whole in which all dimensions of human existence economic, moral and spiritual blend together. He was not an economist and thus his economic ideas are part of his general philosophy of life.

Gandhian concept of Sarvodaya is applicable in solving the problems of environmental degradation, as it refers to awakening of everybody including man, animals and nature Sarvodaya is also related to achieve the highest level of self realization in which one sees manifestation in all others. This is beautifully analysed in the following Vedic verse :

*"Sarva bhavantu Sukhinaha,
Sarve Santuniramay
Sarva bhadrani pashyatu,
ma kashcit dukh bhag bhavel".*

Let all living being be happy and at peace, let all being be free from affliction. If one realizes this and perceives it in all living beings there would not be any suffering at all. Gandhiji's non-violence and concept of development have become very relevant in the 21st Century.

Gandhiji : An Educationist

Samiksha T. Turkhade
M.A.I

Mahatma Gandhi was a highly learned and intelligent person. He studied Law and Jurisprudence from London and became an English Barrister. He could have easily chosen a lucrative career and a settled family life. However his love for his country made him dive into the freedom struggle. He gave up his polished career to join the Indian struggle for independence and gave his heart and soul to it.

He knew the importance of education and promoted the same. His educational Philosophy was a bit different though. While the government stressed upon being literate and increasing the literacy rate and does that even today. Mahatma Gandhi felt that merely being literate was not enough.

As per him, it was important to educate and develop skills that match one's calibre so as to do well in life. It would not only help in that person's growth and development but also prove to be good for the society.

Gandhiji believed that education is one of the most important ingredients in the development of an individual as well as the society and the nation with educated citizens can develop at a far better speed compared to that with uneducated population. He believed that every child in India must be educated as education is the key to a good living.

Gandhiji did not conform to the Indian Education system.

Mahatma Gandhi wanted every child to attend School and seek education. He left no chance to propagate the importance of education. However, he did not conform to the Indian education system.

His philosophy on education differed a great deal from the education system being followed in our country. While the schools in India focused on theoretical knowledge, Gandhiji suggested laying emphasis on practical knowledge. He believed that it is a better way to invoke interest and create through understanding of the subject. He also believed that the students must be

taught social skills and need to support each other to grow as a nation.

He believed that schools must work upon invoking the feeling of patriotism among students.

*** Gandhiji Aimed for free and compulsory Education:**

Gandhiji believed that education is the key to better living. He promoted the right to basic knowledge. He was well aware about the social and economic condition of fellow Indians. He knew that even though there are many people who want to send their children to school however they cannot afford the same.

Thus, he appealed to make education free for students until the age of 14. He also wanted education to be made compulsory for all so that no one suffers due to lack of knowledge. Gandhiji wanted to see our country bloom with educated youth as he believed education has the power to show the right path to an individual.

*** People should be Educated, Not just literate**

The term literacy is often used synonymously with education. It is often said that we need to increase the literacy rate for the growth and development of the country. However, Gandhiji did not conform to this idea. He believed that literacy alone cannot help.

He emphasized the need to understand the difference between education and literacy and promoted education. He said that merely teaching children to read and write and learn different subject would not help. They need to be trained thoroughly to understand various other aspects and grow at a deeper level.

*** Mother Tongue as the medium of Instructions :**

Gandhiji believed that our mother tongue must be the medium of instruction for education. This would help in better understanding and clarity of ideas. It would also help in better expression of ideas and promote interaction session.

*** Craft Centred Education :**

Gandhiji believed that handicraft was the means to develop the mind as well as soul. Thus, Schools must not focus on theoretical knowledge. They must instead introduce craft from the pre-primary classes. This would help in invoking creativity, innovation and

also enhance the mind hand coordination among the various other benefits.

*** Emphasis on practice rather than Theory :**

The Indian education gives importance to theoretical knowledge and practical knowledge takes a back seat. Gandhiji stressed upon giving practical lesson to the students as he believed that this helps in active participation of the students in the class. On the other hand, during theoretical sessions students are just passive listeners and tend to lose interest in the lecture every now and then. Practical sessions help in creating a better understanding of the subject.

Gandhi's Prayer for peace

I offer you peace.
I offer you love.
I offer you friendship.
I see your beauty.
I hear your need.
I feel your feelings.
My wisdom flows from
the Highest Source.
I salute that Source in you
Let us work together
for unity and love

Collection by -
Harshal Bhise
B.A. II

Mahatma Gandhi - Satya Ahinsa

Shrirang Deshmukh
B.A. III

Gandhi was a great supporter of truth and Non-violence. Truth and Non-violence are foundation of Gandhiji's philosophy. The word non-violence is a translation of Sanskrit term 'Ahinsa'. He stated that in translation of 'Ahinsa means' the largest love, the its positive form 'Ahinsa means' the largest love, the its greatest charity'. According to Gandhiji the word 'Satya' comes with the word 'Sat' which means 'to exist', so the term 'Satya Gandhiji also means that which is by the term 'Satya Gandhiji also means that which is not only existent but also true. Gandhiji said that truth and Non-violence are the true sides of the same coin, or rather a smooth unstamped disc. Who can say, which is the obverse and which is the reverse? Ahinsa is the means and truth is the end.

Gandhiji identifies truth with God. According to many philosophes God is the highest reality. At the same time Gandhi says that there is nothing besides truth. So has truth and God stands for the highest reality. And hence two can be identified. He said that there is no person on earth who can deny Truth. God can be denied because the atheist do not believe in God. But the atheist cannot deny the power of truth. Hence God is identified with Truth.

According to Gandhiji, Truth and Non-violence constitute the kernel of Gandhiji's philosophy. He said that truth stands for reality.

Gandhiji sometimes described Truth as existence, consciousness and bliss (sat, cit and ananda). At first Gandhiji used to say God is truth. But later on converted Truth is God. Therefore according to Gandhiji truth is God and satyagraha is 'agraha' of speaking and following truth, it means holding fast to truth. Gandhiji explained the term 'Satyagraha' from various view points. Satyagraha is not a weapon of the weak, the coward, the unarmed and the helpless. It is the weapon of morality vigilant and the active. Satyagraha is not the traditional resistance of evil by evil. It is the resistance of evil by its opposite GOOD.

Gandhiji describes Satyagrah as a force against evil, violence tyranny and injustice. All these evils arise on account of a neglect of 'Truth' that is all pervasive and all comprehending. Therefore Gandhiji says that if we start resisting evil by evil, violence with violence, anger with anger, then we are only adding fuel to fire. The most effective force against these evils can be one which would force them to evaporate and that can be done only through satyagra. The aim of Satyagraha is not to embarrass the wrong-doer, its intention is to bring about what Gandhiji calls a 'change of heart'.

Since, Childhood, Gandhiji was a strong believer of truth. In his Autobiography 'The story of my experiments with Truth' he revealed that, when he was fifteen, he stole a bit of gold of his brother. But after that incident he could not bear the guilt which he had committed and resolved never to steal again. He made up his mind of confess it to his father. But Gandhiji did not dare to speak. Not that he was afraid of his father. But he was afraid of the pain that he should cause him. So, Gandhiji decided to write out the confession, to submit it to his father. He handed the confession to his father. He read it through, a pearl drop came down his cheeks. For a moment he closed his eyes in thought and tore up the note. Gandhiji also cried. But those pearl drops of love cleared his heart and washed his sins away. The hymn says "Only he who is smitten with the arrows of love knows its power"

Along with the concept of truth i.e. 'Satya'. Ahinsa or Non-violence is the central concept of Gandhiji's philosophy. According to Gandhiji 'Ahinsa' or Non-violence has a positive meaning also. In positive sense non-violence means 'love'. It means love towards all living creatures. The concept of non-violence is extended not only to human love but towards all creatures in the world. That means one should not love only human being but every living being in the world. When a person claims to be non-violent, he is expected not to be angry with the one who has injured him. He will not wish him harm. He will put up with all the injury to which he is subjected by the wrong doer. Thus non-violence is complete innocence. Non-violence is complete absence of ill-will against all that lives. Non-

violence is therefore, in its active form goodwill towards all life. It is pure love.

Gandhiji started a war against British Government with his ultimate weapons Truth and Non-violence. The 'Salt March' is one of the strongest movement with drive the British government to nuts.

The salt March, was an act of non violent civil disobedience in colonial India led by Mahandas Karamchand Gandhi to produce salt from sea water so the coastal village of Dandi (now in Gujarat) hence also known as Dandi March. It was the practice of the local populace until British officers introduced taxation on salt production. The 24 day March lasted from 12 March 1930 to 6 April 1930 as a direct action campaign of save resistance and non-violent protest against the British salt monopoly. It faced worldwide attention which gave impetus to the Indian Independence movement and started the nationwide civil disobedience.

The Non-co-operation Movement was a significant but short phase of Indian Independence movement from British rule. It was led by Mahatma Gandhi after the Jalianwala Bagh Massacre and called from 1920 to February 1922. It aimed to resist British rule in India through Non-violent means of 'Ahinsa'. The ideas of Ahinsa and Gandhiji's ability to rally hundreds of thousands of common citizens towards the cause of Indian Independence, were the first seen on large scale.

These movements led by Gandhiji not only compelled the British Government to evacuate from India but also proves that the weapons of truth and non-violence are more dangerous than violence. Truth and non-violence brings revolution in India.

Mahatma Gandhiji's Educational Work

Aditi S. Harne
B.A. III

The function of education is to create ideal citizens. Ideal means an individual is overwhelming with virtues and is always well behaved. Ideal citizens are the prerequisite for coherent and comprehensive development. The education to produce the best citizens means the education of the hearts of people. This expects education to change the hearts of individuals.

Explaining the meaning of genuine education Mahatma Gandhi says, "Genuine education does not consist of cramming a lot of information and number in Mind. Nor is lies in passing the examination by reading a number of books. But it lies in developing character. It is a real education which inculcates virtues (values) in human beings. If you can develop such virtues, it will be the best education. "Education is a process of comprehensive development of the best things in the Mind and soul of children or men and bringing them out " Gandhiji has shown the royal path to us and to the world to observe and implement the lofty virtues and daily life practice by setting an example of himself by putting in to practice those ideals in his daily life activities. Value education means the education that teaches to put the virtues and values into practice.

According to the concept of value education given by great Indian. Thinkers like Gandhiji, Gurudev Tagore, Dr. Radhakrishnan, Maharishi, Arvind Swami, Vivekanand and the values presented by the national education commission and NEP 1986, it is made clear Value education means.

- Morality Sympathy and spiritual development education.
- Education of virtues like simplicity freedom, laboriousness, aesthetic.
- Education of universal values like, truth and non-violence.
- Education for noble embellishment expression of Basic growth by good conduct and change of heart.

- Education for development of humanity broad mindedness. Serviceability, fearlessness (bokeness) honesty, devotion, respect, cooperation, sense of responsibility etc.
- Education for integrity and democratic sense development. There lies the opportunity for all the above values to develop in basic education.

Development of values through Basic Education

Gandhiji was a great revolutionary person. He had deeply thought over all the aspects (factors) relating to life. He has shown a new path for solution of problems at social and national level. Gandhiji happened to read Ruskins "Unto the last" given by polok during the train Journey in South-Africa. Its impact on Gandhiji was miraculous. Gandhiji found three doctrines of universal welfare (sarvodaya) from this book. They are as under.

- 1) "Welfare of all is our welfare.
- 2) The work of a barber and lawyer should be equally appraised because the right of livelihood is equal for all.
- 3) Simple and laborious life of a farmer is the real life".

Gandhiji set up phonix Ashram (hermitage) in South-Africa to apply these doctrines. in daily practice. He took up experiments of Education, thus it can be said that the seeds of Educational thoughts were laid in Gandhiji in South-Africa.

"An error does not become truth by reason of multiplied propagation, nor does truth become error because nobody sees it. Truth stands, even if there be no public support. It is self sustained."

Mahatma Gandhi

अहवाल विभाग

मराठी विभाग

‘माझा मन्हाटाचि बोलू कौतुके। परि अमृताते पैजा जिंके।।

संत ज्ञानेश्वर

मराठी ही आमुची मायबोली. मराठी आणि मराठी वाङ्मयाचे अध्ययन मोठ्या प्रमाणावर विद्यार्थी करीत असतात. हे लक्षात घेऊन मराठी विभागाच्या वतीने दरवर्षी विविध कार्यक्रमांचे आयोजन केले जाते. विद्यार्थ्यांचे ‘मराठी वाङ्मय मंडळ’ स्थापन करून विद्यार्थ्यांनी विद्यार्थ्यांसाठी उपक्रम राबवून शैक्षणिक गुणवत्तेसोबतच विद्यार्थ्यांची सर्वांगीण उन्नती व्हावी हा त्यामागील उद्देश असतो.

या सत्रात महात्मा गांधीजींच्या १२५ व्या जयंतीचे औचित्य साधून गांधी विचार संस्कार परीक्षा जळगांव च्या वतीने आयोजन करण्यात आले. तसेच निबंध स्पर्धा आयोजित केली. गांधी विचार संस्कार परीक्षेत श्री अभिषेक जोशी बी.ए. ३ चा विद्यार्थी अमरावती जिल्ह्यातून प्रथम क्रमांकाचा विजेता ठरला.

या सत्रात साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, महाराष्ट्र राज्य, विदर्भ साहित्य संघ शाखा, अमरावती आणि मराठी विभागाच्या वतीने ‘मला उमगलेले ग.दि. माडगूळकर आणि पु.ल. देशपांडे’ असा काव्यात्मक कार्यक्रम घेण्यात आला.

साहित्यिक प्रवीण दवणे यांनी ग.दि. माडगूळकर आणि पु. ल. देशपांडे यांच्या जीवनातील अनेक प्रसंग आपल्या ओघवत्या शैलीत सादर करून उपस्थितांना मंत्रमुग्ध केले. तसेच लोककवी श्री अरुण म्हात्रे यांनी महाविद्यालयातील संगीत विभागाची साथ घेऊन ग.दि. माडगूळकर यांच्या उत्कृष्ट गीतांचे निवेदन करून गायकांना गीत गाण्यासाठी प्रेरित केले. या कार्यक्रमाला अमरावती शहरातील गणमान्य व्यक्तींनी उपस्थिती दर्शविली. तसेच महाविद्यालयाच्या प्राचार्य यांनी प्रास्ताविकातून गदिमा आणि पुल यांच्या जीवनावर प्रकाश टाकला. एका सुंदर कार्यक्रमाची नोंद यानिमित्ताने घेण्यात आली.

२७.०२.२०१९ रोजी ‘मराठी भाषा दिना’चा कार्यक्रम घेण्यात आला. या कार्यक्रमासाठी अध्यक्ष म्हणून प्र. प्राचार्य डॉ. इ.जे. हेलगे सर उपस्थित होते. प्रमुख वक्ता म्हणून कु. प्रतीक्षा गुरजुले एम.ए. २ राज्यशास्त्र विषयाची विद्यार्थीनीने अतिशय मौलिक विचार मांडले. या कार्यक्रमाची नोंद अभिनव कार्यक्रम म्हणून डॉ. इ.जे. हेलगे सरांनी घेतली हे उल्लेखनीय. प्रास्ताविकातून डॉ. वर्षा चिखले यांनी कार्यक्रमाची रूपरेषा विशद केली. विभागप्रमुख डॉ.बी.टी. अंभोरे यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. अध्यक्ष डॉ. इ.जे. हेलगे सरांनी मराठी

संतांचे मराठी भाषेतील योगदान या विषयावर विवेचन केले. सूत्रसंचालन डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी केले.

मराठीच्या अभ्यासक्रमाचा एक भाग म्हणून अशोक पाटोळे लिखित ‘आई रिटायर होतेय.’ या नाटकाचे दृक्श्राव्य प्रक्षेपण विद्यार्थ्यांसमोर सादर केले. तसेच अभ्यासक्रमातील ‘तहान’ या कादंबरीवर चर्चासत्र घेऊन विद्यार्थ्यांच्या आकलन शक्तीला आव्हान मिळाले. विद्यार्थ्यांनी भरभरून प्रतिसाद दिला.

या सत्रात मराठी विभागाला आचार्य पटवी संशोधन केंद्र मिळाले हे विशेष. या विभागात एकूण १६ विद्यार्थ्यांना संशोधन करण्यासाठी संत गाडगे बाबा विद्यापीठाचे मान्यता दिली. या केंद्रावर डॉ. वर्षा चिखले, डॉ. सुवर्णा गाडगे, डॉ. शोभा रोकडे मार्गदर्शक म्हणून काम पाहतात.

डॉ. बी.टी. अंभोरे यांच्या मार्गदर्शनाखाली मराठी विभागातील डॉ. वर्षा चिखले, डॉ. सुवर्णा गाडगे सातत्याने कार्यशील असतात. डॉ. वर्षा चिखले, संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाच्या राष्ट्रसंत, तुळडोजी महाराज विचारधारा या अभ्यासमंडळावर सदस्य म्हणून काम पाहतात. तसेच विविध कार्यशाळा, परिषदांमध्ये त्यांनी सहभाग नोंदवला.

डॉ. सुवर्णा गाडगे या संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या क्षेत्रीय समन्वयक पदी नियुक्त झाल्यात. त्यांनी विविध परिषदा व कार्यशाळांत सहभाग नोंदविला.

विभागात कार्यरत डॉ. नकूल धरमकर, राहुल कदम, स्वाती भेटाळू, अर्चना आखरे यांचे सहकार्य महत्वाचे ठरले.

मराठी वाङ्मय मंडळ कार्यकारिणी

अध्यक्ष	-	अभिषेक जोशी	बी.ए.भाग-३
उपाध्यक्ष	-	रेखा धुर्वे	बी.ए.भाग-३
सचिव	-	श्वामल लंडे	बी.ए.भाग-२
सहसचिव	-	आकाश मेश्राम	बी.ए.भाग-३
कोषाध्यक्ष	-	श्वेता दळवी	बी.ए.भाग-२
सदस्य	-	प्रभात तावडे	बी.ए.भाग-३
सदस्य	-	श्रीरंग देशमुख	बी.ए.भाग-३
सदस्य	-	पूजा धोटे	बी.ए.भाग-१
सदस्य	-	दिपाली कंठाळे	बी.ए.भाग-१
सदस्य	-	प्राजक्ता डेहनकर	बी.ए.भाग-२
सदस्य	-	प्रसन्नजित गजभिये	बी.ए.भाग-३

डॉ. बी. टी. अंभोरे
(मराठी विभाग प्रमुख)

हिन्दी विभाग

विश्व जन-मन को एकमुख में जोड़ने का कार्य करनेवाली राष्ट्रभाषा हिन्दी के अत्यन्त-अव्यपन्न से जे केवल भाषा का आदान-प्रदान होता है, बल्कि वह साहित्य, समाज, संस्कृति के संग्रहक का कार्य भी पूर्णों से निभा रही है। इसी उद्देश्य की एक कड़ी के रूप में प्रतिवर्ष अगस्त इस वर्ष भी हिन्दी विभाग अपने कार्य कर्तव्य के प्रति कटिबद्ध रहा है।

* दि. १२ सितंबर को हिन्दी दिवस के उपलक्ष्य में कक्षा बी.ए.भाग-१ (हिन्दी साहित्य) के प्रथम सत्र पाठ्यक्रम में सम्मिलित भगवतीचरण वर्मा का सुप्रसिद्ध प्रवचन 'चित्रलेखा' पर आधारित फिल्म का प्रस्तुतिकर्ता प्रोजेक्टर के माध्यम से किया गया। इस दूरक्रान्त्य माध्यम पर आधारित शिक्षा प्रणाली का सभी कक्षाओं के हिन्दी विभाग के छात्रों ने अवलोकन एवं आनंद लिया। समारोह की अध्यक्षता प्राचार्य डॉ. श्रिता देशमुख मंडल ने की वाणिज्य एवं विभाग के प्रा. डॉ. मनोज जगतपार सर ने छात्रों को मार्गदर्शन किया।

* दि. २६ सितंबर को शिक्षामहर्षा डॉ. पंजाबराजजी देशमुख जयंती के अवसर पर कक्षा बी.ए. भाग-१ एवं भाग-२ के छात्रों की शैक्षणिक यात्रा का आयोजन किया गया। आंतरिक मूल्यांकन हेतु अनिवार्य इस आयोजन की सार्वजनिक डॉ. पंजाबराजजी देशमुख के कार्य कर्तव्य का अवलोकन, निरीक्षण के द्वारा सिद्ध हुई। जो कि पंचवटी स्थित भाऊसाहेब डॉ. पंजाबराजजी देशमुख स्मृति केंद्र में छात्रों की सक्रिय उपस्थिति से संपन्न हो सका।

* दि. १० जनवरी २०१९ को विश्व हिन्दी दिवस पर परिसरवाद का आयोजन किया गया। जिसमें विभाग के छात्रों ने सक्रिय सहभागिता निभायी।

इसप्रकार विभागद्वारा कबीर के दोहें, भजन, सूरदास एवं मीराबाई के भजन, प्रेमचंद की कहानी 'पूँस की रात' 'आपाद का एक दिन' 'जाटक ३' पाठ्यक्रम में सम्मिलित कथाओं को प्रोजेक्टर के माध्यम से दर्शाकर छात्रों को समझाया गया।

* इस वर्ष विभाग द्वारा अत्यंत लाजिबपूर्ण अन्तर्गत उपक्रम, प्रकल्प का आयोजन किया गया। वह यह कि 'छात्र अभिप्राय' के रूप में डॉ. मनोज जोशी द्वारा प्रत्येक तैयार कर हिन्दी विभाग के छात्रों ने आदर्श विचारों, समाज, राष्ट्र एवं महाविद्यालय के संदर्भ में अपने अभिप्रायों को दर्शाया। अपने अभिवाचक (पालक) श्री भी इस प्रश्न से उन्होंने अवगत करवाया एवं उनकी धाकड़ी भी इसपर दर्ज की। आदर्श विचारों, आदर्श राष्ट्र, आदर्श समाज हेतु छात्रों की विचारप्रणाली, अपिलक्षण, दृष्टिकोण

एवं उनके भविष्य से संबंधित प्रश्नों एवं स्वप्नों को जानने का प्रयास किया गया। साथ ही उनके अव्यपन्न-अव्यपन्न (हिन्दी के संघर्ष) को लेकर सुझाव, शिक्कतों को समझकर उनका निराकरण किया गया। इस अनोखे उपक्रम की संकल्पना एवं संयोजन डॉ. मनोज जोशी ने किया। तथा प्राचार्य डॉ. श्रिता देशमुख मंडल का प्रोत्साहन एवं मार्गदर्शन रहा।

* वैयक्तिक शैक्षणिक उपलब्धियों में विभागप्रमुख डॉ. वा.सी. मंडे विगत दो वर्षों से राष्ट्रीय सेवा योजना के कार्यक्रम अधिकारी के रूप में कार्यरत है। मोवा में आयोजित आंतरराष्ट्रीय परिषद में सहभाग एवं सप्राध्यक्षता उन्होंने की है। तथा विभाग के प्रा. डॉ. मनोज जोशी ने पर्यटन महाविद्यालय वर्षों में आयोजित राष्ट्रीय रांगोली में शोधपत्र का वाचन किया। एवं सत्र का सुरुचालन किया। लोकसभा चुनाव २०१९ के चुनाव में मतदान केंद्राध्यक्ष का राष्ट्रीय कार्य निभाया। एवं संसदीयसभा अमरावती विश्वविद्यालय द्वारा आयोजित 'परीक्षा २०१९' (summer) में संत गाडगेमाराज महाविद्यालय, वलगांव के परीक्षाकेंद्र पर सहकेंद्राधिकारी के रूप में कार्य किया।

* निरंतर प्रगतिपथ पर अवसर महाविद्यालय के हिन्दी विभाग में एक अत्यंत इष्टविदारक घटना घटी। जिससे जे केवल विभाग बल्कि संपूर्ण महाविद्यालय परिवार भी आहत हुआ। हिन्दी विभागप्रमुख डॉ. वा.सी. मंडे सर का दिल का दौरा पड़ने से हुआ आकस्मिक निधन सभी को शोकाकुल एवं भावविह्वल कर गया विभाग की इन क्षति के साथ ही विभाग के एवं छात्रों की अभ्यास समिती इसप्रकार है।

हिन्दी अभ्यास समिती

अध्यक्ष	- कु. वृंशो गोले	बी.ए.भाग-३
उपाध्यक्ष	- आकाश वायमार	बी.कॉम. भाग-२
सचिव	- संजीवन डिवे	बी.ए.भाग-२
सहसचिव	- शुभम गुप्ता	बी.ए. भाग-३
सदस्य	- कु. कीर्ति चवारे	बी. कॉम. भाग-३
सदस्य	- कु. पूजा घोट	बी.ए. भाग-१
सदस्य	- कु. सलोनी शेरकर	बी.कॉम.भाग-१
सदस्य	- रमिका आठोले	बी.ए.भाग-१
सदस्य	- गणेश वसु	बी.कॉम.भाग-२

प्रा. डॉ. मनोज जोशी
(हिन्दी विभागप्रमुख)

Department of English

It gives me an immense pleasure to submit the Annual Report of the English Department for the session 2018-19. The department has six full time teachers including the Principal and six CHB faculties. There is a well equipped language laboratory with ICT based facilities. The Semester System has benefited several students who desired to specialize in English providing a congenial highly proficient academic atmosphere for scholarly students. The faculty members' scholastic aptitude and proficiency in the subject coupled with teaching ability provides excellent guidance to the students. In this regard the department has arranged guest lecture of Mr. Santosh Maholkar, Assistant Professor, Government Vidarbha Institute of Science & Humanities, Amravati on 30/10/2018 on the topic "Critical Theory." The department follows the syllabus provided by the university and incorporates changes in the course content as per university norms. The benefits of technological advancement which primarily includes the use of computers in teaching, research and research materials is emphasized in the department. To assess the students and their grasping ability quarterly evaluation is done through written and oral test. Term and common test examinations provide an assessment of their academic standards. Feedback regarding their performance is given to them with suggestions of improvement. The students of UG & PG are asked to fill online "Students Satisfaction Survey"; they are also given information of the N. Consortia, E Pathashala to access the required information. The tradition of merits is maintained, During 2017-18 the following students from PG are in the merit list.

1. Ku. Priti Rajendra Nikam - 6th Merit - M.A.English
2. Ku Renuka Anad Ganeshe - 10th Merit - M.A., English
3. Ku Arubena Parveen Ab. Rahim-Gold medal in Urdu Lit/B.A.-3rd Merit

The members of the department are extremely active in the activities of the college and are nominated/elected on various authorities of the University. They keep themselves abreast of recent knowledge by attaining Seminars and Conferences and publishing research papers, books and articles in various Journals.

Dr. Archana Bobade
Head, Department of English

अर्थशास्त्र विभाग

शैक्षणिक सत्र २०१८-१९ मध्ये अर्थशास्त्र विभागाच्या वतीने विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. ज्यामध्ये राष्ट्रीय महत्त्वा गांधी यांच्या १५० व्या जयंती विमिषित अर्थशास्त्र विभाग, व.व.म.मुक्त विद्यापीठ अध्यासकेंद्र व मराठी अर्थशास्त्र पत्रिका यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित स्व. जगन्नाथलाल राजज उपक्रमांतर्गत विशेष व्याख्याने व राज्यस्तरीय परिसंवादाचे आयोजन दि. २४/०१/२०१९ ला करण्यात आले. या परिसंवादाचा विषय 'महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार' हा होता. या परिसंवादाचे उद्घाटन सकाळी १०.३० वा. डॉ. पंजाबराज देशमुख सेमिनार हॉल मध्ये उद्घाटक श्री सुखिल पाटील, सचिव-महाराष्ट्र गांधी स्मारक निधी भागपूर यांच्या हस्ते झाले. कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान या. श्री. शेरावजी खांडे, सचिव-श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती हे होते. विशेष उपस्थितीत या. डॉ. श्रिता देशमुख, प्राचार्य डा होल्पा. तसेच प्रमुख उपस्थितीत डॉ. राजेंद्र भांडवलकर कार्यवाहक खाजिनदार मराठी अर्थशास्त्र परिषद हे लाभले.

उद्घाटन समारंभांनंतर प्रथम सत्राचे बिभाषक श्री सुखिल पाटील यांनी महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार या विषयावर सखोल प्रकाश टाकला. या प्रसंगी या. शेरावजी खांडे यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात गांधीजीचे समाजाविक विचारावर भर देत असताना आपल्या मार्गदर्शनात गांधीजींच्या, सत्य, अहिंसा व शांती या तत्वांची महती भारतीय समाजासाठी आजही उपयुक्त असल्याचे स्पष्ट केले. तत्पुर्वी या कार्यक्रमाचा प्रमुख पाहुण्यांचे स्वागतपर भाषण या. प्राचार्य डॉ. श्रिता देशमुख यांनी केले. तर डॉ. भांडवलकर सरांनी मराठी अर्थशास्त्र परिषदेची वाटचाल व भूमिका स्पष्ट केली. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक विभाग प्रमुख डॉ. किशोर सारंगे यांनी तर सुप्रसंगालन डॉ. राजेश बुले यांनी केले. आणि आपात डॉ. प्रकाश तावडे सरांनी मानले.

विशेष सत्र व समारोभाचे कार्यक्रमाची सुरुवात दुपारी १.३० वा. झाली. या विषयी सत्राचे प्रमुख वक्ते डॉ. अंबादास मोहिते, विभागीय संचालक व.व.म. मुक्त विद्यापीठ अमरावती यांनी गांधीजीचे आर्थिक विचार भांडांताना गांधीजींच्या तत्वज्ञानाचा लाभ त्यांनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी कसा करून घेतला या बाबीवर विशेष भर दिला. तसेच विद्याव्यानी प्रश्नोत्तर बाबीद्वारे संवाद साधला. या प्रसंगी कार्यक्रमाकाल जवळपास २०० विद्यार्थी सहभागी झाले होते. यावेळी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात या. प्राचार्यांनी महात्मा गांधीजीचे विचार आजही भारताला कसे मार्गदर्शक ठरू शकतात या बाबीचा उल्लेख केला. या विशेष सत्राचे प्रास्ताविक डॉ.

जे. व्ही. नायकवाड सरांनी केले तर सुत्र संचालन प्रा. जी. जी. भारती सरांनी केले आणि आभार डॉ. कुमार बोबडे सरांनी मानले.

तसेच अर्थशास्त्र विभागा अंतर्गत पुजी आणि पीजी विद्यार्थ्यांकरीता २०१८-१९ या सत्रापासून विशेष व्याख्यान मालेची सुरुवात केली गेली त्या अंतर्गत दि. ०८/०४/२०१९ ला सोमवारी डॉ. पंजाबराव उपाख्य भाऊसाहेब देशमुख सेमिनार हॉलमध्ये व्याख्यान मालेचे पहिले पुष डॉ. प्रशांत काटोले केशार लाहोटी महाविद्यालय अमरावती, तर दुसरे पुष डॉ. सुरेश जगताप सरांनी गुंफले या प्रसंगी अध्यक्ष म्हणून प्र. प्राचार्य डॉ. वर्षा चिखले मंडम ह्या होत्या. या कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ. जयराव व्ही नायकवाड सरांनी केले तर सुत्रसंचालन अंकीता मांडवकर या विद्यार्थ्यांनी केले आणि आभार पावेल धर्माते या विद्यार्थ्यांनी मानले. या वेळी विशेष व्याख्यानमालेचा विषय स्त्री सक्षमीकरणारी वाटचाल हा होता. यावर्षी २०१८-१९ मध्ये अर्थशास्त्र विभागासाठी आचार्य पदवीसाठी संशोधन अध्यास देण्याला संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाचे मान्यता दिलेली आहे.

मागील सत्र २०१७-१८ मध्ये झालेल्या परीक्षेचा निकाल अतिशय चांगला लागला असून अर्थशास्त्र विभागातील ३ विद्यार्थी विद्यापीठाच्या गुणवत्ता यादीत आलेल्या आहेत. त्यामध्ये कु. जयश्री बावले-तिसरी मिरोट, २) कु. पुनम काळे-पाचवी मिरोट ३) प्रिया चौधरी पाचवी मिरोट अशा आहेत. एकूणच अर्थशास्त्र विभागाचा निकाल हा उत्तम चांगला असतो.

डॉ. के. व्ही. साबळे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

राज्यस्तरीय परिसंवाद

श्री शिवाजी कला व वाणिज्य महाविद्यालय, अमरावती द्वारा राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या १५० व्या जयंती निमित्त महाविद्यालयाचा पदव्युत्तर अर्थशास्त्र विभाग, व.घ.म. मुक्त विद्यापीठ अध्यासकेंद्र व मराठी अर्थशास्त्र परिषद यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित स्व. जमनालाल बजाज उपक्रमांतर्गत विशेष व्याख्यान व राज्यस्तरीय परिसंवादाचे आयोजन दि. २४ जानेवारी २०१९ (गुरुवार) ला करण्यात आले. या परिसंवादाचा विषय- महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार हा होता.

उद्घाटन समारंभ या परिसंवादाचे उद्घाटन सकाळी १०.३० वा. डॉ. पंजाबराव देशमुख सेमिनार हॉल मध्ये उद्घाटक श्री सुजिल पाटील, सचिव महाराष्ट्र गांधी स्मराक निधी नागपूर

यांच्या हस्ते झाले. यावेळी या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष म्हणून प्रा. श्री शंकराजी खाडे, सचिव श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती हे होते. तर विशेष उपस्थिती म्हणून महाविद्यालयाचा प्राचार्य डॉ. मृता देशमुख ह्या होत्या. तसेच प्रमुख उपस्थिती म्हणून डॉ. रॉजर्ट भांडवलकर, कार्यवाहक खजिनदार मराठी अर्थशास्त्र परिषद हे लाभले.

उद्घाटन समारंभानंतर लगेच प्रथम सत्राला प्रारंभ झाला. या प्रसंगी विभागीय व उद्घाटक मा. सुजिल पाटील यांनी महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार या विषयावर सखोल प्रकाश टाकला. आणि त्यांच्या विचारांची आज मानवाला कशी गरज आहे याचे महत्त्व पटवून दिले. तसेच या प्रसंगी अध्यक्ष म्हणून लाभलेले मा. श्री शंकराजी खाडे यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात महात्मा गांधीजींचे सामाजिक, आर्थिक विचारांवर भर दिला आणि आपल्या मार्गदर्शनात गांधीजींच्या सत्य, अहिंसा व शांती या तत्वांची महती भारतीय समाजासाठी आजही विशेष उपयुक्त कसे आहे यावर चिंतनशिल विवेचन केले. तत्पुर्वी या कार्यक्रमाच्या प्रमुख पाहुण्याचे स्वागतपर भाषण प्रा. प्राचार्य डॉ. मृता देशमुख यांनी केले.

कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक विभाग प्रमुख डॉ. विश्वेरो साबळे यांनी केले. तर सुत्रसंचालन डॉ. राजेश बुगडे सरांनी केले. या कार्यक्रमाचे आभार डॉ. तावडे सर (माजी वाणिज्य विभाग प्रमुख) यांनी मानले.

विशेष सत्र व समारोपीय कार्यक्रमाची सुरुवात दुपारी १.३० वा. झाली. या विशेष सत्राचे प्रमुख वक्ते डॉ. अंबादास मोहिते, विभागीय संचालक व.घ.म. मुक्त विद्यापीठ, अमरावती विभाग यांनी महात्मा गांधी यांचे आर्थिक विचार मांडतांना महात्माजींच्या सामाजिक, आर्थिक व सांस्कृतिक तत्त्वज्ञानाचा लाभ त्यांनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देण्यासाठी कसा करून घेतला अशा बाबींवर विशेषत्वाने भर दिला. यानंतर महात्मा गांधी यांच्या विचारांची वर्तमान यदावटी वाबाबतीत विद्यार्थ्यांनी प्रमुख वक्तांशी संवाद साधला. त्यावर सखोल चर्चा करण्यात आली. या कार्यक्रमाला जवळपास २०० विद्यार्थी सहभागी होते. व प्रसंगी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात मा. प्राचार्य डॉ. मृता देशमुख यांनी आजही भारताला दिला आणि मार्गदर्शन देण्यास महात्मा गांधीजींचे विचार कसे सक्षम आहेत याचा उदाहरण केला. या सत्राचे प्रास्ताविक डॉ. जे. व्ही. नायकवाड सरांनी केले. तर सुत्रसंचालन प्रा.जी.जी. भारती सरांनी केले आणि या सत्राचे आभार डॉ. कुमार बोबडे सरांनी मानले.

डॉ. के. व्ही. साबळे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

गृहअर्थशास्त्र विभाग

१) २ ऑगस्ट २०१८ :- २ ऑगस्ट २०१८ रोजी गृहअर्थशास्त्र विभागातील एम.ए. भाग-१ व २ च्या विद्यार्थ्यांनी व विभागातील सर्व प्राध्यापिका यांनी जिल्हा सामान्य स्त्री रुग्णालय अमरावती येथे भेट दिली. तेथील प्रसुती विभागात जाऊन तेथील महिलांनी माहिती जागृण देवून त्यांना योग्य आहार व या उपस्थित ध्यावयाची काळजी व स्तनपानाची माहिती इ. विषयांवर त्यांच्याशी संवाद साधून त्यांना योग्य मार्गदर्शनही केले. याविषयीची पूर्वसूचना विद्यार्थ्यांनी जाण्याआधी विभाग प्रमुख डॉ. सुजाता सबावे मंडम यांनी दिली व त्यांनीही तेथील इथरसूजना काळातील महिलांना स्तनपानाचे महत्त्व समजावून सांगितले.

१ ते ७ सप्टेंबर :- १ ते ७ सप्टेंबर २०१८ यामध्ये खालीलप्रमाणे विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. त्यात दि. ३/९/२०१८ रोजी विविध संस्था येण्यात आली. त्याचा विषय मोड आलेल्या घाण्याचे आहारातील महत्त्व. तसेच रांगोळी संस्था व प्रत्येकजणूचा कार्यक्रम येण्यात आला. त्यानंतर दि. ४/९/१८ रोजी आहारविषयक मार्गदर्शन करण्यास व विद्यार्थ्यांच्या समस्यांचे निराकरण करण्यास डॉ. उज्वला ठेंवले मंडम (डॉ. पंजाबराव देशमुख वैद्यकीय महा. अम.) यांना आमंत्रित करण्यात आले होते. दि. ५/९/२०१८ रोजी शिक्षक टिम साजरा करण्यात आला. त्या विद्यार्थ्यांनी विविध विषय देवून वर्गातील मुलींसमोर सूक्ष्म अध्ययन केले. दि. ६/९/२०१८ रोजी डीश डेकोरेशन संस्था येण्यात आली. यात इतर महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेऊन उत्तम प्रतिसाद दिला. यामध्ये मोड आलेल्या घाण्यापासून तयार केलेले पौष्टिक पदार्थ हा विषय ठेवण्यात आला होता. व पोषण सुंदरी हा कार्यक्रम देखील येण्यात आला. यात गृहअर्थशास्त्र विभागाच्या व्यतिरिक्त इतर विभागातील विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेऊन उत्तम प्रतिसाद दिला. त्यांनी कडधान्यापासून विविध जाणिवे बजवून ते परिधान केले होते. रांगोळी संस्था उद्घाटक म्हणून महाविद्यालयातील प्राध्यापिका डॉ. वर्षा चिखले प्रथम व पाटील मंडम ह्या लाभल्या असून डीश डेकोरेशन संस्थाकरिता प्रा. शोभना देशमुख मंडम ह्या उद्घाटक म्हणून लाभल्या. दि. ७/९/२०१८ रोजी वरील सर्व कार्यक्रमात प्रथम, द्वितीय, तृतीय क्रमांक मिळविलेल्या व गृहअर्थशास्त्र विभागात पदव्युत्तर विभागात प्रथम व द्वितीय क्रमांक मिळविलेल्या माजी विद्यार्थ्यांनीचा व पी.एच.डी. प्राप्त व सेट, नेट परीक्षा उत्तीर्ण केलेल्या विद्यार्थ्यांनीचा सत्कार सोहळाही आयोजित केला

होता. त्यात जवळपास १५ विद्यार्थ्यांची सत्कार करण्यात आली. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ. सुजाता सबावे मंडम यांनी केले. संचालन प्रा. सोनाली गावंडे मंडम व प्रा. डॉ. टवाश्री काकोटे यांनी केले व आभार प्रदर्शन प्रा. आरती भांगे यांनी केले. वरील कार्यक्रमाला महाविद्यालयातील प्रभारी प्राचार्य डॉ. हेलने सर, उपाध्यक्ष मा. टिटोपबाबू इंगोले सर व सचिव मा. शंकराजी खाडे सर उपस्थित होते. तसेच महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक वर्ग व विद्यार्थ्यांनी उपस्थित होत्या. कार्यक्रमाचे आयोजन गृहअर्थशास्त्र विभाग प्रमुख डॉ. सुजाता सबावे मंडम यांच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्णत्वास आले.

१६ - दि. १२/१०/२०१८ शुक्रवार रोजी अजूनपूर्ण गृहउद्योग भेट - दि. १२/१०/२०१८ रोजी अजूनपूर्ण गृहउद्योग १६, प्रभात रेसिडेन्सी रुग्णालय नगर अमरावती संचालिका - प्रतिभा तावडे यांच्या गृहउद्योगाला गृहअर्थशास्त्र विभागातील बी.ए.भा.न-२ व एम.ए.भा.न-१ व २ च्या सर्व विद्यार्थ्यांनी मोठ्या संख्येने उपस्थित होत्या. तसेच विभागातील विभाग प्रमुख डॉ. सुजाता सबावे मंडम व इतर सर्व प्राध्यापिका उपस्थित होत्या. प्रतिभा तावडे मंडम यांनी विद्यार्थ्यांनी विविध लोणचे कसे बनवावे हे प्रात्यक्षिका द्वारे दाखविले. विद्यार्थ्यांच्याही प्रश्नांचे निरसन त्यांनी केले.

४) उद्घाटक :- दि. १२/२/२०१९ रोजी गृहअर्थशास्त्र विभागा अंतर्गत अध्यास मंडळाचा उद्घाटक कार्यक्रम आयोजित केल्या गेल्या. कार्यक्रमाला उद्घाटक म्हणून मा. किर्णताई महले (माजी महापौर) व प्रमुख पाहुणे म्हणून मा. अर्चना काकडे मंडम (कृषी विज्ञान केंद्र दर्यापूर) ह्या लाभल्या. किर्णताई महले यांनी मुलींना सांसारिक जीवनाविषयी व कुठेही कार्य करत असतांना आपला परफॉर्मंस हा शंभर टक्के असावा असेही सांगितले. तर काकडे मंडम यांनी विविध अध्यासक्रमांवर व उद्योगाविषयी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. कार्यक्रमाला गृहअर्थशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांनी व प्राध्यापिका उपस्थित होत्या. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक डॉ. सुजाता सबावे मंडम विभाग प्रमुख गृहअर्थशास्त्र विभाग व संचालन कु. राधिका यादव व कु. भाग्यश्री काकडे यांनी केले तर आभार प्रदर्शन हे प्रा. आरती भांगे यांनी केले.

डॉ. सुजाता सबावे
गृहअर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

राज्यशास्त्र विभाग

अनेक जाती, धर्म, भाषा, संस्कृती असलेल्या देशात सांसदीय शासन व्यवस्था स्थापन करणे एक निर्मात्यांचा योग्य वाटले. पण केवळ आणि केवळ घटनात्मक तरतुदीनीच ही व्यवस्था समर्थ बनू शकते ही संकल्पना असली. सांसदीय लोकशाहीचा वापर सत्ताधारी वा विरोधी कसे करतात, लोक त्याद्वारे किती साक्षर व जागरूक आहेत यावरून सांसदीय व्यवस्थेचे वश दिसते. अर्थात अप्रचक्षुष सुद्धा त्यातच येते. भारतीय शासन व राज्यकारणासंबंधीचा जागतिक राजकारण अनेक देशांची संविधाने, विचारवंतांची मते, सिद्धांत यांचा आधार घेऊन राज्यशास्त्र विभागामार्फत केवळ अभ्यासच नव्हे तर जनजागृती सुद्धा करण्यावर भर देऊन तथा प्रकारची शैक्षणिक उपक्रम विभागाद्वारे राबविले जातात. वर्षभर विभागाद्वारे जे.जे. उपक्रम विभागाद्वारे राबविले जातील त्यामध्ये विद्यार्थी सहभाग असला पाहिजे. याद्वारे अभ्यास मंडळाची स्थापना करून त्यात विद्यार्थी प्रतिनिधित्व सहभाग असतो.

राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळ कार्यकारिणी

अध्यक्ष	कोमल खरात	-	एम.ए.२
उपाध्यक्ष	मधुर चौधरी	-	एम.ए.२
सचिव	सुजाता गोडकर	-	एम.ए.१
कोषाध्यक्ष	अंकिता पावडे	-	एम.ए.
सहसचिव	ऋतीदा रोडे	-	बी.ए.२
सदस्य	चेतानी देशमुख	-	बी.ए.१
सदस्य	कासीम कयूम शेख	-	बी.ए.१
सदस्य	लक्ष्मी थाले	-	बी.ए.१
सदस्य	रोहीणी पांडे	-	बी.ए.१

अभ्यास मंडळाच्या उद्घाटक म्हणून डॉ. ज्योती ठाकरे, राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख. स्व. मदनगोपाल मुंडडा महाविद्यालय चांदूर रेल्वे ब्राह्मणे. दिनांक २५/१०/२०१८ रोजी 'दशरथावघात विविध पैलू' या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले. डॉ. के.एस. वासनिन सहयोगी प्राध्यापक, विदर्भ ज्ञान-विज्ञान संस्था, राज्यशास्त्र विभाग यांनी अभ्यासपूर्व व्याख्यानामधून आतंकवादचे खरे चेहरे, रेलू उलगाडले. दिनांक - ११ व १२ मार्च २०१९ रोजी 'संयुक्त राष्ट्र' महासचिव, सुरक्षा परिषद या विषयावर डॉ. प्रमोद तालन यांचे व्याख्यान झाले. शैक्षणिक सहल :- पदव्युत्तर राज्यशास्त्र विभागाकरीता

शैक्षणिक सहलीचे आयोजन करण्यात आले. दिनांक ३१/०८/२०१८ रोजी डॉ. पंजाबराव देशमुख स्मृती भवन व बंगाल येथे शैक्षणिक सहलीचे आयोजन केले. दिनांक ०६/१०/२०१८ रोजी सेवाभावी संस्था, धर्माय संस्था यांच्या अभ्यास व त्यांचे कार्य माहता यांचे म्हणून धारणी, हरियाणा, सेमाडोह, मेळघाट मध्ये सहलीचे आयोजन करण्यात आले. तसेच दिनांक २७/०२/२०१९ ते ०४/३/२०१९ पर्यंत नांवा राज्याच्या विधिमंडळाचा भेट देण्याच्या दृष्टीने शैक्षणिक सहलीचे आयोजन करण्यात आले.

शैक्षणिक :- डॉ. जी.एम. ठवळी यांना आचार्य पदवी मिळाली. एम. ए. राज्यशास्त्र कु. अर्चना लांडगे विद्यार्थी गुणवत्ता वादी मध्ये ९ वी मेरीटी आली.

परिषद सहभाग :- महाराष्ट्र राज्यशास्त्र लोकप्रशासन परिषदेला कार्यकारीमध्ये सभासद म्हणून निवड.

१) महाराष्ट्र राज्यशास्त्र लोकप्रशासन परिषदेला कार्यकारीमध्ये सभासद म्हणून निवड.

२) राज्यशास्त्र विभागाद्वारे आयोजित "महाराष्ट्र राज्यशास्त्र व लोकप्रशासन राष्ट्रीय परिषद बरामती येथे सहभाग व शोध निबंध सादर.

३) बाबाजी दाते महाविद्यालय वयतमाळ येथे अभ्यासक्रमावर आधारीत कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन म्हणून सहभाग.

४) दशवंत महाविद्यालय शेळू येथे राष्ट्रीय चर्चासत्रामध्ये शोध निबंध वाचन.

शोध निबंध :- वू.जी.सी मान्यता प्राप्त जर्नल्स मध्ये तीन शोध निबंध प्रकाशित झाले.

प्रकाशन :- बी.ए. भाग-२ सेमिस्टर ३ व ४ करिता पुस्तकाचे लेखन व प्रकाशन करण्यात आले. 'निवडक राज्यघटना, व आंतरराष्ट्रीय संबंध' 'चिन्मयी शासन व्यवस्था व संयुक्त राष्ट्र' ही दोन पुस्तके राष्ट्रीय परिषदमध्ये प्रकाशित करण्यात आली.

वृक्षारोपण :- एन.सी.सी., एन.एस.एस. द्वारे आयोजित वृक्षारोपण कार्यक्रमांमध्ये विभागाचा सहभाग होता.

विविध स्पर्धा मधील सहभाग :- राज्यशास्त्र विभागाचे विद्यार्थी वादविवाद वक्तृत्व व इतर स्पर्धा तसेच परिक्षा अशा उपक्रमांमध्ये सहभागी होऊन महाविद्यालयाचे नाव उंचावण्याकरिता आपला वक्तृत्वाची छाप मारत आहेत. कु. प्रतीक्षा गुरुजुले, दीन बोणे यांनी सत्र २०१८-१९ मध्ये श्रीराम कला महाविद्यालय कुरु येथे आयोजित विद्यापीठ स्तरीय वादविवाद स्पर्धेमध्ये प्रथम व द्वितीय क्रमांक प्राप्त केला. विधी महाविद्यालय येथे आयोजित राज्यस्तरीय वादविवाद स्पर्धेमध्ये कु. प्रतिक्षा गुरुजुले होत्या. तसेच कु. प्रतीक्षा गुरुजुले व धिरज बोणे या जोडीस सांघीक प्रथम पुरस्कार प्राप्त झाला. मराठा सेवा संघ, जिजाऊ

विरोध मारगाव तालुका द्वारा आयोजित राज्यस्तरीय खुल्या वादविवाद स्पर्धेमध्ये कु. प्रतिक्षा गुरुजुले हिचा उपविजेता द्वितीय पुरस्कार प्राप्त झाला.

शैक्षणिक सत्र २०१८-१९ मध्ये शैक्षणिक सामाजिक उपक्रम स्पर्धा, लेखन, प्रकाशन, संशोधन अशा सर्व क्षेत्रांमध्ये विभागाचा सहभाग राहीलेला आहे.

वर्षभर घेण्यात आलेल्या शैक्षणिक व इतर सर्व उपक्रम राबविण्याकरिता मा. प्राचार्य डॉ. मिता देशमुख यांचे सहकार्य प्राप्त झाले. तसेच विभागातील कार्यरत शिक्षक डॉ. जी.एम. ठवळी, डॉ. स्नेहा चौधरी, डॉ. प्रमोद तालन, डॉ.पंकज नंदेकर, प्रा. कु. रोशना उगले यांनी परिश्रम घेतले. विभाग प्रमुख डॉ. व्ही.एच. भटकर, यांच्या मार्गदर्शनामध्ये विभागातील सर्व प्राध्यापक वृंद व विद्यार्थी यांनी सहकार्य केले.

डॉ. व्ही.एच. भटकर
(राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख)

इतिहास अभ्यास मंडळ

शैक्षणिक सत्र २०१८-१९ मध्ये इतिहास अभ्यास मंडळाची स्थापना करण्यात आली. त्यात इतिहास अभ्यासमंडळाची कार्यकारीणी जाहीर करण्यात आली व श. सत्र २०१८-१९ या शैक्षणिक वर्षात विविध उपक्रम राबविण्याचे निश्चित करण्यात आले. (उदा. परिसंवाद, चर्चासत्र, शैक्षणिक सहल)

इतिहास अभ्यास मंडळ कार्यकारिणी

अध्यक्ष	कु. रेखा गुर्वे	-	बी. ए. भाग-३
उपाध्यक्ष	कु. वैष्णवी वानखडे	-	बी.ए.भाग-२
सचिव	कु. दिक्षा ठवळी	-	बी.ए.भाग-२
कोषाध्यक्ष	कु. आरती नेवारे	-	बी.ए.भाग-२
सदस्य	अक्षय बोसले	-	बी.ए.भाग-१
सदस्य	पराग राजत	-	बी.ए.भाग-१
सदस्य	राजत विजये	-	बी. ए. भाग-१

डॉ. एव्. व्ही. चांगोले
इतिहास विभाग प्रमुख

भूगोल विभाग

भूगोल विभागातील कु. रिना माडेकर ही सन २०१७-१८ मध्ये संत गाडगेबाबा ज्योतिबा विद्यापीठाचे एम.ए.भाग-२ भूगोल विभागासाठी सुवर्णपदकाची मानकरी ठरलेला आहे. तसेच पुणे येथे झालेल्या ह्या कार्यशाळेत भूगोल विभागातील विद्यार्थी अजिंक्य वानखडे, ऋषीकेश वेदले, श्वेता कुमलवार, रिना बनसोड, पराग राजत, ऋषी सुर्वेशी, विशाल लॉटे, अजिंक्य दारोकार, शशांक भगत, साधी डोंगरे, प्राजक्ता जगन, सलोनी मेश्राम विद्यार्थी सहभागी झाले होते. कार्यशाळेत विविध स्पर्धांचे आयोजन झालेले होते. पैकी प्रत्येकी स्पर्धा मॉडेल सादरीकरण स्पर्धा ह्यामध्ये विद्यार्थ्यांना सुवर्णपदक आणि ढाल प्राप्त झालेली आहे. वाडक्यात सत्र २०१८-१९ मध्ये भूगोल विभागास दोन सुवर्णपदक प्राप्त झालेले आहेत.

दरवर्षी प्रमाणे वावर्षी सुद्धा राजत वा गावाचे जवळपास आठ दिवस समतलकलक सर्वेक्षण करण्यात आले. या सामाजिक सर्वेक्षणात संपूर्ण गावाचा सामाजिक स्तर विभागामध्ये असून त्याची एक प्रत ग्रामपंचायतीकडे देण्यात आला.

भूगोल विभागाची शैक्षणिक सहल चिखलदरा, सेमाडोह, कोलढास, सालबर्डी येथे नेण्यात आली होती. त्यासंबंधीचा अहवालसुद्धा विभागामध्ये तयार आहे.

जलव्यवस्थापनासंबंधी ब्रॅड ऑर्बेसन्, डॉ. राजेन्द्रसिंग भिकमपूरा (राजस्थान) जयपूर, (नोबेल पारितोषिक विजेता) ह्यांना आमंत्रित करण्यात आले होते. कार्यक्रमात प्रमुख जयिबी श्री. हर्षवर्धनजी देशमुख उपस्थित होते. त्यांनी महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना जलव्यवस्थापनाचे महत्त्व सांगता भाषेत समजावून सांगितले.

डॉ. वंदना देशमुख
(भूगोल विभाग प्रमुख)

वाणिज्य विभाग

महाविद्यालयाचा वाणिज्य विभागात पदवी आणि पदसूचक शिक्षण इंग्रजी व मराठी या दोन्ही माध्यमातून दिले जाते. एच.फिल. (नव्यज्ञान पारितोष) व पीएच.डी. अभ्यासक्रम मुद्रा वा विभागासमर्पित चालविण्या जातो. या विभागाखाले २०१८-१९ शैक्षणिक वर्षासाठी सर्व अभ्यासक्रमांना प्रवेशित विद्यार्थ्यांची संख्या १०८८ आहे.

वाणिज्य विभागामध्ये गुणवत्ता वाढीने प्रवेश केले जातात यावर्षी इंग्रजी माध्यमात बी. कॉम. भाग-१ ला ९०.९२% व मराठी माध्यम बी.कॉम. भाग-१ ला ८६.०७% टक्केवारीवर अनुक्रमे प्रथम क्रमांकातील विद्यार्थी प्रवेशित करण्यात आले आहेत.

वाणिज्य विभागात एकूण सात शिक्षकांची वदे मंजूर असून त्यापैकी चार शिक्षक नियमित आहेत तीन शिक्षक पदे रिक्त आहेत. प्रोफेसर डॉ. ई.जे. हेल्जेर विभाग प्रमुख आहेत व तीन शिक्षक प्रा. मनोज जगताप, डॉ. बी.एस. झुरे, डॉ. किशोर फुले हे सहयोगी प्राध्यापक म्हणून कार्यरत आहेत. तसेच वाणिज्य विभागातील विनाअनुदानित इंग्रजी माध्यमात तीन शिक्षक कंत्राटी तत्वावर आहेत. त्यामध्ये डॉ. लकुठ देशमुख, डॉ. दर्शा चौधरी व प्रा. रसिका देशमुख हे आहेत. या व्यक्तिगत तासिका तत्वावर एकूण बारा शिक्षक कार्यरत असून त्यापैकी आठ शिक्षक आचार्य पदवीधारक आहेत. कन्या आणि शिका दोन्हीजंतीत वेलन खोडके हा विद्यार्थी वाणिज्य विभागात विभाग सहकार्य म्हणून कार्यरत आहे. प्रोफेसर डॉ. ई.जे.हेल्जेर व डॉ. बी. एस. झुरे हे संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाचे पीएच.डी. मार्गदर्शक आहेत.

शैक्षणिक पावाभूत सुविधा :

- ICT क्लासरूम
- एच. फिल., पीएच.डी. मार्गदर्शक
- डिजिटल क्लासरूम (ऑडिओ आणि व्हिड्युओ)
- इंटरनेट
- ई-लायब्ररी
- शैक्षणिक पोस्टर
- पीएच.डी. रिसर्च सेंटर (संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ अंतर्गत)

Faculty on Various Authorities -

- १) डॉ. ई. जे. हेल्जेर : प्रोफेसर व वाणिज्य विभाग प्रमुख, सदन्य खावसाधिक अर्थशास्त्र अभ्यास मंडळ गोंडवाळा विद्यापीठ गडचिरोली व संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, सदन्य स्वाविव चौकशी व संलक्षीकरण समिती, सदन्य विषय निवर्तन

समिती, सदन्य अभ्यासक्रम गठन समिती, सदन्य विषय निवर्तन समिती, पेपर सेंटिंग, उत्तरपत्रिका मूल्यांकन, संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या विविध समितीमध्ये सहभाग, अंकेक्षण व आवक दोन वंद प्रकाशित, ऑनलाईन पीएच.डी. पत्रिणीमध्ये सहभाग, एकूण सहा (०८) विद्यार्थ्यांना पीएच.डी. पदवी प्राप्त त्यापैकी दोन (०२) विद्यार्थी २०१८-१९ मधील आहेत. एका विद्यार्थ्याचा पीएच.डी. प्रबंध विद्यापीठास सादर, विविध विद्यापीठात पीएच.डी. पदवी परिक्षक.

२) प्रा. मनोज जगताप : सहयोगी प्राध्यापक, सदन्य लेखांकन व सांख्यिकी अभ्यास मंडळ सं.गा. बा. अ. वि. अमरावती सदन्य, स्वाविव चौकशी व संलक्षीकरण समिती सं.गा. बा.अ.वि. अमरावती, सदन्य अभ्यासक्रम पुनरीक्षण समिती सं.गा. बा. अ. वि. अमरावती, सदन्य विषय निवर्तन समिती सं.गा. बा.अ.वि. अमरावती सं.गा. बा.अ. वि. विद्यापीठ समिती सं.गा. बा.अ.वि. (Setting) तयार करणे.

अमरावती प्रश्न संघ (Setting) तयार करणे. ३) डॉ. बी.एस. झुरे : सहयोगी प्राध्यापक, शिक्षण शुल्क समिती, तय्य पडताळणी समिती (व.च.वि. नासिक) स्वाविव चौकशी समिती, विषय निवर्तन समिती, महाविद्यालय MOOC सेंटर सदन्य, चौकशी समिती सदन्य, विषय निवर्तन समिती, पेपर सेंटिंग, उत्तरपत्रिका मूल्यांकन व विद्यापीठाच्या विविध कामात सहभाग. दोन विद्यार्थ्यांना पीएच.डी. प्राप्त. तसेच ICSSR नेजर रिसर्च प्रोजेक्ट सुरू आहे.

४) डॉ. किशोर फुले : सहयोगी प्राध्यापक, सविध, डॉ. पंजाबराव देशमुख साहित्य कला आणि संस्कृती अकादमी सदन्य, डॉ. पंजाबराव देशमुख मान्य संसाधन विकास व प्राधिकर्ष, सदन्य डॉ. पंजाबराव देशमुख १२० वा जयंती उत्सव व निवर्तन निवर्तन समिती, संयोजक शिवालय संस्था तयार सदन्य, संपादक संस्था देवदंडी २०१९, संपादक शिवसंस्था प्रेमासिक.

विभागातील विविध उपक्रम :

- दरवर्षीप्रमाणे या वर्षीसुद्धा 'वाणिज्य अभ्यासमंडळाचे उद्घाटन' २५ जानेवारी २०१९ रोजी करण्यात आले या प्रसंगी मार्गदर्शक म्हणून संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाचे वाणिज्य व व्यवसाय विद्याशाखेचे अधिष्ठाता प्राचार्य डॉ. दिलेश निधित उद्घाटन म्हणून उपस्थित होते.
- "शांतिपर्व २०१९" स्नेहसंमेलनामध्ये विभागातील विद्यार्थ्यांनी अभिनव/वाच्य सादरीकरण सर्वोत्तम विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमात सहभाग घेतला व बी.कॉम. भाग-१ व २ च्या विद्यार्थ्यांनी प्रथम क्रमांक प्राप्त केला.
- महाविद्यालयाच्या दरवर्षीप्रमाणे यावर्षीसुद्धा शिक्षक दिन ५ सप्टेंबर २०१९ रोजी विभागाच्या वतीने साजरा करण्यात

आला.

• संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठस्तरीय झालेल्या "अविष्कार" या सर्वोत्तम महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला होता.

• सं.गा. बा. अ. विद्यापीठाचे Tally प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम विभागात पूर्ण करण्यात आला.

• महाविद्यालयातील प्रसन्न संयोज देशमुख यांनी SET व सविध खोडके यांनी NET परीक्षा उत्तीर्ण केली.

• देशिक देशीकृती च्या माध्यमातून महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांकरिता सामान्य ज्ञान परीक्षेचे आयोजन करण्यात आले होते.

इतर उपक्रम :

या वर्षी जवळीकी २०१८ परीक्षा एच.कॉम. भाग-२ सेमिनार ४ मधील इंग्रजी माध्यमाची विद्यार्थ्यांनी कु. धरती नेमाम संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या गुणवत्ता वाढीत द्वितीय क्रमांक व कु. पूनम इंगळे ह्या विद्यार्थ्यांनीने सहावा क्रमांक प्राप्त केला.

वाणिज्य अभ्यासमंडळाचे गठन, औद्योगिक सहल, औद्योगिक क्षेत्रातील तज्ञांचे मार्गदर्शन, विविध विषयांवरील सेमिनार, क्रीडा क्षेत्रात सहभागी आणि महाविद्यालयीन स्नेह संमेलनात भरीव सहभाग इत्यादी उपक्रम संपन्न झाले. विभागाच्या अनेक विद्यार्थ्यांना राष्ट्रीय सेवा योजना, राष्ट्रीय छात्र सेना, क्रीडा सांस्कृतिक उपक्रमात सहभाग घेतला.

वाणिज्य अभ्यास मंडळ :

अध्यक्ष	: वेलन खोडके	एच.कॉम-२
उपाध्यक्ष	: वृषाली देवल	एच.कॉम-१
सचिव	: मकरंद काळके	बी.कॉम-३
कां.पाध्यक्ष	: राधिका कडू	बी.कॉम-२
सहसचिव	: समीक्षा निर्मळ	बी.कॉम-१
सदन्य	: भाव्यश्री तावडे	एच.कॉम-२
सदन्य	: प्रज्ञा सिनकर	एच.कॉम-१
सदन्य	: पांडुरंग मोहल्ले	एच.कॉम-२
सदन्य	: शुभम भोडे	बी.कॉम-३
सदन्य	: किर्ती चावरे	बी.कॉम-३
सदन्य	: तेजस काळकांडे	बी.कॉम-२
सदन्य	: नावश्री निमोकर	बी.कॉम-१

महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. सिता रा. देशमुख यांच्या नेतृत्वात आणि विभागप्रमुख प्रोफेसर डॉ. ई.जे. हेल्जेर यांच्या मार्गदर्शनात हा विभाग सतत प्रगती पवावर आहे याचा आभार आणि अभिमान आहे.

डॉ. ई. जे. हेल्जेर
प्रोफेसर व वाणिज्य विभाग प्रमुख

समाजशास्त्र विभाग

शैक्षणिक सत्र २०१८-१९ या वर्षात समाजशास्त्र विभागात प्रा. डॉ. ए. एल. बनकर समाजशास्त्र विभागप्रमुख यांच्या अध्यक्षतेखाली सभा संपन्न झाली. त्याप्रसंगी प्रा. डॉ. डी.एस. जामुर्ते हे उपस्थित होते. समाजशास्त्र विभागात शैक्षणिक सत्र २०१८-१९ या वर्षात दोन प्राध्यापक कार्यरत होते. समाजशास्त्र विभागाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचे हित लक्षात घेऊन विविध उपक्रम राबवावे हे निर्धारित करण्यात आले. जसे चर्चासत्र, परिसंवाद, शैक्षणिक सदन्य आयोजित करण्याचे ठरविले गेले. तसेच समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने समाजशास्त्र मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे. प्रा. डॉ. ए. एल. बनकर २८ फेब्रुवारी २०१९ ला सेवाविपुल झाले. त्यानंतर समाजशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. डॉ. डी. एस. जामुर्ते यांची नियुक्ती करण्यात आली. प्रा. डॉ. डी. एस. जामुर्ते यांना संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ यांनी आचार्य पदवी चे मार्गदर्शक म्हणून मान्यता देण्यात आली.

समाजशास्त्र अभ्यास मंडळ

अध्यक्ष	प्रभात तावडे	बी.ए.भाग-३
उपाध्यक्ष	प्रसन्नजीत गजमिरे	बी.ए.भाग-३
कां.पाध्यक्ष	कु. बरखा वाटव	बी.ए.भाग-२
सदन्य	कु. प्रणाली रंगारी	बी.ए.भाग-२
सदन्य	अजितकेत वाने	बी.ए.भाग-१
सदन्य	कु. पुजा रामटेके	बी.ए.भाग-१
सदन्य	शशांक भगत	बी.ए.भाग-१

डॉ. डी.एस. जामुर्ते
समाजशास्त्र विभागप्रमुख

एन.सी.सी. विभाग

महाविद्यालयातील एन.सी.सी. सुविधेची स्थापना सन १९५३-५३ मध्ये झाली असून 'एकता व अनुशासन' या आपल्या घोषाप्रमाणे सुविधेची कार्यपद्धती चालते. सुविधेमध्ये ५० मुले आणि ८ मुली विद्यार्थी ५८ मुलांचे पंचक कार्यक्रम आहेत. ८-महा. बटालियन एन.सी.सी. अमरावती जवळील कॅडेट्स आणि शिष्टांग, मशिष्टांग व राष्ट्रीय, राज्य, विभागीय स्तरावरील विविध निव्वारीय प्रतियोगितांमध्ये सहभाग घेतात. यापैकी सुविधेत कॅडेट्स सक्किल सहभाग घेतात. यापैकी राष्ट्रीय सुविधेत कॅडेट्स सक्किल लिटरचिप कॅम्प चेन्नई (कोल्हापूर) स्तरावरील अडव्हान्स लिटरचिप कॅम्प चेन्नई (कोल्हापूर) दि. ५ ते १६ डिसेंबर २०१८ करिता आकाश प्र. मंत्रालय विद्यार्थ्यांची निवड झाली. तसेच 'एक भारत स्वच्छ भारत' शिबिरासाठी आगगाढा वेळे दि. १८ ते २८ डिसेंबर २०१८ ला तीन विद्यार्थी १) अरुण डी. ठवळे २) गौरव अ. बांल ३) प्रणिश बी. पंढार यांची निवड झाली.

महाविद्यालयासाठी उल्लेखनीय बाब म्हणजे २०१८-१९ मध्ये देण्यात आलेल्या सैन्य भरोसामध्ये एन.सी.सी. वृत्तिवे ४ विद्यार्थी निवडले गेले. १) प्रेमकुमार रा. तावडे २) अरुण डी. मुद्दे ३) आशिष स. खवळे ४) आकाश अ. चौधरी.

तसेच यापैकी महाविद्यालयात ५ सप्टेंबर शिक्षक दिनाभिमन रस्त्यात शिबिरामध्ये २१ कॅडेट्सची रस्त्यात केली, आणि स्वच्छता अभियान, वृक्षारोपण बालप्रीत्यार, जलजागृती वृत्ती अशा विविध उपक्रमांमध्ये मोठ्या संख्येने सक्रिय सहभाग नोंदविला. तसेच महाविद्यालयामध्ये एन.सी.सी. विभागातर्फे दि. २९ सप्टेंबर २०१८ ला सज्जिकल स्टुडिओ दिवसाचे आयोजन केले गेले. त्याकरिता अरुण डी. मुद्दे प्र. प्रभावी डॉ. उ.जे. हेल्ले, प्रमुख मार्गदर्शक कॅप्टन सुजिल इंगळे डॉ. एम.डी. महा. अमरावती तसेच सी.एस.एस.एस. सुरेन्द्रसिंह - महा. बटालियन - एम. यांचे मार्गदर्शन लाभले. या कार्यक्रमाचे सुप्रसन्नचालक एन.जी.जी. भारती, प्रास्ताविक डॉ. टाळीक मंडे व आभास डॉ. खोकरले मंडे यांनी मानले. या सुविधेत पंचक दारुणी होण्याचा स्वागत्य दिन १५ ऑक्टोबर, गणतंत्रदिन, २६ जानेवारी, महाविद्यालयात आणि पालकमंत्र्यांच्या हस्ते होण्याचा जिल्हा स्तरावरील ध्वजारोहणाचा मार्गदर्शन देते. याप्रमाणे श्री शिवाजी शिक्षण संस्था स्तरावरून या. शिक्षण वर्षाची डॉ. पंजाबराव देशमुख यांच्या जवळील २७ डिसेंबर रोजी येण्याचा या. मंत्री आणि भाऊसाहेबांना एन.सी.सी. पंचकाकडून मानवंदना दिली जाते. यापैकी विभागीय स्तरावरून कमांडिंग ऑफिसर ट्रेनिंग कॅम्पासाठी ३० कॅडेट्सची सक्किल सहभाग नोंदविला. गणतंत्र दिवस परेड राज्य, दिल्ली येथे २६ जानेवारी २०१८ ला या. राष्ट्रपती यांच्या हस्ते होण्याचा ध्वजारोहणाचा सलामी व मानवंदना

देण्यासाठी कॅडेट्स तुषार रा. हुड यांची निवड झाल्याबद्दल डॉ. पंजाबराव उपाख्य भाऊसाहेब देशमुख यांच्या जयंती पर्वाने श्री शिवाजी संस्थेकडून या. श्री. चंद्रशेखर बाळकृष्ण, उर्जामंत्री महाराज राज्य यांच्या हस्ते बॅन्ड एन.सी.सी. कॅडेट पुरस्कार देऊन सन्मानित करण्यात आले.

अशा पद्धतीने महाविद्यालयातील स्तरावरील उपक्रमांमध्ये एन.सी.सी. सुविधेत पंचकाचा सहभाग सक्रीय असतो. आणि त्यांना वेळोवेळी मार्गदर्शन करण्याचे कार्य एन.सी.सी. अधिकारी लेफ्ट जी.जी. भारती हे करतात.

लेफ्ट. जी.जी. भारती

एन.सी.सी.

आपल्या महाविद्यालयाचे एन.सी.सी. चे मुलीचे सुविधेत वेगवेगळ्या कार्यक्रमात आपला सहभाग उत्कृष्टपणे नोंदवित असतात. २०१८-१९ शैक्षणिक सत्रात एन.सी.सी. च्या मुलींच्या चमूने जिह्वा व राष्ट्रीय स्तरावरच्या सर्व भाग घेतला.

Annual Leadership Camp - Cdt.
(Jorhat Assam) Nandakishor Hadole
Prajapati National Integration
Camp - (Aurangabad) - Cdt.
Deepali Vasant Patil
National Integration Camp - (Nasik)

1) Anjali Bhure
2) Rashmi Waykar

१) आंतरराष्ट्रीय योगा दिवस - २१ जून २०१८ ला महाविद्यालयामध्ये देण्यात आला.
२) ५ सप्टेंबर, २०१८ शिक्षक दिनाच्या निमित्ताने रा.सं.यो. च्या विद्यार्थ्यांनी व एन.सी.सी. कॅडेट्स ने आपल्या महाविद्यालयात रस्त्यात शिबिराचे आयोजन केले व रस्त्यात केली.

३) सज्जिकल स्टुडिओ हे हा कार्यक्रम २९ सप्टेंबर २०१८ रोजी आपल्या महाविद्यालयात देण्यात आला या प्रसंगी कॅप्टन डॉ. सुजिल इंगळे (प्राध्यापक) हे प्रमुख वक्ते म्हणून लाभले होते व चे सी.एस.एस. सुरेन्द्र सिंग यांनी कॅडेट्सला 'सज्जिकल स्टुडिओ'संबंधी मार्गदर्शन केले.

४) द्याचप्रमाणे वृक्षारोपण व स्वच्छ भारत अभियान महाविद्यालयामध्ये व शिवटेकडीच्या परिसरामध्ये राबविण्यात आले.

५) Foot Policing Programme चा अंतर्गत कॅडेट्सने शिवाजी जैवतंत्रज्ञान महाविद्यालयामध्ये जाऊन शेताजी सुभाषचंद्र बोस, यांचा पुतळा व त्या जवळचा परिसर स्वच्छ केला.

लेफ्ट. डॉ. वैराजी टाळीक

जनसंवाद विभाग

संपूर्ण देशात प्रचारासाठी उत्कृष्ट शिक्षण देणारा विभाग म्हणून आपल्या महाविद्यालयाचा प्रचारित व जनसंवाद विभाग परिचित झाला आहे. गुणवत्तेची परंपरा कायम राखण्याचा या विभागाला विद्यार्थी अनुदान आयोगाकडून बी. डी.ओ. अंतर्गत तीन वर्षाकरिता १ कोटी ७० लक्ष रुपयांचे अनुदान मंजूर झाले. त्यामुळे कौशल्यधार आयातित 'कोटोबाणी' व 'हिडिओबाणी' या विषयात पद्धती अभ्यासक्रम सुरू करणारे पहिले महाविद्यालय म्हणून आपल्या महाविद्यालयाला मान मिळाला.

मुद्रित, इलेक्ट्रॉनिक आणि नवप्रसार माध्यमांच्या क्षेत्रात झपाट्याने होत असलेला विकास, जवळीक उदयास आलेली ऑनलाईन प्रचारिता, प्रचारित वित्तसित झालेली जवळीक क्षेत्रे, कापरेट कंपन्यांमुळे जनसंपर्काचे वाढलेले महत्त्व आणि डिजिटल वित्तसित वित्तसित होत असलेले इन्टरनेट, जाहिरात, माध्यम संशोधन क्षेत्र आणि या सर्वांमध्ये वाढलेले कोटोबाणी आणि हिडिओबाणीचे महत्त्व यामुळे प्रचारिता व जनसंवादशास्त्राचा अभ्यासक्रमात आयुलगा बदल झाले असून या अभ्यासक्रमांना अत्यंत महत्त्व असले आहे. हे महत्त्व लक्षात घेऊन जनसंवाद विभागाने गुरु केलेल्या कोटोबाणी व हिडिओबाणी या अभ्यासक्रमांना चांगला प्रतिसाद मिळाला.

प्रचारिता व जनसंवाद शास्त्रातील तीन वर्षीय पदवी (बी.ए.जे.एस.सी./बी.जे.एस.सी.) व दोन वर्षीय वर्षीय पदवुत्तर अभ्यासक्रम (एम.ए.जे.एस.सी./एम.जे.एस.सी.) आणि कोटोबाणी व हिडिओबाणी व जर्नालिझम अंश मोठ्या मंजूरतेत हे दोन बी.डो.ओ. तीन वर्षीय पदवी अभ्यासक्रम या विभागाने चालविण्यात येतात. निकालाची गुणवत्तापूर्ण परंपरा या विभागाने कायम राखली आहे. उहाळी २०१८ मध्ये झालेल्या परीक्षेत प्रचारिता व जनसंवाद विभागाला पाच विद्यार्थ्यांनी संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाच्या गुणवत्ता यादीत स्वागत पदकावरले असून पदवुत्तर परीक्षेत प्रथम आलेली कु. स्नेहल देवनाथ जेजुरीकर ही प्रथमहर्षी बाळासाहेब मराठे आणि स्व.पी.के. उपाख्य अण्णासाहेब देशमुख अशा दोन सुवर्ण पदकाची मानकरी ठरली आहे तर पदवी परीक्षेत प्रथम आलेली कु. मुनमुन रविकान्त श्रीवास्तव स्व. जवाहरलाल दळी सुवर्ण पदकाची आणि दुसरा मेरीट अलुप जगदीश गुप्ता हा स्व.पी.के. उपाख्य अण्णासाहेब अण्णासाहेब देशमुख ठोप पदकाचा मानकरी ठरला आहे. तर कु. दीक्षा शरदावत परीक्षेत विद्यापीठातून अनुक्रमे

द्वितीय तृतीय स्वागत पदकावरले आहे.

विभागातील विद्यार्थ्यांनी शैक्षणिक व सामाजिक उपक्रमात सहभागी व्हावे, अनेक उपक्रम राबवावे या उद्देशाने स्वागत झालेल्या विद्यार्थ्यांच्या 'शिवाजी मोडिया क्लब'चे वार्षिक विविध उपक्रम राबविले. बी.जे.एस.सी. अंतिम वर्षाचा प्रशांत शिवा राठोड याने क्लबच्या अध्यक्षपदाची तर बी.जे.एस.सी. तृतीय वर्षाचा विद्यार्थी अनुद्योत डी. गावडे याने सचिवपदाची जबाबदारी सांभाळली. 'शिवाजी मोडिया क्लब'चा पदग्रहण समारंभ महात्मा गांधी फाऊंडेशन, जळगावचे संचालक श्री. भुजंग बोर्डे यांच्या हस्ते झाले. क्लब मार्फत वार्षिक विविध शाळा-महाविद्यालयात 'माध्यम साक्षरता' मोहीम राबविण्यात आली. राष्ट्रीय प्रचारक दिनाभिमन दि. १६ नोव्हेंबर जिल्हा माहिती कार्यालय व जनसंवाद विभागाला संयुक्त वतीने डिजिटल मोडिया या विषयावर चर्चासत्र देण्यात आले. याध्ये माहिती व जनसंपर्क विभागाने संचालक श्री. वाराकृष्ण मुळी, जिल्हा माहिती अधिकारी श्री. हर्षचंद्र पवार, डे. सकाळचे प्रतिनिधी जी. कृष्णा लोखंडे, प्रा. अजित जाधव यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. प्रसिद्ध छायाचित्रकार सनीता महाजन यांनी एक दिवसीय कार्यक्रमात विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले तर आरंभ अजिमेरास सैन्यामधे गये विद्यार्थ्यांनी ऑनलाइन क्षेत्राबद्दल माहिती देण्यात आली.

अ.भा. मराठी साहित्य संमेलनाचे माजी अध्यक्ष व ज्येष्ठ पत्रकार श्री. उत्तम कांबळे यांच्या हस्ते विद्यार्थ्यांतर्फे प्रचारित 'संवाद'चा या अजिमेरासकालिकाचे प्रकाशन करण्यात आले. यापैकी डे. लोकमत्ताचे संचालक श्री. निरीश कुबेर, निवासी संचालक श्री. देवेंद्र गावडे, डे. दिव्य मराठीचे महासंस्थाचे संचालक श्री. संजय संजय आवटे, विदर्भ आवृत्तीचे संचालक श्री. सचिन काटे, ई टोकी भारतचे मुंबई द्युत प्रमुख श्री. प्रमोद सुबुवार यांना मानवंसचे अतिथी व्याख्यात आयोजित करण्यात आले होते.

जनसंवाद विभाग अयावत स्टुडिओ, एडिटिंग लॅब व विविध उपकरणे आणि कॅमेरे यांनी सुसज्ज भाषण स्टुडिओमध्ये स्थापित करण्यात आले. यापैकी संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या जनसंवाद अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष डॉ. बबन जाखले, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज मागपूर विद्यापीठाच्या जनसंवाद विभागातील प्राध्यापक प्रा. डॉ. मोईद हक, मुंबई विद्यापीठाच्या जनसंवाद विभागातील प्रा. अनुष्ठा कुलकर्णी, कवयित्री बहिनबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ, जळगावचे विभागप्रमुख डॉ. सुधीर पटकर, प्रा. डॉ. विजय लिताले, डी २४ तास चे मुंबई प्रतिनिधी विजोद पाटील, डे. लोकमतचे

उपसंवादक मनेश खवसे, दूरदर्शनचे कॅमेरामन राजीव नायकवाड, आदी विविध क्षेत्रातील मान्यवरांनी विभागाला भेट देऊन विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. यावर्षी लोकसभा निवडणुकीच्या निमित्ताने झी २४ तास ने 'महासंवाद' हा कार्यक्रम महाविद्यालयात आयोजित करून तो दोनदा प्रक्षेपित केला.

महाविद्यालयाच्या करिअर कोन्सलिंग व प्लेसमेंट विभागाच्या वतीने यावर्षी चाणक्य इजिजीअरिंग फाउंडेशन, नामपूरच्या सहकार्याने मिलायन्स जिओसाठी विविध पदाकरिता पणयात आलेल्या प्लेसमेंटमध्ये १४ विद्यार्थ्यांनी निवड करण्यात आली. यावर्षीचे पदव्युत्तर अंतिम वर्षाचे विद्यार्थी शिवदास भंडारी यांची लोकमत वा दैनिकात, जयंत सोनीने याची दिव्य मराठी मध्ये तर बीजेएम्सो अंतिम वर्ष विद्यार्थी शुभम बावस्कर यांची है. सकाळ वा वृत्तपत्रात विविध पदावर निवड झाली.

विविध शैक्षणिक व सामाजिक उपक्रमांमुळे जनसंवाद विभागाला एक 'ज्ञानात्मक' व 'कार्यात्मक' प्रचार्य डॉ. सिता देशमुख यांच्या मार्गदर्शनात व विभागप्रमुख डॉ. कुमार बोबडे यांच्या नेतृत्वात विभागात कार्यरत असलेले प्राध्यापक प्रतीक कर्ंदे, गजानन गडेकर, रुपेश फसाटे, मनीष भंकाळे, अजय पटीले, शिल्पा देशपांडे, डॉ. आचार्य, डिम्पल सोनी या सर्वांच्या प्रयत्नांनी प्रकाशित व जनसंवाद विभाग निरंतर प्रगतीकडे वाटचाल करीत आहे.

डॉ. कुमार बोबडे
जनसंवाद विभाग प्रमुख

ज. भा. मराठी साहित्य संवत्सराचे बाजी अय्यर
तथा ज्येष्ठ प्रकरा, श्री, उत्तम कांबळे

जनसंवाद विभाग गुणवत्ताप्राप्त विद्यार्थी (२०१७-१८)

शिवाजीच्या जनसंवाद विभागाचे पाच विद्यार्थी गुणवत्ता वादीत २०१७-१८ -

कु. स्नेहल देवनाथ सोनटकर - प्रथमहर्षी बाळासाहेब मराठे आणि स्व. पी.के. उपाख्य अण्णासाहेब देशमुख सुवर्ण पदक, कु. मुनलुप रविकांत श्रीवांस - श्री जवाहरलाल दर्डा सुवर्णपदक व अनुप जगदीश गुप्ता हा पी.के.उपाख्य अण्णासाहेब देशमुख रौप्य पदकाचा मानकरी.

प्रकाशित व जनसंवाद पदव्युत्तर (एच.जे.एम.सी.) परीक्षा

- १) प्रथम मेरीट - कु. स्नेहल देवनाथ सोनटकर ७३.६२% गुण प्रथमहर्षी बाळासाहेब मराठे आणि स्व.पी.के. उपाख्य अण्णासाहेब देशमुख सुवर्ण पदक,
- २) दुसरा मेरीट - कु. दीक्षा शरदाव कठाणे ६९.०५%
- ३) तिसरा मेरीट - कु. रुपाली केशवराव भांगे वांला ६८.३१%

प्रकाशित व जनसंवाद पदवी (बी.जे.एम.सी.) परीक्षा

- १) प्रथम मेरीट - कु. मुनलुप रविकांत श्रीवांस श्री जवाहरलाल दर्डा सुवर्णपदक
- २) दुसरा मेरीट - अनुप जगदीश गुप्ता ६६.२२% पी.के. उपाख्य अण्णासाहेब देशमुख रौप्यपदक

दे. दिव्य मराठी महाराष्ट्रचे संपादक, संजय जावडे

डॉ. पंजाबराव उपाख्य भाऊसाहेब देशमुख ज्ञान स्त्रोत केंद्र ग्रंथालय

"The Only things that you absolutely have to know, is the location of the Library"

Albert Einstein

महाविद्यालयाचे ग्रंथालय शिवाजी सुसज्ज असून राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील ज्ञान संसाधने ग्रंथालयात उपलब्ध आहेत. ग्रंथालयाचे संपूर्ण कामकाज संगणकीकृत असून महत्वाच्या ग्रंथांचे डिजिटल स्वरूपात रूपांतर करण्यात आले आहे. डॉ. पंजाबराव देशमुख सोशल सायन्स डिजिटल लायब्ररी विकसित करण्यात आली आहे. ग्रंथालयाची स्वतंत्र वेबसाईट असून त्याद्वारे संपूर्ण माहिती वाचकांना उपलब्ध होते.

ग्रंथसंग्रह :

- * ग्रंथसंग्रह : ८१४००
- * निवतकालिक : ३५
- * वृत्तपत्र : २१

ई-ग्रंथ संग्रह

N-LIST-BOOKS & E-JOURNALS CONSORTIA

६ लक्ष ई-बुक्स व ६ हजार ई-निवतकालिके

* National Digital Library द्वारे पीपलडी वेबसाईट, ई-

लर्निंग, ई-बुक्स व देशभरातील ग्रंथालयांचा ग्रंथसंग्रह उपलब्ध.

इंटरनेट सुविधा :

- * ग्रंथालयामध्ये ५० संगणकाची अत्याधुनिक केंद्र असून एल.सी.डी. प्रोजेक्ट व अत्याधुनिक सुविधा आहेत.
- * १४ MBPS Optical Fiber Internet संपूर्ण सुविधा
- * Free & Open Source Computer Lab

ग्रंथालय सेवा :

- * दृष्टी बाधित विद्यार्थ्यांसाठी ब्रेल ग्रंथालय
- * स्थायी परीक्षा करीत स्वतंत्र ग्रंथसंग्रह व वाचन कक्ष
- * मुक्त इंटरनेट सुविधा
- * Web OPAC
- * संशोधनकरिता स्वतंत्र कक्ष
- * Library Website on www.shivajicollege.org.

ग्रंथालय कार्यक्रम :

- * महात्मा गांधी यांचे १५० व्या जयंती निमित्त २ ऑक्टोबर २०१८ ला ग्रंथ प्रदर्शन
- * १५ ऑक्टोबर २०१८ ला डॉ. ए.पी.जे. अब्दुल कलाम जयंती निमित्त वाचन प्रेरणा दिवस साजरा.
- * बुईड आय.आय.टी. चें. प्रो. रविंद्र री. पंदरीनाथ व अनुराधा मोहिनी यांनी १६ फेब्रु. २०१९ ला ग्रंथालयाला भेट दिली.

डॉ. महेंद्र मेटे

ग्रंथालय

सांस्कृतिक विभाग

आंतरमहाविद्यालयीन युवा महोत्सव २०१८ :

संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ युवा महासंघात आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन युवा महोत्सव दि. २६/०९/१८ ते २९/०९/१८ या कालावधीत श्री शिवाजी महाविद्यालय अकोला येथे संपन्न झालेल्या १८ विविध कलाप्रकारात महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला. त्यात नृत्य, गायन, वादन, मिमिक्री, वादविवाद, जाटक, मार्डम, प्रश्नोत्तरे, स्कीट, समूह नृत्य इत्यादी कलाविधांकरिता विद्यार्थ्यांनी आपल्या कलाकौशल्याची कसर उपनिवृत्तांना दाखविली. यामध्ये ३० विद्यार्थ्यांच्या चमूने विविध कलाप्रकारांमध्ये महाविद्यालयाचे प्रतिनिधीत्व केले. यात समूहनृत्य कला प्रकारात अक्षय नजानन मुंदे (BJMC 1) याला सेंट गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठाच्या आंतरविद्यापीठ स्पर्धेकरिता निवडले असून कलर कोट प्राप्त झाला. तसेच 'इंद्रधनुष' या आंतरविद्यापीठ युवा महोत्सवाकरिता लोकनृत्य या कलाप्रकारांमध्ये विद्यापीठाचे चमूत व.ब.म.पु.विद्यापीठ, नाशिक येथे 'कलर कोट' प्राप्त झाला. तसेच सेंट्रल झोन आंतरविद्यापीठ युवामहोत्सवाकरिता फोक डांस व क्ले मॉडलिंग या कलाप्रकारात संतलपूर विद्यापीठ (जोशिया) येथे सुद्धा त्याला कलरकोट प्राप्त झाला. मा. हर्षवर्धनजी देशमुख अध्यक्ष श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावती व मा. प्रचार्य सिता देशमुख यांनी त्यांचे अभिनंदन केले.

रंगवैखरी :-

महाराष्ट्र शासन सांस्कृतिक स्पर्धा राज्यस्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन नाट्याविकाषा स्पर्धा प्राथमिक फेरीत (दि. ०८/१२/२०१८) नामपूर येथे महाविद्यालयातील नाट्यकलावंतांच्या चमूने 'मनकल्लोळ' हे नाट्य सादर करून प्रथम स्थान मिळविलेले व विभागीय अंतिम फेरीत ही प्रथम स्थान प्राप्त केले. तसेच दि. २९/१२/२०१८ रोजी मुंबई येथे संपन्न राज्यस्तरीय महाअंतिम फेरीमध्ये सुद्धा प्रथम क्रमांक पटकाविला.

यामध्ये एकूण ३२ विद्यार्थ्यांच्या चमूने नव्या वाटा या विषयावरील रंगवैखरी पर्व दुसरे या राज्यस्तरीय नाट्याविकाषा स्पर्धेत सुद्धा सहभाग नोंदविला. यातील विविध कलायुगांकरिता विद्यार्थ्यांना प्रथम स्थान प्राप्त झाले. आपल्या महाविद्यालयाच्या चमूने विदर्भातून प्रथम स्थान पटकाविल्याचा बहुमान मिळविला. त्याकरिता संस्थेचे मा. अध्यक्ष हर्षवर्धनजी देशमुख व मा. प्रचार्य डॉ. सिता देशमुख यांनी या संपूर्ण चमूचे अभिनंदन केले.

(६५)

शिववाणी २०१८-१९

(६४)

शिववाणी २०१८-१९

स्नेहसंमेलन शांतिपर्व २०१९ :-

दि. १६/०२/२०१९ ते १७/०२/२०१९ रोजी संपन्न झालेले वार्षिक स्नेहसंमेलन 'शांतिपर्व' २०१९ चे उद्घाटक मा. डॉ. रविंद्र कृष्णीची पंढरीनाथ (प्रोफेसर आव.आव.टी. मुंबई, सामाजिक कार्यकर्ते नागपूर) हे लाभले असून अध्यक्षपदाचा मा. श्री. ज्ञानेश्वरजी ठाकरे (उपाध्यक्ष श्री शिवाजी शिक्षण संस्था, अम.) यांनी भूषविले. कार्यक्रमाचे प्रमुख अतिथी मा. श्री. शेवसावजी छाडे (अध्यक्ष श्री शिवाजी शिक्षण संस्था अम.) हे प्रामुख्याने उपस्थित होते. स्नेहसंमेलनाचे आहोवक मा. प्राचार्य डॉ. सिता देशमुख यांनी मंचावरील मान्यवरांचे हार्दिक स्वागत व सत्कार केला या आहोवक समितीमध्ये डॉ. राजेश बुरंगे (संयोजक) डॉ. वैशाली देशमुख, डॉ. मनीज जोशी, डॉ. अर्पणा सोरोटे, विद्यार्थीनिधिनी सत्यम किन्हेडे आणि महाविद्यालयातील जडित विविध समित्यामधून सर्व समानादीय प्राध्यापक, शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांनी 'शांतिपर्व' २०१९ स्नेहसंमेलनाच्या वराखीते करिता मोलाचे वीजदान दिले. या कार्यक्रमांमध्ये दि. १६/०२/२०१९ ला पुष्पदर्शनी, रांगोळी स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, वादविवाद स्पर्धा, अंतरमहाविद्यालयीन व महाविद्यालयीन गीत गावज स्पर्धा, तसेच दि. १७/०२/२०१९ ला आर्जट मेळावा, सांस्कृतिक कार्यक्रमांमध्ये नाटक, स्कीट, माईम, मिमिक्री, समूह नृत्य, फिल्मगीत, गजल इ. विविध सादरीकरणाद्वारे स्नेहसंमेलन उत्साहामध्ये पार पडले. या स्नेहसंमेलनाच्या समारोपीय कार्यक्रमांमध्ये महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. सिता देशमुख यांच्या हस्ते विजयी वचू व स्पर्धाकांडा बक्षीस व प्रमाणपत्र वितरण करण्यात आले. याप्रसंगी बहुसंख्येने विद्यार्थी वर्य उपस्थित होते.

डॉ. राजेश बुरंगे
संयोजक
सांस्कृतिक विभाग

राष्ट्रीय सेवा योजना

आंतरराष्ट्रीय वीणा दिनाभिमित्त महाविद्यालयांमध्ये दि. २१ जुलै २०१८ ला प्राचार्य डॉ. सिता देशमुख यांच्या अध्यक्षतेखाली वीणा दिवस साजरा करण्यात आला. या प्रसंगी शास्त्रीय शिक्षण विभागाचे विभाग प्रमुख डॉ. हनुमंत लुंगे व शिक्षक प्रा. विश्वास जाधव यांनी गोळाबाबत प्रशिक्षण दिले.

कार्यक्रमाचे आयोजन डॉ. हनुमंत लुंगे, डॉ. वाव.सी.मैट, डॉ. वैशाली टाकोडे, डॉ. मनोज जोशी, अर. जे. गांजेर, प्रा. टळवी, प्रा. नागपुरी यांनी केले. या पुढा प्रशिक्षण शिक्षिकाकरीता दि. २३/०७/२०१८ ते ०१/०८/२०१८ ला शुभम गुप्ता बी.ए. भाग-३ व रेखा धुर्वे बी.ए.भाग-३ चा विद्याव्यानी पाठविण्यात आले होते.

पर्ववार वाद्यविद्याचा संदेश देत राष्ट्रीय सेवा योजनाच्या वतीने महाविद्यालयाच्या परिसरामध्ये दि. २७/०८/२०१८ रोजी वृक्षारोपण कार्यक्रमाले आयोजन केले होते. या कार्यक्रमांतर्गत शिवाजी शिक्षण संस्था, अमरावतीचे कोषाध्यक्ष मा. दिलीपबाबू इंगोले यांच्या हस्ते वृक्षारोपण करण्यात आले. याप्रसंगी महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. सिता देशमुख व महाविद्यालयाच्या सर्व प्राध्यापक व रा.से.यो. एन.सी.सी. च्या विद्याव्यानी विद्यार्थीय केले.

३१ ऑगस्ट २०१८ रोजी डॉ. शरद बोरुडे समन्वयक महाराष्ट्र व गोवा राज्याचे एन.एस.एस.ई.टी.आय. सेंटर अहमदनगर यांच्या हस्ते महाविद्यालयात रा.से.यो.चे उद्घाटक करण्यात आले. याप्रसंगी मा. सचिन साळवे यांनी आपल्या आवाज्याची पडण एन.एस.एस. मधून कसाराकरे झाली ते सांगून उत्कृष्ट मिमिक्री केली. डॉ. बुरंगे यांनी गायण्याचा परतरे व प्रास्ताविक केले. डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी आभार व्यक्त केले. संचालक वृषाली देशमुख या विद्याव्यानी केले. ५ सप्टेंबर २०१८ रोजी शिक्षक दिनाचे औचित्य साधून रक्तदान शिबिराचे आयोजन करण्यात आले. राष्ट्रीय सेवा योजना व पी.डी.एच.सी. ब्लड बँक अमरावती यांच्या संयुक्त विद्यमाने महाविद्यालयाच्या रमण महर्षी सभागृहात प्राचार्य डॉ. सिता देशमुख यांच्या अध्यक्षतेखाली डॉ. पी.बी. शिंगवेकर, रा.से.यो. संचालक संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ यांच्या शुभहस्ते रक्तदान शिबिराचे उद्घाटक संपन्न झाले. या प्रसंगी विद्यापीठाचे राजभाषा पिटीडी, डॉ. राजेश बुरंगे, जिल्हा समन्वयक रा.से.यो. उपस्थित होते. या रक्तदान शिबिरात प्राध्यापकांसह ९१ विद्याव्यानी रक्तदान करून जमीन प्रकल्पाची महाविद्यालयातून सुरुवात केली.

रा.से.यो.च्या वतीने उपणाभाऊ साठे जयंती कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमाचे प्रमुख वक्ते म्हणून बबल इंगोले होते. अध्यक्षस्थानी प्रभावी रा.से.यो. हेल्थने सर व प्रा. डॉ. बी.टी. अंभोरे उपस्थित होते.

२ ऑक्टोबर रोजी महामा गांधी जयंती महाविद्यालयाच्या प्राचार्य डॉ. सिता देशमुख यांच्या

शिवाजी २०१८-१९

अध्यक्षतेखाली कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. महाविद्यालयातील परिसर स्वच्छ करण्यात आला.

४ ऑक्टोबर २०१८ रोजी महाराष्ट्र शासन व जनसंपर्क महासंचालकालय महाविद्यालयाच्या पंजाबाव देशमुख सभागृहात जिल्हास्तरीय युवा माहितीदत्त मार्गदर्शन कार्यशाळा रासोवो जिल्हा समन्वयक डॉ. राजेश बुरंगे यांच्या मार्गदर्शनाखाली आयोजित करण्यात आली होती. कार्यक्रमाचे अध्यक्ष प्राचार्य डॉ. सिता देशमुख होत्या. रा.जा. मुसले सचिव सामान्य प्रशासन विभाग मंत्रालय मुंबई व अमरावती जिल्हा शुभम अधिकारी हर्षवर्धन पवार यांच्या उपस्थितीत संपन्न झाले. कार्यशाळा दोन सत्रात संपन्न झाली. कार्यक्रमाचे संचालक डॉ. सुवर्णा गाडगे व आभार डॉ. वाव.सी. मैट यांनी मानले.

गुरुकुल फाऊंडेशन द्वारा पंजाबाव देशमुख सभागृहात सत्रां पारीक्षेचे मार्गदर्शन प्रभावी प्राचार्य डॉ. बी.टी. अंभोरे यांच्या अध्यक्षतेखाली संपन्न झाले. गुरुकुल फाऊंडेशनचे श्री दिगंबर बावने व मनीज भाकरे सर यांनी विद्याव्यानी मार्गदर्शन केले. त्याचबरोबर महाविद्यालयाचे प्रा. डॉ. एच.एच. भटकर, डॉ. वा.सी.मैट यांनी सत्रां पारीक्षेसंदर्भात मार्गदर्शन केले. राष्ट्रीय एकता दिवस -

सदरात वल्लभाई पटेल, राष्ट्रीय एकता दिवस ३१ ऑक्टोबर २०१८ महाविद्यालयात साजरा करण्यात आला. लोहसुतुर सरदार वल्लभाई पटेल यांच्या जयंतीनिमित्त महाविद्यालयीन शिक्षक, शिक्षकेतर कर्मचारी व विद्यार्थी यांना देशाची एकता अखंडता व सुरक्षितता अबाधित ठेवण्यासाठी शपथ देण्यात आली. महिला कार्यक्रम अधिकारी डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी एकता शपथ दिली. तसेच डॉ. वाव.सी. मैट, डॉ. डी.एस. नातुरी सर यांनी कार्यक्रमाचे आयोजन केले.

जगाभिक एहस दिवस - १ डिसेंबर जगाभिक एहस दिनाभिमित्त दि. ०३ डिसेंबर २०१९ ला जिल्हा सामान्य रुग्णालय अमरावती येवून जगजगती रेलीचे आयोजन संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ उपसंचालक विभाग अमरावती यांनी केले. त्यात महाविद्यालयात एकूण ३० विद्यार्थी सहभागी झाले. डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी संचालन केले. एन.एस.एस. च्या विद्याव्यानी या रेलीत सक्रिय सहभाग घेतला.

१५/१२/२०१८ रोजी राष्ट्रीय कॅम्प कोल्हापूर येवे कु. पुजा तोटे बी.कॉम. भाग-२ सहभागी झाली होती.

बेटी बचाओ बेटी पढाओ रेली -

२ जाने. २०१९ संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ यांनी बेटी-बचाओ बेटी पढाओ रेलीचे आयोजन जिल्हा सामान्य रुग्णालय ते जिल्हा क्रीडा संकुल अमरावती पर्यंत केले होते. या रेलीत एन.एस.एस. च्या २० विद्याव्यानी डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी सक्रिय सहभाग घेतला. तसेच जिल्हा क्रीडा संकुल येवे मानवी साखळी करून बेटी बचाओ या विषयी पवनाटय व उद्बोधन कार्यक्रम संपन्न झाला.

मराठी भाषा दिन - मराठी भाषा दिन २७ फेब्रुवारी २०१८ ला चिदंर

महाविद्यालय अमरावती येवून संत गाडगेबाबा सांस्कृतिक भवन पर्यंत रेलीमध्ये एन.एस.एस.चे. २० विद्यार्थी सह डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी सहभाग घेतला.

८ मार्च जागतिक महिला दिन - दि. ८ मार्च २०१९ ला जगाभिक महिला दिनाचे औचित्य साधून जिल्हा परिषद अमरावती येवे एन.एस.एस. च्या १५ विद्यार्थी सह डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी सहभाग घेतला. तसेच पोषणा व फलक पेजून सक्रिय सहभाग नोंदविला. या रेलीचे आयोजन महाविद्यालयात करण्यात आले. त्याप्रसंगी डॉ. डी.एस. नातुरी महाविद्यालय अधिकारी, डॉ. ई.जे. हेमरे, डॉ. एन.व्ही. वांगोले, डॉ. कट्ट, डॉ. जगन्नाथ, डॉ. साळवे इत्यादी मान्यवर प्राध्यापकांनी शुभेच्छा दिल्या.

जिल्हास्तरीय शिबिर-संडभावा ला. अंजनाबाव सुर्जी, जि.अमरावती स्थित भारत-स्वयं भारत अभियान अंतर्गत दि. १७ डिसेंबर ते २४ डिसेंबर २०१८ या काळावरील संपन्न झाले. त्या दरम्यान फिल्ल आक्टोवरि बुरो अमरावती यांनी उन्नत भारत अभियान कार्यक्रम घेतला. या शिबिराला एन.एस.एस. विभागाच्या चार विद्याव्यानी सक्रिय सहभाग घेतला. जिक्कीता पंडित, वैताली देशमुख, हर्ष चढाण, विकास शेंडके तसेच जिल्हास्तरीय शिबिरात दि. २१ व २२ डिसेंबर २०१८ ला डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी मार्गदर्शन केले व जिवानी सहभाग घेतला.

राष्ट्रीय सेवा सांसद -२०१९ अंतर्गत जिल्हा युवा सांसद दि. २५/०१/२०१९ मध्ये महाविद्यालयाच्या एन.एस.एस. स्वयंसेवक कु. वैताली देशमुख व हर्ष चढाण यांनी सहभाग घेतला.

प्रेणा कॅम्प - २०१९ राज्यस्तरीय नेतृत्व प्रशिक्षण शिबिर संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती येवे दि. २३ फेब्रुवारी ते २७ फेब्रुवारी २०१९ दरम्यान महाविद्यालयाच्या एन.एस.एस. स्वयंसेवक हर्ष चढाण, विकास शेंडके, शेवसावजी लोखंडे यांनी सहभाग घेतला.

राष्ट्रीय एकता शिबिर - रविंद्रनाथ टागोर विद्यापीठ भोपाळ दि. १० ते १६ मार्च २०१९ दरम्यान संपन्न झाले. त्यात एन.एस.एस. च्या वैताली देशमुख व हर्ष चढाण या विद्याव्यानी सहभाग घेतला. महिला सक्षमीकरण कार्यशाळा दि. २५ व २६ मार्च २०१९ संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ रा.से.यो. विभाग येवे संपन्न झाले. त्यात एन.एस.एस. च्या कु. पुजा बोरकर व जिक्कीता पंडित यांनी सहभाग घेतला.

दि. २७ जानेवारी ते ३० जानेवारी २०१९ दरम्यान उत्कर्ष २०१९ राज्यस्तरीय सामाजिक-सांस्कृतिक स्पर्धा रा.बु.म. नागपूर विद्यापीठ, नागपूर येवे डॉ. सुवर्णा गाडगे यांनी संचालक म्हणून विद्यापीठाचे नेतृत्व केले.

महाविद्यालयात रा.से.यो. कार्यक्रम अधिकारी डॉ. वाव.सी. मैट, डॉ. डी. एस. नातुरी सर, महिला कार्यक्रम अधिकारी डॉ. सुवर्णा गाडगे व एन.एस.एस. स्वयंसेवक यांनी सक्रिय उपकरण राबविले.

डॉ. डी. एस. नातुरी
डॉ. सुवर्णा गाडगे

शिवाजी २०१८-१९

क्रीडा क्षेत्रातील नैपुण्य

महाविद्यालयाच्या क्रीडाविभागातील विद्यार्थ्यांनी गुजरात, बॉल बॅडमिंटन, कुस्ती, हॅण्डबॉल, फुटबॉल, हॉकीबॉल, कबड्डी, जलतरण, कॉसकॅन्टी, मैदानी स्पर्धा, ज्युडो, बास्केटबॉल, क्रिकेट, चेंस, कसरत, योगा, सॉफ्टबॉल, बेसबॉल, मलखार इत्यादी खेळात सहभागी होऊन, संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठा, अमरावती अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत तसेच राष्ट्रीय व राज्य स्तरावर क्रीडा क्षेत्रात जावे नोंदविली व महाविद्यालयाच्या वशात मानाचा तुग रोवला.

- 1) गौरव चांदने, बी.ए.भाग-१ लुकल्याच भुवनेश्वर वेवे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ धनुर्विद्या स्पर्धेत सुवर्णपदक.
- 2) कु. तेजस्विनी दहिकर (बी.कॉम.भाग-१) अंजनाबाद येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धेत कस्यपदक मिळविले.
- 3) सं.गा.बा. अम.विद्यापीठ अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन पुरुष हॅण्डबॉल स्पर्धेत सतत पाचव्यांदा विजयी संघ.
- 4) सं.गा.बा. अम.विद्यापीठ अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन पुरुष कबड्डी स्पर्धेत विजयी.
- 5) सं.गा.बा. अम. विद्यापीठ अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन महिला हॅण्डबॉल स्पर्धेत उपविजेतेपद.

महाविद्यालयीन खालील खेळांमधील विविध क्रीडा प्रकारात भाग घेऊन अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ स्पर्धेत संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाचे प्रतिनिधित्व केले.

अ.क्र.	खेळांमधील नाव	वर्ग	स्तर	स्थळ	पुरस्कार
१	कु. तेजस्विनी दहिकर	बी.कॉम.भाग-१	आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा	अंजनाबाद	तृतीय
२	तेजस बळसांड	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	सोलापूर	सहभाग
३	आकाश भुसुम	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	सोलापूर	सहभाग
४	संतोष शेलके	बी.ए.भाग-३	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	सोलापूर	सहभाग
५	महेश शिंदे	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	सोलापूर	सहभाग
६	कु. वैष्णवी चव्हाण	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
७	कु. प्रिया प्रधान	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
८	कांचन कुंभारे	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
९	कु. ऋतुजा बिसने	बी.कॉम.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
१०	कु. कांचन अजमिरे	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ बॉलबॅडमिंटन स्पर्धा	विजयवाडा	सहभाग
११	रोशन गुजरे	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ बॉलबॅडमिंटन स्पर्धा	चेन्नई	सहभाग
१२	कु.प्रगती सावरकर	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ ज्युडो स्पर्धा	चंदिगड	सहभाग
१३	कु. पुजा उरकुडे	बी.ए.भाग-३	आंतरविद्यापीठ ज्युडो स्पर्धा	चंदिगड	सहभाग
१४	गौरव चांदने	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ धनुर्विद्या स्पर्धा	भुवनेश्वर	सुवर्णपदक
१५	कु. पुजा चांदने	एम.कॉम. भाग-१	आंतरविद्यापीठ धनुर्विद्या स्पर्धा	भुवनेश्वर	सहभाग
१६	मंगेश खुशराम	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धा	कोल्हापूर	सहभाग
१७	अजितकेत वेजवाडे	बी.कॉम. भाग-३	आंतरविद्यापीठ टेबल टेनिस स्पर्धा	नांदेड	सहभाग
१८	सिद्धार्थ सोनोने	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा	भिवानी	सहभाग
१९	स्वप्नील उत्तरेडे	बी.जे.एम.सी.-२	आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा	भिवानी	सहभाग
२०	कु. वैष्णवी बोके	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धा	नांदेड	सहभाग
२१	कु. साक्षी अवजंकर	बी.कॉम.भाग-१	आंतरविद्यापीठ रोप-मलखार स्पर्धा	चंदीगड	सहभाग
२२	अक्षय मुखे	B.VOC.-I	आंतरविद्यापीठ युवा महोत्सव स्पर्धा	नाशिक	सहभाग
१	कु. अश्विनी सोनवाने	१२	राष्ट्रीय शालेय डॉजबॉल स्पर्धा	मंडाटिप	सहभाग
				(भोपाळ)	
२	कु. वेदांती जाधव	११	राष्ट्रीय डॉजबॉल स्पर्धा	परकोळी	सुवर्णपदक
				(छत्तीसगड)	

महाविद्यालयातील २३ खेळांमधील अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ स्पर्धेत सं.गा.बा. अमरावती विद्यापीठाचे प्रतिनिधित्व केले. व १८ खेळांमधील राष्ट्रीयस्तरावर भाग घेऊन महाराष्ट्र राज्याचे प्रतिनिधित्व केले. व ना. प्रचार्य डॉ. निखा देवमुख यांनी वेळोवेळी नॉनटॅरिअल कपून प्रोत्साहित केले व वेळेवेळीच्या खेळांचे प्रगती प्रत्यक्ष व शिष्टकेसर कर्तव्य वा सर्वांचा सहकार्यानेच आपल्या क्रीडा विभागाची उत्कृष्टताच कानिती राखिली.

डॉ. लक्ष्मण सुंने
संचालक, शारीरिक शिक्षण विभाग

गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थ्यांना विविध विषयांच्या प्राध्यापकांकडून प्रोत्साहनपर पारितोषिके २०१८-१९

अ.क्र.	पुरस्कर्ता	कार्यक्षेत्र	विद्यार्थ्यांचे नाव	पुरस्कार
१	प्रा. सीमा मेटकर	वर्ग १२ कला व वाणिज्य विभागातून सर्वप्रथम	अमोल सुरेश मनोहे	५०० रु
२	प्रा. सीमा मेटकर	वर्ग १२ इंग्रजी विभागात सर्वाधिक गुण	अमोल सुरेश मनोहे	५०० रु.
३	प्रा. धनश्री साठे	वर्ग १२ मूल्य इतिहास व विषयात सर्वोत्तम	अमोल सुरेश मनोहे	५०० रु.
४	प्रा. धनश्री साठे	वर्ग १२ मूल्य कल्पनात्मक विषयात सर्वाधिक गुण	शान्त घोडीराम उमलकांडे	५०० रु.
५	प्रा. कविता पाटील	वर्ग १२ मूल्य कल्पनात्मक वा विषयात सर्वाधिक गुण	अमोल लक्ष्मणराव शिंदे	५०० रु.
६	प्रा. दृषी देशमुख	वर्ग १२ मूल्य मराठी वा विषयात सर्वाधिक गुण	शान्त घोडीराम उमलकांडे	५०० रु.
७	प्रा. डी. आर. लल्लामुने	वर्ग १२ कॉमर्स मूल्य र्केमि व विषयात सर्वाधिक गुण	१) सलोनी शेंकेकर २) आंटीकुमार उषित	५०० रु. ५०० रु.
८	प्रा. सविता मेटकर	वर्ग १२ मूल्य उर्वरतात्मक विषयात सर्वाधिक गुण	१) शारदा घोडीराम उमलकांडे २) शुभम कताचण तावडे	५०० रु. ५०० रु.
९	प्रा. डॉ. ए. डी. बोबडे	बी.कॉम.-३ इंग्रजी विषयात सर्वाधिक गुण	पूजा वसंत वडसांड	५०० रु.
१०	प्रा. डॉ. एल.डी. बोबडे	बी.ए.२ इंग्रजी वाङ्मय विषयात सर्वाधिक गुण	विजिता वोरेडे	५०० रु.
११	प्रा. डॉ. चंद्रका देशमुख	बी.ए. परीक्षेत पूर्वीत विषयात सर्वाधिक गुण स्व. आभासादेव देशमुख स्मृती पुरस्कार	१) मंजुळा वाळकडे २) मेधा कावरे	२५० रु. २५० रु.
१२	डॉ. राजेश मिरने	बी.ए. २ मराठी वाङ्मय विषयात सर्वाधिक गुण स्व. भागुदास मिरने स्मृती पुरस्कार		
१३	डॉ. मंजीव जाधवकाड	बी.ए.२ इंग्रजी विषयात सर्वाधिक गुण स्व. प्रचार्य श्रीहरी जाधवकाड स्मृती पुरस्कार		

क्रीडा क्षेत्रातील नैपुण्य

महाविद्यालयाच्या क्रीडाविभागातील विद्यार्थ्यांनी गुजरात, बॉल बॅडमिंटन, कुस्ती, हॅण्डबॉल, फुटबॉल, रॉलीबॉल, कबड्डी, जलतरण, क्रॉसकंट्री, मैदानी स्पर्धा, ज्युडो, बास्केटबॉल, क्रिकेट, चेस, कसरत, योगा, सॉफ्टबॉल, बेसबॉल, मल्लोत्तम इत्यादी खेळात सहभागी होऊन, संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत तसेच राष्ट्रीय व राज्य स्तरावर क्रीडा क्षेत्रात जावे जाईल या महाविद्यालयाच्या वशात मागाचा तुरा रोवला.

- 1) गौरव चांदने, बी.ए.भाग-१ लुकल्लाच भुवनेश्वर वेडे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धेत कसपदक मिळविले.
- 2) कु. तेजस्विनी दहिकर (बी.कॉम.भाग-१) औरंगाबाद येथे झालेल्या अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धेत कसपदक मिळविले.
- 3) सं.भा.बा. अम. विद्यापीठ अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन पुरुष हॅण्डबॉल स्पर्धेत सतत पाचव्यांदा विजयी संघ.
- 4) सं.भा.बा. अम. विद्यापीठ अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन महिला हॅण्डबॉल स्पर्धेत उपविजेतेपद.
- 5) सं.भा.बा. अम. विद्यापीठ अंतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन महिला हॅण्डबॉल स्पर्धेत उपविजेतेपद.

महाविद्यालयीन खालील खेळांमधील विविध क्रीडा प्रकारात भाग घेऊन अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ स्पर्धेत संत गाडगेबाबा अमरावती विद्यापीठाचे प्रतिनिधित्व केले.

अ.क्र.	खेळाटूचे नाव	वर्ग	स्तर	स्थळ	पुरस्कार
1	कु. तेजस्विनी दहिकर	बी.कॉम.भाग-१	आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा	औरंगाबाद	वृत्तीय
2	तेजस बलसोड	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	सोलापूर	सहभाग
3	आकाश भुसुम	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	सोलापूर	सहभाग
4	संतोष शुकळे	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	सोलापूर	सहभाग
5	महेश शिंदे	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
6	कु. वैष्णवी चव्हाण	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
7	कु. श्रिया प्रधान	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
8	कु. कांचन कुंभारे	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
9	कु. ऋतुजा बिसपे	बी.कॉम.भाग-२	आंतरविद्यापीठ हॅण्डबॉल स्पर्धा	पुणे	सहभाग
10	कु. कांचन अजमिरे	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ बॉलबॅडमिंटन स्पर्धा	विजयवाडा	सहभाग
11	रोशन गुजरे	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ बॉलबॅडमिंटन स्पर्धा	चेन्नई	सहभाग
12	कु. प्रगती सावरकर	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ ज्युडो स्पर्धा	चंदिगढ	सहभाग
13	कु. पुजा उरकुडे	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ ज्युडो स्पर्धा	चंदिगढ	सहभाग
14	गौरव चांदने	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ धनुर्विद्या स्पर्धा	भुवनेश्वर	सुवर्णपदक
15	कु. पुजा चांदने	एम.कॉम. भाग-१	आंतरविद्यापीठ धनुर्विद्या स्पर्धा	भुवनेश्वर	सहभाग
16	मनीष खुशराम	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धा	कोल्हापूर	सहभाग
17	अनिकेत वेजवाडे	बी.कॉम. भाग-३	आंतरविद्यापीठ टेबल टेनिस स्पर्धा	नांदेड	सहभाग
18	सिद्धार्थ सोनोले	बी.ए.भाग-१	आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा	भिवानी	सहभाग
19	स्वप्नील उतखेडे	बी.जे.एम.सी.-२	आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा	भिवानी	सहभाग
20	कु. वैष्णवी बोके	बी.ए.भाग-२	आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धा	नांदेड	सहभाग
21	कु. साक्षी अवजंकर	बी.कॉम.भाग-१	आंतरविद्यापीठ रोप-मल्लोत्तम स्पर्धा	चंदीगढ	सहभाग
22	अक्षय मुंढरे	B.VOC.-I	आंतरविद्यापीठ युवा महोत्सव स्पर्धा	नाशिक	सहभाग
1	कु. अश्विनी सोनवाने	१२	राष्ट्रीय शालेय डॉजबॉल स्पर्धा	मंडडिप (भोपाळ)	सहभाग
2	कु. वेदांती जाधव	११	राष्ट्रीय डॉजबॉल स्पर्धा	परकोळी (छत्तीसगड)	सुवर्णपदक

महाविद्यालयातील १२ खेळाटूंनी अखिल भारतीय आंतरविद्यापीठ स्पर्धेत सं.भा.बा. अमरावती विद्यापीठाचे प्रतिनिधित्व केले. व १८ खेळाटूंनी राष्ट्रीयस्तरावर भाग घेऊन महाराष्ट्र राज्याचे प्रतिनिधित्व केले. व मा. प्राचार्य डॉ. निम्ता देवगुड यांनी सहकार्यामुळे आपल्या क्रीडा विभागाची उत्कृष्टताची कामगिरी सादली.

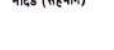
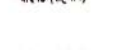
डॉ. हनुमंत दुंबे
संचालक, शारीरिक शिक्षण विभाग

गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थ्यांना विविध विषयांच्या प्राध्यापकांकडून प्रोत्साहनपर पारितोषिके २०१८-१९

अ.क्र.	पुरस्कार	कार्यक्षेत्र	विद्यार्थ्यांचे नाव	पुरस्कार
1	प्रा. सीमा मेटक	वर्ग १२ कला व वाणिज्य विभागातून सर्वप्रथम	अमोल सुरेश मनोले	५०० रु
2	प्रा. सीमा मेटक	वर्ग १२ इंग्रजी विषयात सर्वाधिक गुण	अमोल सुरेश मनोले	५०० रु.
3	प्रा. धनंजी सावे	वर्ग १२ मध्य इतिहास व विषयात सर्वप्रथम	अमोल सुरेश मनोले	५०० रु
4	प्रा. धनंजी सावे	वर्ग १२ मध्य संघराज्य विषयात सर्वाधिक गुण	शारदा वीरेश्वर जवळकोडे	५०० रु.
5	प्रा. कविता पाटील	वर्ग १२ मध्य मराठी व विषयात सर्वाधिक गुण	शारदा वीरेश्वर जवळकोडे	५०० रु.
6	प्रा. वृद्धी देशमुख	वर्ग १२ मध्य मराठी व विषयात सर्वाधिक गुण	शारदा वीरेश्वर जवळकोडे	५०० रु.
7	प्रा. डॉ. आर. लक्ष्मणपु	वर्ग १२ कॉमर्स मध्य इंग्रजी व विषयात सर्वाधिक गुण	१) सतीश वीरेश्वर २) कंठोडकर उषित	५०० रु. ५०० रु.
8	प्रा. सविता मेटक	वर्ग १२ मध्य उर्दूभाषा विषयात सर्वाधिक गुण	१) शारदा वीरेश्वर जवळकोडे २) शुभम भातापत्र ठावे	५०० रु. ५०० रु.
9	प्रा. डॉ. ए. डी. बोबडे	बी.कॉम.-३ इंग्रजी विषयात सर्वाधिक गुण	वृत्तीय टॉप	५०० रु.
10	प्रा. डॉ. एल.डी. बोबडे	बी.ए.२ इंग्रजी वाङ्मय विषयात सर्वाधिक गुण	पूजा धनंजय बलसोड	५०० रु.
11	प्रा. डॉ. वंदना देशमुख	बी.ए. परीक्षेत पूर्वांत विषयात सर्वाधिक गुण स्व. आबासाहेब देशमुख स्मृती पुरस्कार	जिष्णिदा चोरगडे	५०० रु.
12	डॉ. राजेश मिरने	बी.ए. २ मराठी वाङ्मय विषयात सर्वाधिक गुण स्व. भागुदाम मिरने स्मृती पुरस्कार	१) मंजुळा दाखळे २) मेधा कावडे	२५० रु. २५० रु.
13	डॉ. मनीष नायकवाड	बी.ए.२ इंग्रजी विषयात सर्वाधिक गुण. स्व. प्राचार्य श्रीती नायकवाड स्मृती पुरस्कार	अनिकेत मनोले जोशी	५०० रु.

18	डॉ. राजेश बुरंगे	बी.ए. 2 अर्थशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण स्व. उत्सवराव बुरंगे स्मृती पुरस्कार	पल्लवी केशवराव काळपांडे	400 रु.
19	डॉ. डी.एस. नामुर्ते	बी.ए. 2 समाजशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण	तेजस्विनी पंडीतराव शेंडे	400 रु.
18	डॉ. बी.टी. अंभोरे	बी.ए. 3 मराठी वाङ्मय विषयात सर्वाधिक गुण	श्रद्धा खोसगडे	400 रु.
19	प्रा. जी. जी. भारती	बी.ए. 3 अर्थशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण	रुपाली जामदेवराव भोपाळे	400 रु.
18	डॉ. वैशाली टाकोडे	बी.ए. 3 इंग्रजी वाङ्मय विषयात सर्वाधिक गुण	आरती ओमप्रकाश वाघ	400 रु.
19	डॉ. वैशाली टाकोडे	उत्कृष्ट एन.सी.सी. कॅडेट (मुली)	योगिता वसंतराव राठोड	400 रु.
20	डॉ. आनंद बनकर	बी.ए. 3 समाजशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण	मनिषा दिलीपराव निघोटे	400 रु.
21	डॉ. वैशाली देशमुख	बी.ए. इंग्रजी विषयात सर्वाधिक गुण स्व. गुणवत्तराव देशमुख स्मृती पुरस्कार	अतुल बागडे	400 रु.
22	डॉ. किशोर साबळे	एम.ए. भाग-1 अर्थशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण	आकाश गणेशराव तायडे	400 रु.
23	डॉ. किशोर फुले	बी.कॉम. 3 मध्ये सर्वाधिक गुण	कु. प्रज्ञा हरिदास मेश्राम	पुस्तक स्वरूपात
24	डॉ. किशोर साबळे	एम.ए. भाग-2 अर्थशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण	कु. जयश्री बावने	400 रु.
25	डॉ. वंदना देशमुख	एम.ए. भूगोल वा विषयात सर्वाधिक गुण स्व. विश्वनाथ चौधरी स्मृती पुरस्कार	कु. रीना गाडेकर	400 रु.
26	प्रा. अनिल कोहळे	एम.ए. इंग्रजी परीक्षेत सर्वाधिक गुण प्रा. कोहळे यांनी दान दिलेल्या 10,000/- रु. खर्चच्या व्याजाच्या निधीतून विशेष पारितोषिक उत्कृष्ट खेळाडू हॅडबॉल क्लब कोट प्राप्त	कु. प्रीती लिंकम	400 रु.
27	डॉ. हनुमंत लुंगे	ग्रेट एन.सी.सी. कॅडेट (मुले) स्व. वनमाला शंकरराव देशमुख स्मृती पुरस्कार	महेश शिंदे	400 रु.
28	लेफ्ट जी. जी. भारती	ग्रेट एन.सी.सी. कॅडेट (मुले) स्व. वनमाला शंकरराव देशमुख स्मृती पुरस्कार	1) आकाश मेश्राम 2) आकाश धस्कर	300 रु. 200 रु.
29	श्री. डी. एस. सोळंके	ग्रेट एन.सी.सी. कॅडेट स्व. वनमाला शंकरराव देशमुख स्मृती पुरस्कार	तुषार राजेंद्र हड्डार. डी. परेड सहभागी	400 रु.
30	डॉ. सुजाता सबाणे	बी.ए. 3 गृहअर्थशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण	कु. काजल तरासे	400 रु.
31	डॉ. सुजाता सबाणे	एम.ए. गृहअर्थशास्त्र विषयात सर्वाधिक गुण	कु. आरती भांगे	400 रु.

क्रिडा मौर्य-कलरकोटप्राप्त व राष्ट्रीय स्तरावरील

			
कु. नेलवनी दीर्घा, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ कुली स्पर्धा, औरंगाबाद शृंगी (कायमपूर)	नेलवनी दीर्घा, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, सोलापूर (सहभागी)	आकाश धुसप, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, सोलापूर (सहभागी)	सरोज नेवळे, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, सोलापूर (सहभागी)
			
महेश शिंदे, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, सोलापूर (सहभागी)	कु. वेण्णावी चव्हाण, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, पुणे (सहभागी)	कु. प्रिया प्रधान, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, पुणे (सहभागी)	कु. कांचन कुमारी, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, पुणे (सहभागी)
			
कु. कांचन अग्रवाल, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, विजयवाडा (सहभागी)	रोम्य पुनवे, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ हॅडबॉल स्पर्धा, बेळगाव (सहभागी)	कु. प्रमोदी सावरकर, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ ज्युडो स्पर्धा, बेळगाव (सहभागी)	कु. पूजा उत्कृष्ट, बी.ए.-3 आंतरविद्यापीठ ज्युडो स्पर्धा, बेळगाव (सहभागी)
			
कु. पूजा बांदे, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ धनुष्यबाण स्पर्धा, पुणेकर (सहभागी)	मंगेश खुराराम, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धा, कोल्हापूर (सहभागी)	अनिकेत वैजबाई, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ टेनिस स्पर्धा, नांदेड (सहभागी)	सिद्धार्थ सोरोने, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ कुस्ती स्पर्धा, पिंपरी (सहभागी)
			
कु. वैष्णवी बोळे, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धा, नांदेड (सहभागी)	कु. साही अजोबा, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ रोम प्रस्तराई स्पर्धा, बेळगाव (सहभागी)	अजय मुघी, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ रोम प्रस्तराई स्पर्धा, नांदेड (सहभागी)	कु. अश्विनी सोनवने, बी.ए.-2 राष्ट्रीय शालेय हॉकी स्पर्धा महाराष्ट्र, पोलाद (सहभागी)
			
कु. वैष्णवी बोळे, बी.ए.-2 आंतरविद्यापीठ कबड्डी स्पर्धा, नांदेड (सहभागी)	कु. साही अजोबा, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ रोम प्रस्तराई स्पर्धा, बेळगाव (सहभागी)	अजय मुघी, बी.ए.-1 आंतरविद्यापीठ रोम प्रस्तराई स्पर्धा, नांदेड (सहभागी)	कु. अश्विनी सोनवने, बी.ए.-2 राष्ट्रीय शालेय हॉकी स्पर्धा महाराष्ट्र, पोलाद (सहभागी)

विविधता

पुलवामा येथील शहिदांना श्रद्धांजली वाहताना

महाविद्यालयाचा परिवार

राज्यशासनाच्या सांस्कृतिक स्पर्धेमध्ये विदार्भातून प्रथम स्थान मिळविणारी चमू

योग दिनानिमित्त योग शिबिराचे आयोजन

मराठी भाषा दिन रॅलीमध्ये सहभागी विद्यार्थी

एन.एस.एस. व एन.सी.सी. यांचे वतीने रक्तदान शिबिर आयोजन

'द्वी-२४ तास' ची चमू संवाद साधताना

शैक्षणिक सहल 'दीक्षाभूमी' नागपूर